

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ ЮРИДИЧНИЙ ІНСТИТУТ

В. В. Кадала, О. П. Гузенко, Є. В. Павліченко

**Концептуальні та організаційно-правові засади
забезпечення безпеки України**

Навчальний посібник

Кривий Ріг
2020

УДК: 351.746.1 (075.8)

ББК 67.404 (я 73)

*Розповсюджувати та тиражувати
без офіційного дозволу авторів забороняється*

Рецензенти:

В.О. Рядінська – доктор юридичних наук, професор, завідувач лабораторії проблем правового та організаційного забезпечення діяльності Міністерства Державного науково-дослідного інституту Міністерства внутрішніх справ України

Б.В. Деревянко – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри господарсько-правових дисциплін факультету №3 Донецького юридичного інституту МВС України

В.С. Котковський - доктор економічних наук, доцент кафедри соціально - політичних та економічних дисциплін Криворізького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»

**Рекомендовано до друку Вченою радою
Донецького юридичного інституту МВС України
(Протокол № від .2020 р.)**

Кадала В. В., Гузенко О.П., Павліченко Є. В. Концептуальні та організаційно-правові засади забезпечення безпеки України: навч. посіб. ДЮІ МВС України. Львів: «Магнолія 2006», 2020. 285 с.

У навчальному посібнику розглядаються концептуальні та організаційно-правові засади забезпечення безпеки України. Розробка містить науково-пізнавальний блок та блок поточно-модульного контролю. До кожної теми дисципліни включено лекційний матеріал, теми рефератів та тестові завдання з матрицею відповідей. Надано пакет питань для самоперевірки знань та варіанти контрольних модульних завдань. Навчальний матеріал сформовано на базі законодавчих регуляторів, наукових позицій учених та власної позиції авторського колективу. Велику увагу приділено формуванню блоку основних термінів і понять, які розкривають змістовність основ процесу забезпечення безпеки України.

Навчальний посібник призначений для студентів, магістрів, аспірантів, викладачів, а також фахівців у галузі національної безпеки – усіх тих, кого хвилюють системні проблеми національної безпеки України та шляхи їхнього розв'язання.

ББК 67.404 (я 73)

© Кадала В. В., Гузенко О.П., Павліченко Є. В.

© Магнолія 2006, 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	6
ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	11
ЧАСТИНА ПЕРША: НАУКОВО–ПІЗНАВАЛЬНИЙ БЛОК ІЗ ДИСЦИПЛІНИ «КОНЦЕПТУАЛЬНІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНО- ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ»	12
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ БЕЗПЕКИ ТА ПРОБЛЕМИ ЇЇ РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ	12
Тема 1. Сутнісна характеристика понятійної категорії «безпека»: історичний та науковий підхід	12
1.1. Мета, завдання та мінілексикон.....	12
1.2. Лекційний матеріал.....	13
1.3. Питання для контролю знань.....	28
1.4. Теми рефератів.....	28
1.5. Тестові завдання з матрицею відповідей	29
Тема 2. Види безпеки та їхня характеристика	32
2.1. Мета, завдання та мінілексикон.....	32
2.2. Лекційний матеріал	32
2.3. Питання для контролю знань	39
2.4. Теми рефератів	39
2.5. Тестові завдання з матрицею відповідей	40
Тема 3. Основні напрями діяльності держави у сфері забезпечення безпеки та оборони України	43
3.1. Мета, завдання та мінілексикон.....	43
3.2. Лекційний матеріал	43
3.3. Питання для контролю знань	50
3.4. Теми рефератів	50
3.5. Тестові завдання з матрицею відповідей	51
Тема 4. Організаційно-правове регулювання забезпечення безпеки України	53

4.1. Мета, завдання та мінілексикон.....	53
4.2. Лекційний матеріал	53
4.3. Питання для контролю знань	74
4.4. Теми рефератів.....	75
4.5. Тестові завдання з матрицею відповідей	76
Висновки до розділу 1.....	79
РОЗДІЛ 2. ДЕРЖАВНА ТА НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ	82
Тема 5. Поняття та сутність державної безпеки.....	82
5.1. Мета, завдання та мінілексикон.....	82
5.2. Лекційний матеріал	82
5.3. Питання для контролю знань	92
5.4. Теми рефератів	93
5.5. Тестові завдання з матрицею відповідей	93
Тема 6. Сутність та значення національної безпеки України...	97
6.1. Мета, завдання та мінілексикон.....	97
6.2. Лекційний матеріал	97
6.3. Питання для контролю знань	107
6.4. Теми рефератів	107
6.5. Тестові завдання з матрицею відповідей	108
Тема 7. Дестабілізуючі чинники національної безпеки України	111
7.1. Мета, завдання та мінілексикон.....	111
7.2. Лекційний матеріал	111
7.3. Питання для контролю знань	123
7.4. Теми рефератів	124
7.5. Тестові завдання з матрицею відповідей	124
Тема 8. Система національної безпеки України	127
8.1. Мета, завдання та мінілексикон.....	127
8.2. Лекційний матеріал	127
8.3. Питання для контролю знань	139
8.4. Теми рефератів	140

8.5. Тестові завдання з матрицею відповідей	140
Тема 9. Служба безпеки України: ключові сегменти	144
9.1. Мета, завдання та мінілексикон.....	144
9.2. Лекційний матеріал	144
9.3. Питання для контролю знань	157
9.4. Теми рефератів	157
9.5. Тестові завдання з матрицею відповідей	158
Висновки до розділу 2.....	161
ЧАСТИНА 2. БЛОК ЗАВДАНЬ ПОТОЧНО–МОДУЛЬНОГО	
КОНТРОЛЮ З ДИСЦИПЛІНИ «КОНЦЕПТУАЛЬНІ ТА	
ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	
БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ».....	163
2.1. Питання для самоконтролю знань до розділу 1.....	163
2.2. Питання для самоконтролю знань до розділу 2.....	165
2.3. Пакет тестових завдань із матрицею відповідей до розділу 1.....	168
2.4. Пакет тестових завдань з матрицею відповідей до розділу 2	176
2.5. Завдання поточно-модульного контролю.....	184
2.5.1. Зразок варіантів модульних (контрольних) завдань (перший блок).....	186
2.5.2. Зразок варіантів модульних (контрольних) завдань (другий блок).....	250
БЛОК ОСНОВНИХ ТЕРМІНІВ І ПОНЯТЬ ІЗ	
ДИСЦИПЛІНИ «КОНЦЕПТУАЛЬНІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНО-	
ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ».....	257
БЛОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ.....	
Базові науково-навчальні літературні джерела	
1.1. Рекомендована література до розділу 1.....	274
1.2. Рекомендована література до розділу 2.....	279
2. Інформаційні ресурси (електронні адреси ресурсів Internet).....	285

ВСТУП

***Мудрий не той, хто знає багато,
а той, хто знає потрібне***

П. Коельо

Сучасна ситуація в системі міжнародних відносин та характер внутрішньополітичних та соціально-економічних процесів в Україні визначають необхідність підвищення ефективності державної політики забезпечення національної безпеки. Метою цієї політики є захист і реалізація національних інтересів України. Політика національної безпеки передусім має бути націлена на забезпечення геополітичних інтересів України, її незалежності, політичної стабільності, прогресивного соціально-економічного розвитку. При цьому у сфері внутрішньої політики головною передумовою досягнення захищеності національних інтересів має бути об'єднання нації для вирішення завдань духовного, культурного та економічного характеру на ґрунті загальної стабільності та злагоди в державі, ненасильницького розв'язування внутрішніх суспільних конфліктів та здійснення зовнішньополітичної діяльності в контексті забезпечення національних інтересів.

Проте загалом в Україні відсутня цілісна, взаємоузгоджена система керівних документів як стосовно розробки політики національної безпеки, так і щодо стратегічного планування та стратегічного аналізу, реалізації визначених нею настанов, принципів, поглядів, цілей тощо. Зокрема, це стосується структури системи керівних документів із питань забезпечення національної безпеки, а саме послідовності, термінів, чіткого визначення суб'єктів їхньої розробки, погодження та затвердження. Зберігається концептуальна невизначеність щодо структури, змісту, а також стосовно механізму розробки, погодження та затвердження в Україні нових редакцій Воєнної доктрини та Стратегії національної безпеки України.

Автори вважають, що науковою проблемою є також розробка методологічних основ стратегічного аналізу у сфері забезпечення

національної безпеки. Стратегічний аналіз у системі стратегічного планування у сфері державного управління забезпеченням національної безпеки має розглядатися як засадниче питання, серцевина процесу стратегічного планування. У процесі розробки та реалізації політики з питань національної безпеки головна увага має бути зосереджена на стратегічному плануванні, вирізнятися прагматизмом у напрямі реалізації національних інтересів. Наукове обґрунтування та супроводження вказаної політики має бути предметом постійної уваги українських учених.

За оцінками більшості аналітиків і експертів, в останнє десятиріччя різко зросли загрози міжнародній та національній безпеці, які обумовлені зростанням імовірності появи нових ядерних країн, жорстким суперництвом за перерозподіл сфер впливу, передусім в енергетичному секторі світового господарства, усе більш неоднозначним впливом процесів глобалізації на розвиток різних країн та все більш очевидною схильністю до застосування силових методів заради реалізації національних інтересів. Спостерігається стійке зростання витрат більшості країн світу на розробку новітніх систем озброєнь. Унаслідок цього, накопичений потенціал загроз національній безпеці досяг рівня, за якого без розробки й впровадження цілеспрямованої системної державної політики захисту національних інтересів та належних механізмів її реалізації на порядку денному може постати питання про існування України як цілісної і суверенної держави.

Основним механізмом реалізації зазначеної політики є державне управління у сфері забезпечення національної безпеки. Значною мірою, з огляду на це та інші чинники, фахівцями Донецького юридичного інституту МВС України було розроблено, відповідно до Закону України від 01.07.2017 р. № 1556 «Про вищу освіту», Постанов Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 р. № 1341 «Про затвердження Національної рамки кваліфікацій», від 30.12.2015 р. № 1187 «Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності закладів освіти», освітньо-професійну програму зі спеціальності 051 «Економіка» спеціалізації «Економічна

безпека підприємств» для першого (бакалаврського) рівня. Підготовка фахівців за вказаною спеціальністю передбачає вивчення низки навчальних дисциплін. Особливе місце серед них посідає нормативна навчальна дисципліна «Економічна безпека держави», яка має розгалужену структурну основу. Провідним напрямком цієї навчальної дисципліни виступають концептуальні та організаційно-правові засади забезпечення безпеки України, успішному вивченню яких і слугує пропонований навчальний посібник.

Навчальна дисципліна побудована на ідеології системного вивчення комплексної проблеми забезпечення національної безпеки та має на меті перейти від теоретичних підвалин загальної теорії національної безпеки до її застосування в практичній державно-управлінській діяльності фахівцями, діяльність яких пов'язана з експертно-аналітичною, консультативно-дорадчою та організаційно-розпорядчою діяльністю у сфері міжнародної та національної безпеки.

Це зумовило й належну структурну побудову навчального посібника, яка містить *дві* основні частини. *Перша частина* включає два розділи, які, відповідно, відображають теми та навчальні питання, що мають бути вивчені слухачами (студентами) навчального закладу. У *першому розділі* коротко викладено та систематизовано накопичені знання, що стосуються насамперед сучасних поглядів на філософсько-методологічні основи забезпечення безпеки, зокрема, розглянуто принципи наукового вивчення безпеки як суспільного явища.

Другий розділ присвячено системним аспектам основ державної та національної безпеки. У межах цього розділу розглянуті, по-перше, основні поняття та категорії державної та національної безпеки; по-друге, поняття та структура системи національної безпеки, концептуальні підходи щодо її забезпечення, а також система забезпечення національної безпеки; низка принципів питань, від вирішення яких залежить ефективність державно-управлінських рішень стосовно забезпечення національної безпеки.

Друга частина навчального посібника висвітлює систему оцінювання знань студентів за результатами поточно-модульного контролю. Особливістю названої частини розробки є надання повного пакета варіантів тестового контролю знань, що охоплює весь обсяг програми із зазначеної дисципліни. Водночас автори наводять зразок варіантів модульних (контрольних) завдань, які забезпечують виконання вимог, висунутих поточно-модульною системою оцінювання знань студентів.

Значну увагу в процесі розробки навчального посібника автори приділили змістовності *блоку основних термінів і понять* із дисципліни «Концептуальні та організаційно-правові засади забезпечення безпеки України». Згаданий розділ містить фундаментальні дефініції і категорії, які нададуть можливість читачеві більш поглиблено розкрити порушені питання та окреслені завдання, що стосуються проблем безпеки країни.

Автори навчального посібника наголошують на концептуальних та організаційно-правових засадах забезпечення національної безпеки, урахування яких у практичній площині дозволить суттєво підвищити ефективність розробки та впровадження державної політики з питань національної безпеки та механізмів її реалізації, більш активно й оперативно реагувати на загрози національним інтересам України.

Авторський колектив навчального посібника представлено *завідувачем кафедри* господарсько-правових дисциплін Донецького юридичного інституту МВС України кандидатом юридичних наук, доцентом **В.В. Кадалюю**; доцентом кафедри господарсько-правових дисциплін ДЮІ МВС України, кандидатом економічних наук, доцентом **О.П. Гузенко**; доцентом кафедри державно-правових дисциплін та міжнародного права ДЮІ МВС України, кандидатом юридичних наук **Є.В.Павліченко**.

Автори висловлюють *щирі подяку* рецензентам: **В.О. Рядінській** – доктору юридичних наук, професору, завідувачу лабораторії проблем правового та організаційного забезпечення діяльності Міністерства Державного науково-дослідного інституту Міністерства внутрішніх справ

України; **Б.В. Деревянко** – доктору юридичних наук, професору, професору кафедри господарсько-правових дисциплін факультету №3 Донецького юридичного інституту МВС України та **В.С.Котковському** - доктору економічних наук, доценту кафедри соціально - політичних та економічних дисциплін Криворізького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»

Окрема *подяка* за надану допомогу в комп'ютерній верстці навчального посібника **О.Л. Куксі**, методисту факультету № 3 Донецького юридичного інституту МВС України.

Пропонований навчальний посібник призначений для студентів, магістрів, аспірантів, викладачів, а також фахівців у галузі національної безпеки – усіх тих, кого хвилюють системні проблеми національної безпеки України та шляхи їхнього розв'язання.

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

Скорочення	Зміст умовних скорочень у текстовій частині навчального посібника
ВО	Воєнна організація держави
ВДУ	Воєнна доктрина України
ВПК	Військово-промисловий комплекс
ДОУ	Управління державної охорони України
ДУНБ	Державне управління національною безпекою
ДНБ	Доктрина національної безпеки
ЗМІ	Засоби масової інформації
ЄС	Європейський Союз
КНБ	Концепція національної безпеки
МОУ	Міністерство оборони України
НАТО	Організація Північноатлантичного договору
ООН	Організація Об'єднаних Націй
ОБСЄ	Організація з безпеки та співробітництва в Європі
РНБО	Рада національної безпеки і оборони України
СНБ	Система національної безпеки
СЗНБ	Система забезпечення національної безпеки
СБУ	Служба безпеки України

ЧАСТИНА 1

НАУКОВО – ПІЗНАВАЛЬНИЙ БЛОК ІЗ ДИСЦИПЛІНИ «КОНЦЕПТУАЛЬНІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ»

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ БЕЗПЕКИ ТА ПРОБЛЕМИ ЇЇ РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

Тема 1. Сутнісна характеристика понятійної категорії «безпека»: історичний та науковий підхід

1.1. Мета, завдання та мінілексикон

Мета → сформулювати уявлення студентів про змістовність понятійної категорії «безпека» на основі еволюційного дослідження та сучасних наукових позицій.

Завдання → визначення сутності понятійної категорії «безпека» зі встановленням доцільності її появи; розкриття історичного аспекту трактування змістовності терміна «безпека»; огляд наявних наукових позицій у контексті сутнісної характеристики обраної дефініції, що вивчається.

Мінілексикон → безпека, небезпека, ризик, державотворчий процес, феномен безпеки, природно-правова доктрина, інституціоналізація, філософські теорії, історична концепція, історіографічний аналіз, безпека особи, фізична безпека, духовна безпека, безпека суспільства, безпека держави, концепція безпеки, національна безпека, воєнна безпека, громадська безпека й порядок.

1.2. Лекційний матеріал

Питання безпеки в усі періоди всесвітньої історії перебували в центрі уваги людства. Сьогодні в умовах глобалізації, яка охопила економічні, політичні, соціогуманітарні відносини, зростає роль безпеки людини, суспільства, держави в подоланні стихійності в розвитку цивілізації та забезпеченні пріоритету загальнолюдських цінностей.

Безпека – це такі умови, у яких перебуває складна система, коли дія зовнішніх факторів і внутрішніх чинників не призводить до процесів, що вважаються негативними стосовно цієї складної системи та відповідно до наявних на сучасному етапі потреб, знань та уявлень [4].

При визначенні змісту терміна «безпека» слід звернутися до термінів «небезпека» та «ризик».

Під небезпекою розуміють: а) явища, процеси, об'єкти, властивості предметів, здатні в певних умовах наносити шкоду здоров'ю людини; б) це умова чи ситуація, яка існує в навколишньому середовищі й може призвести до небажаного вивільнення енергії, що спричинить фізичну шкоду, поранення та/чи травмування.

Небезпека – це явища, процеси, об'єкти, інформація і самі люди, які за певних умов можуть викликати небажані наслідки й призводити до погіршення стану здоров'я чи смерті людини, завдавати шкоди навколишньому середовищу й об'єктам господарської діяльності.

Існують такі визначення небезпеки:

– небезпека – негативна властивість живої та неживої матерії, що здатна спричинити шкоду самій матерії: людям, природному середовищу, матеріальним цінностям;

– небезпека – це умова чи ситуація, яка існує в навколишньому середовищі й здатна призвести до небажаного вивільнення енергії, що може спричинити фізичну шкоду, поранення чи травмування.

Ризик – це кількісна оцінка небезпеки. Визначається як частота або ймовірність виникнення однієї події під час настання іншої. Звичайно, це

безрозмірна величина, що лежить у межах від 0 до 1. Може визначатися і іншими зручними способами.

Безпека – це стан захищеності особи та суспільства від ризику зазнати шкоди (це ступінь свободи від ризику або ж відсутність неприпустимого ризику, пов'язаного з можливістю завдати будь-якої шкоди життю та здоров'ю людини) за будь-яких умов існування.

Безпеку краще окреслити як стан діяльності, за якого з визначеною імовірністю вилучено прояв небезпек, або ж коли відсутня надзвичайна небезпека.

Слід підкреслити, що питання безпеки перебували в центрі уваги політико-правових учень Давнього Сходу, Греції і Риму, Середньовіччя, Нових і Новітніх часів.

З наукової точки зору сутність державотворчих процесів розкривається по-різному, урахувуються особливості розвитку держави й права, проте безпека розглядалась як елемент державності, який пов'язувався із поняттям гуманізму й прав людини. Давньогрецькі мислителі як засновники філософської, політичної, правової думки заклали основи та визначили подальший розвиток ідей і концепцій безпеки особистості, суспільства, держави, які вийшли за межі античності. Платон із позиції безпеки людей, які об'єднуються для спільного проживання та задоволення потреб, визначав сутність держави [11].

Давньогрецький філософ-матеріаліст Епікур наголошував на рівноцінній ролі держави й суспільства як суб'єктів забезпечення безпеки, обґрунтовуючи, що саме в забезпеченні взаємної безпеки людей, подоланні їхнього взаємного страху та запобіганні спричинення ними шкоди один одному полягає головна мета держави й суспільства. Такий підхід відповідає його концепції держави й права як договору людей між собою про загальну користь і взаємну безпеку [29].

Голландський юрист, один з основоположників сучасного міжнародного права Гуго Гроцій указував, що відчуття безпеки людям і

народам гарантує саме виникнення права, яким установлюється пріоритет правових відносин у забезпеченні безпеки громадян і держави [20].

Англійський філософ Т. Гоббс уперше розвинув теорію безпеки з позиції системного аналізу взаємодії людини, суспільства й держави в контексті створення умов для їхнього виживання. Саме безпеку громадян він убачає метою держави [29].

Водночас під забезпеченням безпеки розуміється не виключно безпека існування, а й забезпечення кожній людині всіх благ життя, здобутих законною працею, безпечною та нешкідливою для держави.

Безпека, прагнення до взаємодопомоги й добробуту, за теорією голландського філософа Спінози, стали мотивами переходу до державно-організованого суспільства. На думку представника філософії Нового часу, саме через те, що люди не могли вважати себе в безпеці, панувало індивідуальне свавілля в умовах додержавного стану, а в контексті аналізу форм державного правління Бенедикт Спіноза вважає, що найкраще мир і безпеку громадян забезпечує демократія [17].

За словами геніального мислителя епохи Ренесансу, кінцева мета держави полягає не в тому, щоб панувати й тримати людей у страху, підпорядковуючи їх владі іншого, а, навпаки, звільнити кожного від страху, щоб людина жила в безпеці, наскільки це можливо, тобто найкращим чином утримувала своє природне право на існування та діяльність без шкоди іншому [29].

Мета держави не в тому, щоб перетворювати людей із розумних істот у тварин або автомати, а, навпаки, у тому, щоб їхні душа й тіло виконували свої функції, не наражаючись на небезпеку, а самі вони користувалися вільним розумом і не змагалися один з одним у ненависті, гніві або хитрості й не ставилися вороже один до одного. У цій теорії поряд із концептом соціальної безпеки з'являється категорія духовної безпеки в контексті функції держави щодо її забезпечення [25].

Сучасні теорії гуманітарної безпеки, духовні цінності особистості та

суспільства загалом розглядають як фундамент первинних сенсів суспільного буття та найвищий рівень регуляції соціальних процесів у суспільстві, вважаючи цей аспект важливим елементом системи забезпечення національної безпеки.

Найбільш широко феномен безпеки через соціальні й громадянські права людини розкривається у XVIII ст. Так, політичний діяч Великої французької революції Жан Поль Марат право на особисту безпеку, свободу та власність розглядає як природні права людини й основні громадянські права. Погляд мислителя на функції суб'єктів забезпечення безпеки зводиться до того, що політичний корпус не може існувати без повноважень забезпечувати свою безпеку й свій захист, тимчасом як, говорячи про виконавчу владу, ідеться про необхідність забезпечення безпеки держави та її захист. На судову владу, за теорією Жана Поля Марата, покладається обов'язок розслідувати справи, пов'язані з порушенням законів, що підтримують безпеку й спокій [29].

Спираючись на природно-правову доктрину прав людини та розвиваючи ідею безпеки з позиції взаємодії держави й людини, Томас Джефферсон, автор Декларації незалежності США 1776 р., доповнює документ такою нормою: «...усі люди створені рівними, і всі вони обдаровані своїм Творцем деякими невідчужуваними правами, до числа яких належать: життя, свобода й прагнення до щастя. Для забезпечення цих прав засновані серед людей уряди, що запозичують свою справедливую владу за згодою керованих. Якщо ж ця форма уряду стає згубною для цієї мети, то народ має право змінити або знищити її і заснувати новий уряд, заснований на таких принципах і з такою організацією влади, які, на думку цього народу, усе більш можуть сприяти його безпеці й щастю» [18].

Історична цінність Декларації незалежності США, яка синтезувала ідеї філософії епохи Просвітництва, полягає в тому, що вперше в політико-правовому документі крізь потребу досягнення безпеки була зафіксована цінність природних невід'ємних прав людини – життя, свободи й прагнення

до щастя; закладено принцип народного суверенітету та нормативно закріплюється право на недовіру уряду аж до його зміни для забезпечення безпеки народу.

У контексті інституціоналізації поняття безпеки закріплює Декларація прав людини та громадянина 1789 р. Франції, авторами якої стали Лафает, Мірабо, Муньє, Дюпор. Документ став відображенням природно-правової концепції, яку розвивали французькі просвітителі XVIII ст., і закріпив природні права людини та громадянина: свободу, власність, безпеку та опір пригнічення.

Традиційний для лібералізму перелік індивідуальних свобод, у якому перше місце належить безпеці особистості, а далі – свободі пересування, совісті, слова, друку, сформулював англійський філософ і соціолог Герберт Спенсер. Ідеолог лібералізму доходить висновку, що з покращенням соціальної організації в державі центральна влада все більше й більше бере на себе обов'язок забезпечувати особисту безпеку індивідів [25].

Сьогодні більшість дослідників євроінтеграційних процесів наголошують на тому, що саме принципи ліберальної ідеології було покладено в основу створення та розвитку Європейського Союзу, основою спільної зовнішньої та безпекової політики якого залишається дипломатія, а головною ідеєю – забезпечення миру, повага до прав людини та засадничих свобод.

Отже, аналіз філософських теорій дає підстави вважати, що виникнення поглядів на державу й право відбувалося на основі усвідомлення поняття «безпека». І якщо в словнику Робера поняття «безпека», що використовується від 1190 р., визначається як спокійний стан духу людини, захищеність від будь-якої небезпеки, то розуміння безпеки як загального блага й мети або функції держави значно поширюється в XVII–XVIII ст. країнами Західної Європи.

Переосмислення поняття безпеки та його застосування для позначення стану окремого індивіда, суспільства, а також держави пов'язано з

руйнівними наслідками війн і революцій, яких зазнала Європа в ХІХ–ХХ ст.

У процесі еволюції поняття безпеки розкривається в інституційному аспекті й у нього закладається більш широке розуміння, ніж стан спокою і задоволення через відсутність небезпеки, загрози. Під цим поняттям розуміють і наявність інститутів, які покликані забезпечити потребу людини, суспільства, держави в безпеці, тобто держави (в особі органів влади) і права; суспільства загалом, громадянського суспільства й людини як суб'єктів забезпечення безпеки, зокрема; а також економічних, соціальних, політичних, гуманітарних та інших умов. Виникає системне уявлення безпеки як соціального, політичного та філософського феномену.

Отже, саме історичні концепції безпеки заклали підґрунтя для подальших досліджень цього феномену. У процесі формування сучасної термінологічної системи й категорії «безпека» дослідники застосовують різноманітні аспекти обґрунтування безпеки в соціальних, гуманітарних, військових та інших науках.

Водночас концептуальні підходи до категорії «безпека» розкривають її складний зміст, здебільшого пов'язаний із правами людини, суспільством, державою та управлінням. Так, політологічне знання дає узагальнене поняття безпеки як діяльності людей, суспільства, держави, світового співтовариства народів щодо виявлення чи вивчення, запобігання, послаблення, усунення чи ліквідації і відвернення загрози, здатної загубити їх, позбавити матеріальних і духовних цінностей, завдати невідшкодованих збитків, заблокувати шляхи для прогресивного розвитку [17].

Український учений Г. Ситник як дослідник державного управління у сфері національної безпеки стверджує, що «безпека – це, з одного боку, тенденції розвитку й умови життєдіяльності соціуму, його структур, інститутів, котрі визначаються відповідними настановами (політичними, правовими, моральними, етичними, культурно-світоглядними та ін.), за яких забезпечується збереження їх якісної визначеності та вільне, тобто таке, що відповідає їх природі, функціонування, а з другого – захищеність цього

функціонування від потенційних і реальних загроз» [25].

З огляду на поняття безпеки як суспільних відносин, що визначають політичні й соціогуманітарні умови життєдіяльності людини й громадянина, сучасні науковці акцентують на потребі легітимних засобів її забезпечення. Так, А. Петрянин та О. Петрянина визначають безпеку як забезпечений арсеналом легітимних сил, засобів та інструментів стан суспільних відносин, за якого реалізуються соціально значущі потреби людини та громадянина (особистості), надійно захищені від внутрішніх і зовнішніх загроз його особисті права й свободи, забезпечується розвиток матеріальних і духовних цінностей суспільства, гарантується територіальна цілісність і суверенітет, а також функціонування і розвиток конституційного ладу правової держави [18].

Отже, сучасні дослідники у визначенні категорії «безпека» ґрунтуються на розумінні феномену безпеки як відсутності небезпеки, нейтралізації загроз, захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства, держави, розкриваючи його крізь призму ціннісних і світоглядних орієнтацій суспільства.

Завдяки осмисленню феномену безпеки крізь категорії «цінності», «національні інтереси», «розвиток», «суверенітет», «потреби», «права й свободи», «людина й суспільство», було закладено основу для введення в обіг та концептуалізації поняття «національна безпека».

Історіографічний аналіз свідчить, що широке впровадження поняття безпеки в політико-адміністративний дискурс розвинених країн було пов'язане насамперед із його розумінням як військово-політичної безпеки держави, адже у ХХ–ХХІ ст. проблеми безпеки розглядалися в контексті феномену нестабільності. За таких умов як синонім обороноздатності держави в середині 80-х рр. ХХ ст. політична лексика Заходу була поповнена категорією «національна безпека» в розумінні військової і політичної безпеки [42].

На думку Д. Кауфмана, який розглядав поняття безпеки в об'єктивному та суб'єктивному аспектах, в об'єктивному плані безпека відображає відсутність загроз базовим цінностям суспільства, а в суб'єктивному –

відсутність страху, що ці цінності можуть зазнати руйнації [15].

Через поєднання соціогуманітарних компонентів забезпечення безпеки науковці та практики обґрунтовують перспективи людського розвитку. Як зазначає колектив науковців Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України на чолі з Е. Лібановою, серед основних напрямів політики розвитку людства найбільш актуальними є безпека соціального середовища, гідна праця, протидія бідності та соціальному відторгненню вразливих верств населення, що ґрунтується на загальнолюдських цінностях гуманізму, справедливості, протидії будь-яким проявам насильства та дискримінації [21].

На думку Р. Валіхновського, саме гуманітарні складові у ХХІ ст. матимуть більшу вагу в системах забезпечення безпеки, починаючи від окремої людини й закінчуючи міжнародною спільнотою загалом [13].

Колектив науковців і експертів Національного інституту стратегічних досліджень під керівництвом В. Горбуліна підкреслює актуальність проблем забезпечення безпеки в соціогуманітарній сфері, наголошуючи, що «... чільну увагу слід приділяти загрозам національній безпеці України в гуманітарній сфері. Вони здаються матеріально невідчутними, але за своєю природою є стратегічною загрозою № 1 та міною уповільненої дії під спорудою української державності» [40].

Отже, сьогодні відбувається формування різноаспектних підходів до розуміння безпеки як у науці, так і в соціально-політичній практиці.

З огляду на сучасну потребу забезпечення життєдіяльності людини, суспільства й держави в умовах формування нового світового порядку, акцентується увага на соціогуманітарних аспектах забезпечення безпеки, надаючи їй пріоритетного значення в питаннях забезпечення національної безпеки.

За змістовним аспектом безпека в сучасному розумінні є багатоплановою категорією, що включає безпеку в економічній, соціальній, політичній, інтелектуальній, інформаційній, демографічній та інших сферах.

Загалом безпеку можна визначити за такими складниками, як безпека особи (фізична та духовна); безпека суспільства; безпека держави.

Вирішення проблеми безпеки стане основою перетворення багатофакторних явищ природної, матеріальної, соціальної сфери в життєдіяльність суспільства.

При цьому рівень безпеки уявляється як результат певних процесів, де незначна їхня частина пов'язана із природними явищами. Основою є управлінські процеси, де суб'єктом виступають органи державної влади. Об'єктом є комплекс умов державного управління та факторів, що впливають на рівноважний стан суспільних відносин, тобто безпека суспільства.

Прагнення до безпеки в соціумі перетворює її в соціально затребуване явище.

Тісний взаємозв'язок між владою та суспільством у забезпеченні безпеки виступає як соціально-економічне явище. Потреба в безпеці є вихідною соціальною потребою людини.

Поняття «безпека» завжди широко використовується як характеристика захищеності об'єкта від зовнішніх та внутрішніх факторів.

Категорія «безпека» є загальноісторичною і охоплює всю історію людства, має значення як для існування окремої особи, так і для соціального суспільства.

Безпека суспільства – це конкретно-історична категорія, що проявляється в різних організаційних формах. У цивілізованому світі в системі суспільних інтересів пріоритет належить національним інтересам, тоді, зрозуміло, головною складовою безпеки держави є безпека суспільства.

Отже можна визначити наступні взаємопов'язані ознаки безпеки:

- несуперечливість системи об'єктивних законів функціонування суспільства;
- стабільність та збалансованість системи суспільних відносин, що забезпечують єдність та взаємообумовленість інтересів у суспільстві;
- стійкість відновлення мотивів позитивної продуктивної взаємодії в

суспільстві.

Ураховуючи викладене вище, можемо надати таке визначення безпеки: це стан збалансованості всіх сторін суспільного буття, формування можливості реалізації інтересів, поточного та майбутнього розвитку.

Погляди різних учених щодо сутності понятійної категорії «безпека» наведено в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

**Сутнісна характеристика понятійної категорії «безпека»
з наукової позиції**

Наукові підходи	Сутнісна характеристика понятійної категорії «безпека»
Давньогрецький філософ-матеріаліст Епікур	Забезпечення взаємної безпеки людей, подолання їхнього взаємного страху та запобігання спричиненню ними шкоди один одному – основні ознаки безпеки
Голландський юрист Гуго Гроцій	Сутність безпеки виявляється в забезпеченні безпеки громадян і держави
Англійський філософ Т. Гоббс	Уперше розвинув теорію безпеки з позиції системного аналізу взаємодії людини, суспільства й держави в контексті створення умов для їхнього виживання
Голландський філософ Спіноза	Безпека – це прагнення до взаємодопомоги й добробуту, що стало мотивом переходу до державно-організованого суспільства
Французький учений Ж. П. Марат	Право на особисту безпеку, свободу та власність розглядає як природні права людини й основні громадянські права. Забезпечення безпеки зводиться до того, що політичний корпус не може існувати без повноважень забезпечувати свою безпеку й свій захист
Декларація незалежності США	Уперше в політико-правовому документі крізь потребу досягнення безпеки була зафіксована цінність природних невід’ємних прав людини, закладено принцип народного суверенітету, зміни для забезпечення безпеки народу
Англійський філософ і соціолог Г. Спенсер	Перше місце належить безпеці особистості, а далі - свободі пересування, совісті, слова, друку; влада бере на себе обов’язок забезпечувати особисту безпеку індивідів
Словник французького історика Робера	Безпека визначається як спокійний стан духу людини, захищеність від будь-якої небезпеки та усвідомлення безпеки як загального блага й мети держави
Німецький учений Д. Кауфман	Розкривав поняття безпеки в об’єктивному та суб’єктивному аспектах, в об’єктивному плані безпека відображає відсутність загроз базовим цінностям суспільства, а в суб’єктивному – відсутність страху, що ці цінності можуть зазнати руйнації

Продовження таблиці 1.1

Наукові підходи	Сутнісна характеристика понятійної категорії «безпека»
Російські вчені А. В. Петрянин та О. А. Петрянина	Визначають безпеку як забезпечений арсеналом легітимних сил, засобів та інструментів стан суспільних відносин, за якого реалізуються соціально значущі потреби людини й громадянина, надійно захищені від внутрішніх і зовнішніх загроз його особисті права та свободи, забезпечується розвиток матеріальних і духовних цінностей суспільства, гарантується територіальна цілісність і суверенітет, а також функціонування і розвиток конституційного ладу правової держави
Р. Л. Валіхновський	Указував, що гуманітарні складові матимуть більшу вагу в системах забезпечення безпеки, починаючи від окремої людини і закінчуючи міжнародною спільнотою загалом
Г. П. Ситник	Безпека – це, з одного боку, тенденції розвитку й умови життєдіяльності соціуму, його структур, інститутів, котрі визначаються відповідними настановами, за яких забезпечується збереження їхньої якісної визначеності та вільне, тобто таке, що відповідає їхній природі, функціонування, а з іншого – захищеність цього функціонування від потенційних і реальних загроз

На основі інформації табл. 1.1 можна висувати, що безпека – це не лише механізм, стан, але самостійне явище, що визначає умови життєдіяльності об'єкта.

Концепція безпеки, попри широке визначення її змісту в науковій та навчальній літературі, широко представлена на сьогодні на державному рівні. Це підтверджується чинними законодавчими актами:

- Законом України «Про національну безпеку України» (Указ Президента України від 21.06.2018 № 2469-VIII);
- Положенням про види, розміри і порядок надання компенсації громадянам у зв'язку з роботою, яка передбачає доступ до державної таємниці (Постанова Кабінету Міністрів України від 15.06.1994 № 414);
- Положенням про забезпечення режиму секретності під час обробки інформації, що становить державну таємницю, в інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних системах (Постанова Кабінету Міністрів України від 16.02.1998 № 180 (має гриф обмеження

доступу);

- Типовою інструкцією про порядок ведення обліку, зберігання, використання і знищення документів та інших матеріальних носіїв інформації, що містять службову інформацію (Постанова Кабінету Міністрів України від 19.10.2016 № 736);

- Положенням про технічну комісію органу виконавчої влади, підприємства, установи і організації, які беруть участь у виконанні секретних робіт або є їх замовниками (Постанова Кабінету Міністрів України від 17.07.2003 № 1084 (має гриф обмеження доступу);

- Постановою Кабінету Міністрів України від 03.01.2013 № 2 «Про встановлення надбавок до посадових окладів державних експертів з питань таємниць та фахівців, які залучаються до підготовки рішень та висновків державних експертів з питань таємниць»;

- Постановою Кабінету Міністрів України від 18.12.2013 № 93 «Порядок організації та забезпечення режиму секретності в державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях (має гриф обмеження доступу).

Сутнісну характеристику змістовності понятійної категорії «безпека», згідно із чинними нормативно-законодавчими актами України, наведено в таблиці 1.2.

Таблиця 1.2

***Визначення понятійної категорії «безпека», згідно із чинними
нормативно-законодавчими актами України***

Змістовність понятійної категорії «безпека»	Нормативно-законодавчий акт, який включає тлумачення понятійної категорії «безпека»
1. Безпека – це відсутність неприпустимого ризику, пов'язаного з можливістю завдання будь-якої шкоди життю, здоров'ю та майну громадян, а також навколишньому природному середовищу	Про заходи щодо виконання Постанови Кабінету Міністрів України від 05.05.97 N 409 "Про забезпечення надійності й безпечної експлуатації будівель, споруд та інженерних мереж" (НПАОП 45.2-1.01-98). Держбуд України, Держнаглядохоронпраці; Наказ, Правила, Порядок від 27.11.1997 № 32/288

Продовження таблиці 1.2

Змістовність понятійної категорії «безпека»	Нормативно-законодавчий акт, який включає тлумачення понятійної категорії «безпека»
2. Безпека – це комплекс заходів, а також людські й матеріальні ресурси, які призначені для захисту цивільної авіації від актів незаконного втручання та інших протиправних посягань	Про затвердження Правил супроводження в контрольованих зонах авіапідприємств матеріальних цінностей і пасажирів. Укрaviaтранс, МВС України; Наказ, Правила, Форма типового документа від 11.06.1996 № 168/397
3. Безпека – це відсутність неприпустимого ризику, пов'язаного із травмуванням або загибеллю людей, заподіянням збитків навколишньому середовищу	Про затвердження Положення про систему управління безпекою польотів на авіаційному транспорті. Мінтранс України; Наказ, Положення, Форма, Форма типового документа від 19.08.2003 № 650
4. Безпека – це відсутність неприпустимого ризику, пов'язаного із травмуванням або загибеллю людей, заподіянням збитків майну та довкіллю	Про затвердження Положення про систему управління безпекою руху поїздів у Державній адміністрації залізничного транспорту України. Мінтрансзв'язку України; Наказ, Положення, Форма, Перелік від 14.09.2004 № 818
5. Безпека – це відсутність неприпустимого ризику, пов'язаного із травмуванням або загибеллю людей, заподіянням збитків навколишньому середовищу	Про затвердження Положення про систему управління безпекою польотів на авіаційному транспорті. Державіаслужба; Наказ, Положення, Форма типового документа від 25.11.2005 № 895
6. Безпека – це стан, за якого ризик шкоди чи ушкодження обмежений до прийняттого рівня	Про затвердження Правил сертифікації суб'єктів, що надають послуги з аеронавігаційного обслуговування. Мінтрансзв'язку України; Наказ, Правила, Зразок, Форма типового документа, Сертифікат від 22.01.2007 № 42
7. Безпека – це комплекс заходів, а також людські та матеріальні ресурси, які призначені для захисту від актів незаконного втручання і інших протиправних посягань стосовно цивільної авіації	Угода між Урядом України і Урядом Азербайджанської Республіки про співробітництво в галузі авіаційної безпеки. Азербайджан, Кабінет Міністрів України; Угода, Міжнародний документ від 22.12.1995 р.
8. Безпека – це відсутність загрози життю, здоров'ю людей, майну, тваринам, рослинам і довкіллю, що перевищує граничний ризик	Про затвердження Положення про систему управління безпекою руху поїздів у Державній адміністрації залізничного транспорту України. Мінінфраструктури; Наказ, Положення, Перелік, Форма типового документа, Акт, Форма, Картка, Інформація, Довідка, Заходи, Звіт, Припис, Схема від 01.04.2011 № 27
9. Безпека – це відсутність ризику, пов'язаного з можливістю спричинення шкоди та/або заподіяння збитку	Про затвердження Кодексу системи передачі. Нацком. енергетики, ком. послуг; Постанова, Кодекс, Заява, Форма типового документа, Договір, Умови від 14.03.2018 № 309

Продовження таблиці 1.2

Змістовність понятійної категорії «безпека»	Нормативно-законодавчий акт, який включає тлумачення понятійної категорії «безпека»
10. Безпека – це відсутність недопустимого ризику, пов'язаного з можливістю спричинення шкоди та/або заподіяння збитку	Про затвердження Кодексу систем розподілу. Нацком. енергетики, ком. послуг; Постанова, Кодекс, Форма, Договір, Заява, Умови від 14.03.2018 № 310
11. Безпека – це запобігання використанню вибухових матеріалів, що суперечить закону та загрожує громадському порядку	Про затвердження Технічного регламенту вибухових матеріалів промислового призначення. Постанова Кабінету Міністрів України; Технічний регламент, Перелік, Вимоги, Форма типового документа, Декларація від 03.10.2018 № 802

Як видно із таблиці 1.2. забезпечення безпеки знаходиться під пильною увагою державних органів влади.

У Законі України «Про національну безпеку України» надано таке визначення безпеки:

– воєнна безпека – захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності й демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів від воєнних загроз;

– громадська безпека й порядок – захищеність життєво важливих для суспільства та особи інтересів, прав і свобод людини й громадянина, забезпечення яких є пріоритетним завданням діяльності сил безпеки, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових осіб та громадськості, які здійснюють узгоджені заходи щодо реалізації і захисту національних інтересів від впливу загроз;

– державна безпека – захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності й демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів від реальних і потенційних загроз невоєнного характеру;

– національна безпека України – захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України, коли дія зовнішніх факторів і

внутрішніх чинників не призводить до процесів, що вважаються негативними щодо зазначеної складної системи, відповідно до наявних на цьому етапі потреб, знань та уявлень про реальні та потенційні загрози.

Отже, безпека – це такі умови, у яких перебуває складна система, коли дія зовнішніх факторів і внутрішніх чинників не призводить до процесів, що вважаються негативними щодо цієї складної системи, відповідно до наявних на сучасному етапі потреб, знань та уявлень.

Трансформація парадигми безпеки відбувалася в певних напрямках. Наведемо основні з них.

По-перше, поняття безпеки в останні роки набуло більш широкого значення. Раніше аналітики з питань безпеки обмежувалися відносно вузьким колом проблем, особливо військово-силовим балансом між різними державами та блоками, а також здатністю цих утворень захистити свій суверенітет. Невійськові джерела нестабільності в економічній, соціальній, гуманітарній та екологічній сферах залишалися поза основним фокусом уваги, проте в останні десятиріччя саме вони набули характеру планетарної загрози миру й безпеці. Гуманітарні та етичні питання, які раніше відігравали досить незначну роль у світовій дискусії про безпеку, зараз займають у ній центральне місце. Поняття безпеки за останні роки розширилося і набуло більш гуманістичного, спрямованого на інтереси людини, характеру. Нова ідеологія безпеки людини має два основних аспекти: захист від хронічних загроз, таких як голод, епідемії та репресії, та захист від раптових і згубних катаклізмів, що порушують повсякденне життя.

По-друге, в останні роки зростає визнання нерозривного зв'язку між безпекою держави та добробутом її громадян. До того ж стає зрозумілим, що могутні з військово-стратегічного погляду держави не обов'язково є міцними та стабільними.

По-третє, сучасна еволюція поняття безпеки виражається в посиленні акценту на міжнародному співробітництві, на відміну від більш традиційної опори на суперництво та конфлікти. Уже визнано, що основні фактори, які

загрожують міжнародній, державній та особистій безпеці за своїм походженням є транснаціональними й не можуть бути ефективно ліквідовані за допомогою односторонніх дій.

Таким чином, можна виснувати, що безпека – це стан, коли кому-, чому-небудь ніщо й ніхто не загрожує; водночас це й діяльність людей, суспільства, держави, світового співтовариства народів щодо виявлення, запобігання, послаблення, усунення і відвернення загрози, здатної втратити їх, знищити матеріальні та духовні цінності, перешкодити їхньому прогресивному розвитку. Наявність безпеки є необхідною умовою та одним з основних мотивів життєздатності людини, суспільства, держави й світового співтовариства.

1.3. Питання для контролю знань

1. Чому поняття безпеки в усі періоди всесвітньої історії перебували в центрі уваги людства?
2. Назвіть умови забезпечення безпеки.
3. Що означає термін «небезпека»?
4. Що таке ризик?
5. Дайте визначення поняття безпеки як стану діяльності.
6. Що зараховують до основних складників безпеки ?
7. Що розуміють під трансформацією парадигми безпеки?
8. Пояснити сутність холістичного значення безпеки.
9. У чому проявляється нова ідеологія безпеки людини?
10. Назвіть основні законодавчі акти України, що містять підходи щодо забезпечення безпеки.

1.4. Темы рефератів

1. Рольовий аспект розуміння змістовності понятійної категорії «безпека» в сучасному суспільстві.
2. Еволюція розвитку формування змістовності понятійної категорії «безпека».

3. Взаємозв'язок понятійних категорій «безпека» та «небезпека».
4. Соціогуманітарні аспекти забезпечення безпеки.
5. Проблематичні аспекти в трактуванні понятійної категорії «безпека» вітчизняними науковцями.
6. Сутнісна характеристика понятійної категорії «безпека» відповідно до Закону України «Про національну безпеку України».
7. Законодавчі регулятори в контексті визначення понятійної категорії «безпека».
8. Основні напрямки трансформації парадигми безпеки.

1.5. Тестові завдання з матрицею відповідей

Тест 1. Безпека – це такі умови:

- а) коли дія зовнішніх факторів і внутрішніх чинників не призводить до процесів, що вважаються негативними;
- б) коли дія зовнішніх факторів не призводить до процесів, що вважаються негативними;
- в) коли дія внутрішніх факторів не призводить до процесів, що вважаються негативними;
- г) коли вимоги до наявних на певному етапі потреб, знань та уявлень не суперечать розумінню особою безпеки

Тест 2. Небезпека – це:

- а) негативна властивість живої та неживої матерії, що здатна спричинити шкоду самій матерії: людям, природному середовищу, матеріальним цінностям;
- б) це умова чи ситуація, яка існує в навколишньому середовищі й здатна призвести до небажаного вивільнення енергії, що може спричинити фізичну шкоду, поранення чи травмування;
- в) відповіді а) та б) вірні;
- г) це умова чи ситуація, яка існує у внутрішньому середовищі й здатна призвести до небажаного вивільнення енергії, що може спричинити фізичну шкоду, поранення чи травмування.

Тест 3. Ризик – це:

- а) кількісна оцінка небезпеки;
- б) частота або ймовірність виникнення однієї події під час настання іншої, пов'язаної з небезпекою;
- в) імовірність виникнення однієї події під час настання іншої, пов'язаної з небезпекою; безрозмірна величина, що лежить у межах від 0 до 1;
- г) усі відповіді вірні.

Тест 4. Безпека – це:

- а) стан захищеності особи та суспільства від ризику зазнати шкоди;
- б) стан діяльності, за якого з визначеною імовірністю вилучено прояв небезпек або ж відсутня надзвичайна небезпека;
- в) ступінь свободи від ризику або ж відсутність неприпустимого ризику, пов'язаного з можливістю завдати будь-якої шкоди життю та здоров'ю людини;
- г) усі відповіді вірні.

Тест 5. Хто вважається засновником теорії безпеки:

- а) Гуго Гроцій;
- б) Томас Гоббс;
- в) Епікур;
- г) Жан Поль Марат?

Тест 6. До основних взаємопов'язаних ознак безпеки належать:

- а) несуперечливість системи об'єктивних законів функціонування суспільства;
- б) стабільність та збалансованість системи суспільних відносин, що забезпечують єдність та взаємообумовленість власне інтересів у суспільстві;
- в) стійкість відновлення мотивів позитивної продуктивної взаємодії в суспільстві;
- г) усі відповіді вірні.

Тест 7. Трансформація парадигми безпеки відбувалася за такими основними напрямками:

- а) гуманітарні та етичні питання, які раніше відігравали досить обмежену роль у світовій дискусії про безпеку, зараз займають у ній центральне місце;

- б) в останні роки зростає визнання нерозривного зв'язку між безпекою держави та добробутом її громадян;
- в) сучасна еволюція поняття безпеки виражається в посиленні акценту на міжнародному співробітництві;
- г) усі відповіді вірні.

Тест 8. Сучасна еволюція поняття безпеки виражається в:

- а) посиленні діяльності органів державної влади щодо забезпечення національної безпеки;
- б) посиленні акценту на міжнародному співробітництві, на відміну від більш традиційної опори на суперництво та конфлікти;
- в) підвищенні уваги до соціальної безпеки;
- г) підвищенні ролі безпеки життєдіяльності.

Тест 9. У Законі України «Про національну безпеку України» надано визначення таких видів безпеки:

- а) воєнна та оборонна безпека;
- б) державна та національна безпека;
- в) воєнна, громадська, державна, національна безпека;
- г) громадська та державна безпека.

Тест 10. Вирішення проблеми безпеки:

- а) є основою перетворення багатофакторних явищ природної, матеріальної, соціальної сфери в життєдіяльність суспільства;
- б) є основою державної політики у сфері безпеки;
- в) відображається в нормативно-законодавчих актах України;
- г) є основою подальшого розвитку міжнародних відносин.

Матриця відповідей до пакета тестових завдань

Тест	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Відповідь	А	В	Г	Г	Б	Г	Г	Б	В	А

Тема 2. Види безпеки та їхня класифікація

2.1. Мета, завдання та мінілексикон

Мета → дати уявлення студентам про класифікаційні ознаки, які лежать в основі визначення видів безпеки, з розкриттям їхнього змісту.

Завдання → вивчення порядку групування видів безпеки; з'ясування вимог до процесу групування видів безпеки, оволодіння правилами групування видів безпеки на основі наявних класифікаційних ознак, розкриття змісту визначених видів безпеки зі встановленням чинників, які викликали їхню появу.

Мінілексикон → безпека, суб'єкт безпеки, джерело безпеки, загроза, безпека людини, безпека життєдіяльності, національна безпека, соціокультурна безпека, соціальна безпека, політична безпека, економічна безпека, екологічна безпека, гуманітарна безпека, демографічна безпека, інформаційна безпека, банківська безпека, інвестиційна безпека, продовольча безпека, безпека праці, громадська безпека.

2.2. Лекційний матеріал

З огляду на логіку життєдіяльності, типологію джерел безпеки й загроз та перелік засобів безпеки, виділяють сотні видів безпеки.

Види безпеки – це виділення та групування видів безпеки за основними видами небезпек та загроз, визначення форми безпеки [17].

В основу класифікації видів безпеки покладено дві основні ознаки, як от: 1) суб'єкт, на інтереси якого спрямовані загрози (структурна); 2) сфера суспільного життя, напрямки людської діяльності (функціональна).

Серед наявних видів безпеки провідне місце належить безпеці людини. Безпека людини – це такий стан людини, коли дія зовнішніх та внутрішніх факторів не призводить до смерті, погіршення функціонування та розвитку організму, свідомості, психіки та людини загалом і не перешкоджає досягненню певних, бажаних для людини цілей.

Безпека людини – це поняття, що відображає саму суть людського життя, її

ментальні, соціальні й духовні надбання. Безпека людини – невід’ємна складова характеристика стратегічного напрямку людства, що визначений ООН як «сталий людський розвиток», такий розвиток, який веде не тільки до економічного, а й до соціального, культурного, духовного зростання, що сприяє гуманізації менталітету громадян і збагаченню позитивного загальнолюдського досвіду.

Іншим важливим видом безпеки є безпека життєдіяльності. Безпека життєдіяльності – це галузь знання та науково-практична діяльність, спрямована на формування безпеки й попередження небезпеки шляхом вивчення загальних закономірностей виникнення небезпек, їхніх властивостей, наслідків їхнього впливу на організм людини, основ захисту здоров'я та життя людини й середовища її проживання від небезпек.

Провідним видом є національна безпека будь-якої держави – це системна категорія права, політичної економії та політології, тісно пов'язана з категоріями територіальної єдності й недоторканості, агресії та примусу, економічної незалежності та економічного суверенітету тощо. Національна безпека – це захищеність життєво важливих інтересів людини й громадянина, суспільства й держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам. Складовими національної безпеки є такі види безпеки:

1. Державна безпека – це стан захищеності державної влади, суверенітету, територіальної цілісності, обороноздатності, спокою людей, громадської злагоди, довкілля, національної і релігійної рівності.

2. Соціокультурна безпека – це відображення захищеності всіх духовно-ідеологічних, етичних, культурних умов життєдіяльності людей, включно з тим духовним середовищем, без якого не може бути ні людини, ні людського співтовариства.

3. Соціальна безпека – це сукупність видів безпеки, зумовлена структурою людської життєдіяльності, її сферами. Це взаємостосунки окремих людей, груп людей, які побудовані таким чином, щоб у процесі їхнього розвитку не створювалася небезпека для кожного.

4. Політична безпека займає ключове місце в загальній системі надання безпеки. Утрата суспільством політичної керованості або її невідповідність можливостям і інтересам суспільства неминує ведуть до його деградації і загибелі. Тому кожний народ потребує політики, що забезпечує його існування і розвиток в сучасному світі.

5. Економічна безпека держави проявляється в різних складових національної безпеки, а саме в зовнішньополітичній, військовій та сфері безпеки державного кордону України, внутрішньополітичній, економічній, науково-технологічній, екологічній, соціальній, гуманітарній та інформаційній сферах. Усі ці види національної безпеки тісно пов'язані між собою або з декількома. У зв'язку із цим, украй важливо виокремити економічну безпеку, від стану забезпечення якої залежать майже всі складові національної безпеки.

6. Екологічна безпека – це такий стан та умови навколишнього природного середовища, при якому забезпечується екологічна рівновага та гарантується захист навколишнього середовища: біосфери, атмосфери, гідросфери, літосфери, космосфери, видового складу тваринного й рослинного світу, природних ресурсів, збереження здоров'я і життєдіяльності людей.

7. Гуманітарна безпека – це стан захищеності людини, сім'ї, народу; їхніх цілей, ідеалів, цінностей і традицій, укладу життя та культури; стійке необхідне та достатнє заохочення і розвиток прав та обов'язків людини та основних свобод для всіх, незалежно від раси, статі, мови та релігії.

8. Демографічна безпека – це складова частина національної безпеки, стан захищеності держави, суспільства та ринку праці від демографічних загроз, при якому забезпечується розвиток з урахуванням сукупності збалансованих демографічних інтересів держави, суспільства й особистості, відповідно до конституційних прав громадян України.

9. Демографічна безпека – такий стан демографічних процесів, якого достатньо для відтворення населення без істотного впливу зовнішнього фактора й забезпечення людськими ресурсами геополітичних інтересів держави.

10. Інформаційна безпека – це стан захищеності систем обробки й

зберігання даних, при якому гарантовано конфіденційність, доступність і цілісність інформації; або комплекс заходів, спрямованих на забезпечення захищеності інформації від несанкціонованого доступу, використання, оприлюднення, руйнування, унесення змін, ознайомлення, перевірки, запису чи знищення. Інформаційна безпека держави характеризується належним ступенем захищеності і, відповідно, стійкістю основних сфер життєдіяльності стосовно небезпечних інформаційних впливів, причому як до впровадження, так і до видалення інформації.

11. Банківська безпека – це стан стійкої життєдіяльності, за якого забезпечуються реалізація основних інтересів, пріоритетних цілей банків, захист від зовнішніх і внутрішніх дестабілізуючих факторів, незалежно від умов їхнього функціонування. Основним критерієм ефективності безпеки банківської діяльності є стабільність фінансового та економічного стану банку.

12. Інвестиційна безпека держави – це рівень співвідношення між величиною інвестицій країни за кордон та отриманими інвестиціями, що задовольняє потреби внутрішньої економіки та підтримує позитивний платіжний баланс держави.

13. Продовольча безпека – це захищеність життєвих інтересів людини, яка виражається в гарантуванні державою безперешкодного економічного доступу людини до продуктів харчування з метою підтримання її звичайної життєвої діяльності.

14. Енергетична безпека – це стан електроенергетики, який гарантує технічно й економічно безпечно задоволення поточних і перспективних потреб споживачів в енергії, а також охорону навколишнього природного середовища. Водночас під енергетичною безпекою слід розуміти здатність держави в особі її органів управління забезпечити кінцевих споживачів енергією в необхідному обсязі та належної якості у звичайних умовах, а також під час дії дестабілізуючих факторів (надзвичайних ситуацій) внутрішнього чи зовнішнього характеру в межах гарантованого задоволення мінімального обсягу найважливіших потреб країни, окремих її районів, міст, селищ чи об'єктів у паливно-енергетичних ресурсах.

15. Безпека праці – це умови праці на об'єктах матеріального виробництва, зокрема промисловості, транспорту тощо.

16. Безпека військової служби – це стан військової служби, який забезпечує захищеність військовослужбовців, місцевого населення і навколишнього середовища від загроз, що виникають під час виконання операцій збройними силами. Безпека військової служби є однією зі складових безпеки життєдіяльності.

17. Громадська безпека – це стан захищеності громадянського суспільства, що характеризується відсутністю небезпеки для життя та здоров'я людей, їхнього спокою та майнових прав, нормальної діяльності підприємств, установ і організацій, незалежно від форм власності, а також для цілісності й збереження матеріальних цінностей.

Сучасне українське законодавство надає дещо розширене трактування словосполучення «громадська безпека й порядок»: «це захищеність життєво важливих для суспільства та особи інтересів, прав і свобод людини і громадянина, забезпечення яких є пріоритетним завданням діяльності сил безпеки, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб та громадськості, які здійснюють узгоджені заходи щодо реалізації і захисту національних інтересів від впливу загроз».

18. Безпека конкретних видів діяльності (виробнича): ядерна, гірнична, віброакустична та безпека харчових продуктів.

19. Пожежна безпека – це стан об'єкта, де з регламентованою імовірністю відкидається можливість виникнення та розвиток пожежі та впливу на людей її небезпечних факторів, а також захист матеріальних цінностей.

20. Техногенна безпека – це сукупність дій щодо забезпечення проектування, будівництва й експлуатації складних технічних пристроїв із дотриманням необхідних вимог безаварійної роботи їх і виконанням екологічних умов.

21. Колективна безпека – це захищеність держав і товариств від зовнішніх і внутрішніх загроз, спрямована на підтримку міжнародного миру, запобігання війні. Ця співпраця може здійснюватися і в межах ООН, міжнародних організацій або на регіональній основі, наприклад, як система

безпеки в межах Співдружності Незалежних Держав.

22. Регіональна безпека – це стан відносин соціально-територіальної спільності населення, що формується відповідно до адміністративно-територіального розподілу країни або групи країн усередині них або між ними на мікро- (населений пункт, район, область країни), макроекономічних (країна, група країн) і проміжних (декілька населених пунктів, районів, областей країни, групи країн) рівнях, при яких забезпечується частина безпеки більш загальної системи (національної, міжнародної).

23. Безпека прогресу – це такі стосунки людини з виробленими нею самою штучними утвореннями, які дозволяють їй повно й усебічно розкривати свої можливості, включаючи тим часом технологічну етично-світову залежність від коштів і процесів, нею ж створених.

Виділяють наступні ознаки класифікації безпеки (табл.1.3).

Таблиця 1.3

Групування видів безпеки за класифікаційними ознаками

Класифікаційна ознака	Групування видів безпеки в межах класифікаційної ознаки
За масштабністю	<p>1.1. Міжнародна безпека (глобальна та регіональна) – це стан міжнародних та воєнно-політичних відносин, завдяки яким гарантується зовнішня складова національної безпеки кожної держави, виключається загроза війни та військових конфліктів у процесі вирішення міжнародних та регіональних суперечностей.</p> <p>1.2. Національна безпека – це стан захищеності життєво важливих інтересів особи (громадян), суспільства та держави, а також національних цінностей та способу життя від широкого спектра зовнішніх і внутрішніх загроз, що є різним за своєю природою (політичні, воєнні, економічні, інформаційні, екологічні тощо). Держава знаходиться в стані безпеки.</p> <p>1.3. Регіональна безпека є частиною національної безпеки, її підсистемою.</p> <p>1.4. Безпека організації (фірми, підприємства) – це стан захищеності її важливих інтересів від недобросовісної конкуренції, протиправної діяльності кримінальних формувань та окремих осіб, здатність протистояти зовнішнім і внутрішнім загрозам, зберігати стабільність функціонування, а також розвитку згідно зі статутними цілями.</p> <p>1.5. Безпека особи складається з фізичної та духовної безпеки. Захищеність особи від факторів небезпеки на рівні її особистих інтересів та потреб</p>

Продовження таблиці 1.3

Класифікаційна ознака	Групування видів безпеки в межах класифікаційної ознаки
Залежно від типу загрози	<p>2.1. Екологічна безпека – це комплекс станів, явищ та дій, що забезпечують екологічний баланс на Землі та в будь-яких її регіонах на рівні, до якого фізично, соціально-економічно, технологічно й політично готове людство. Вона може розглядатися в глобальних, регіональних, локальних напрямках.</p> <p>2.2. Економічна безпека – це такий стан економіки та готовності інститутів влади, за якого забезпечується гарантований захист національних інтересів стосовно можливості виникнення внутрішніх та зовнішніх загроз і впливів, соціально спрямований на розвиток загалом, достатній оборонний потенціал.</p> <p>2.3. Воєнна або оборонна безпека характеризує стан структури армії, її готовність ліквідувати зовнішні загрози.</p> <p>2.4. Інформаційна безпека забезпечує захист інформації від випадкового чи навмисного доступу осіб, які не мають на неї права, характеризує конфіденційність інформації, захищеність засобів передачі інформації.</p> <p>2.5. Соціальна безпека – це досягнення соціального компромісу в суспільстві, що характеризується його стійким зростанням, низьким рівнем соціальної напруги, сприятливою демографічною ситуацією. Відсутність соціальної безпеки супроводжується деформацією суспільства.</p> <p>2.6. Енергетична безпека є складовою національної безпеки держави. Це стан захищеності держави та її громадян від загроз порушення енергозабезпечення.</p> <p>2.7. Політична безпека – це захищеність політичної сфери суспільства від усіх зовнішніх і внутрішніх загроз. Вона є складовою національної безпеки</p>
Залежно від джерела загрози (катастрофи, надзвичайні ситуації, аварії, стихійні лиха)	<p>3.1. Природна безпека – це такий стан, за якого суспільство із застосуванням усіх можливостей і суспільних механізмів здатне забезпечити захист життя, здоров'я і безпечних умов життєдіяльності населення, а також гарантувати прийнятний рівень ризику виникнення надзвичайних ситуацій шляхом попередження виникнення та ліквідації наслідків техногенних катастроф у випадку їхнього прояву.</p> <p>3.2. Техногенна безпека – це стан захищеності населення, території, об'єктів від негативних наслідків надзвичайних ситуацій техногенного характеру</p>

У деяких випадках при врахуванні опису складних явищ використовують поняття «комбінована безпека».

Слід відзначити, що безпека може характеризуватися станом лише об'єкта, що володіє власною цілісною і закінченою системою життєдіяльності.

Однак однією з найважливіших цілей залишається безпека держави, наявних суспільного ладу та системи суспільних відносин, що забезпечують соціальну захищеність народу.

Таким чином, безпека будь-якого соціального об'єкта (включно з управлінням людьми, технічними й технологічними об'єктами) становить рівень розвитку потенціалу життєдіяльності, що може забезпечити єдність інтересів суспільства. Кожен вид безпеки має свою характеристику та визначається сферою чинників, які її провокують. У сучасних умовах розвитку країни більшість науковців, політиків, практиків стверджують, щоб боротися з різними видами безпеки, які виникають у суспільстві, треба передусім визначати природу їхнього виникнення та розрізняти їх на основі класифікаційних ознак.

2.3. Питання для контролю знань

1. Що розуміють під видами безпеки?
2. Що покладено в основу класифікації видів безпеки?
3. Які види безпеки виділяють залежно від джерела загрози (катастроф, надзвичайних ситуацій, аварій, стихійного лиха)?
4. Які види безпеки залежно від типу загрози Вам відомі?
5. Перелічіть види безпеки за ознакою масштабності?
6. Що таке безпека прогресу?
7. Дати визначення колективній безпеці.
8. Охарактеризуйте громадську безпеку.
9. Розкрийте суть соціальної безпеки.
10. З якою метою здійснюють класифікацію видів безпеки?

2.4. Темы рефератів

1. Класифікація видів безпеки.
2. Ознаки класифікації видів безпеки та їхня сутність.
3. Роль класифікації видів безпеки для визначення її змісту.

4. Передумови виникнення безпеки в життєдіяльності суспільства.
5. Механізм групування видів безпек за ознаками масштабності.
6. Особливості групування видів безпеки залежно від джерела загрози (катастроф, надзвичайних ситуацій, аварій, стихійного лиха).
7. Порядок групування видів безпеки за класифікаційною ознакою «залежно від типу загрози».
8. Розробка стратегії безпеки.

2.5. Тестові завдання з матрицею відповідей

Тест 1. Види безпеки – це:

- а) групування видів безпеки за ознаками державотворчих процесів;
- б) виділення та групування видів безпеки за основними видами небезпек та загроз, визначення форми безпеки;
- в) групування видів безпеки за воєнними загрозами;
- г) групування видів безпеки за ознаками життєвої безпеки.

Тест 2. В основу класифікації видів безпеки покладено:

- а) суб'єкта, на інтереси якого спрямовані загрози (структурна ознака);
- б) сферу суспільного життя, напрямки людської діяльності (функціональна ознака);
- в) суб'єкта та сферу суспільного життя;
- г) усі відповіді вірні.

Тест 3. Безпека людини – це:

- а) поняття, що відображає саму суть людського життя, її ментальні, соціальні й духовні надбаня;
- б) такий стан людини, коли дія зовнішніх та внутрішніх факторів не призводить до смерті, погіршення функціонування та розвитку організму, свідомості, психіки та людини загалом;
- в) невід'ємна складова характеристики стратегічного напрямку розвитку людства;
- г) усі відповіді вірні.

Тест 4. Безпека життєдіяльності – це:

- а) галузь знання та науково-практична діяльність, спрямована на формування безпеки й попередження небезпеки шляхом вивчення загальних закономірностей виникнення небезпек;
- б) безпека існування людини в навколишньому середовищі;
- в) уникнення загроз для життя особи;
- г) державне регулювання охорони життя людини.

Тест 5. Соціокультурна безпека – це:

- а) безпека духовно-ідеологічних, етичних, культурних умов життєдіяльності людей;
- б) безпека культурних цінностей людства;
- в) відображення захищеності всіх духовно-ідеологічних, етичних, культурних умов життєдіяльності людей, включно з тим духовним середовищем, без якого не може бути ні людини, ні людського співтовариства;
- г) безпека етичних та культурних умов життя людини.

Тест 6. Залежно від типу загрози виділяють такі види безпеки:

- а) безпеку організацій, підприємств, фірм;
- б) міжнародну, національну, регіональну; безпеку організацій, особи;
- в) державну та національну;
- г) державну та регіональну.

Тест 7. Екологічна безпека – це:

- а) такий стан та умови навколишнього природного середовища, за якого забезпечується екологічна рівновага;
- б) такий стан та умови навколишнього природного середовища, за якого гарантується захист навколишнього середовища;
- в) такий стан та умови навколишнього природного середовища, за якого гарантується захист атмосфери, гідросфери, літосфери, космосфери, видового складу тваринного й рослинного світу, природних ресурсів, збереження здоров'я і життєдіяльності людей;

г) усі відповіді вірні.

Тест 8. Інформаційна безпека – це:

- а) стан захищеності систем обробки й зберігання даних, за якого забезпечено конфіденційність, доступність і цілісність інформації;
- б) комплекс заходів, спрямованих на забезпечення захищеності інформації від несанкціонованого доступу, використання, оприлюднення, руйнування, унесення змін, ознайомлення, перевірки, запису чи знищення;
- в) ступінь захищеності й стійкість основних сфер життєдіяльності стосовно небезпечних інформаційних впливів, причому як до впровадження, так і до вилучення інформації;
- г) забезпечення конфіденційності та цілісності інформації.

Тест 9. Політична безпека – це:

- а) захищеність політичної сфери суспільства від усіх зовнішніх і внутрішніх загроз;
- б) основна складова національної безпеки;
- в) відсутність деформації політики суспільства;
- г) не містить правильної відповіді.

Тест 10. Безпека будь-якого соціального об'єкта – це:

- а) рівень розвитку потенціалу життєдіяльності;
- б) забезпечення єдності інтересів суспільства;
- в) забезпечення безпеки технічним і технологічним об'єктам;
- г) усі відповіді вірні.

Матриця відповідей до пакета тестових завдань

Тест	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Відповідь	Б	Г	Г	А	В	Б	Г	В	А	Г

Тема 3. Основні напрями діяльності держави у сфері забезпечення безпеки та оборони України

3.1. Мета, завдання та мінілексикон

Мета → дати уявлення студентам про основні напрями діяльності держави у сфері забезпечення безпеки та оборони України з визначенням пріоритетності ключових першочергових завдань, які відповідають сучасним реаліям.

Завдання → вивчення основних напрямів діяльності держави у сфері забезпечення безпеки та оборони України; усвідомлення необхідності розробки ключових напрямів діяльності держави у сфері забезпечення безпеки та оборони України; оволодіння інструментарієм адаптування в житті суспільства основних завдань щодо напрямів діяльності держави у сфері забезпечення безпеки та оборони України; набуття навичок моделювання подій, які забезпечують державну підтримку у сфері безпеки та оборони.

Мінілексикон → суверенітет, безпека суспільства, суб'єкти апарату держави, безпека країни, оборона країни, сектор безпеки, реформи, правоохоронні органи, внутрішня безпека, зовнішня безпека, юрисдикція, антикорупційне бюро, прокуратура, Збройні сили України, Служба безпеки України, Служба зовнішньої розвідки України, Державна прикордонна служба України, нормативно-правові акти, глобалізація, регіональна інтеграція, інтернаціоналізація.

3.2. Лекційний матеріал

Незадовільний стан правопорядку в державі, виникнення реальних загроз суверенітету, зростання загрози безпеці суспільства, низький рівень соціального забезпечення населення дозволяє дійти висновку про необхідність розробки та запровадження чітких напрямків діяльності державних органів та структур у сфері забезпечення безпеки та оборони України.

Безпека та стабільність держави, зазвичай, досягається шляхом злагодженої взаємодії всіх суб'єктів апарату держави. Крім того, важким є з'ясування, яка саме зі сфер державної діяльності найбільше потребує змін та вдосконалень, адже всі вони взаємопов'язані та взаємозалежні. Із цього приводу проводяться реформи сектору безпеки в Україні.

Отже, в Україні необхідні зміни, щоб заповнити наявні прогалини способами, які узгоджуються з євроатлантичними стандартами й підходами. До таких напрямів відносять роз'яснення ролей і обов'язків Президента, Кабінету Міністрів, Міністерства оборони та Генерального штабу; поліпшення координації та прозорості між міністерствами й відомствами сектору безпеки; реорганізації та розширення прав і можливостей Міністерства оборони.

Реформа сектору безпеки є частиною спроби розробити більш узгоджені рамки для зниження ризику того, що слабкість або невдача держави спричинять безлад та насильство. Реформа сектору безпеки спрямована на те, щоб допомогти державам підвищити безпеку своїх громадян.

Що стосується України, то основні напрями діяльності держави у сфері забезпечення безпеки й оборони розглядалися в площині ролі правоохоронних органів у зміцненні фінансової безпеки держави [5].

Виділяють зовнішню та внутрішню безпеку, що включають такі складові, як економічна, соціальна, екологічна, політична та інформаційна безпека.

Внутрішню та зовнішню безпеку можна об'єднати поняттям «національна безпека». Національна безпека – це захищеність життєво важливих інтересів людини й громадянина, суспільства й держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам у сферах правоохоронної діяльності, боротьби з корупцією, прикордонної діяльності та оборони, міграційної політики, охорони здоров'я,

охорони дитинства, освіти та науки, науково-технічної та інноваційної політики, культурного розвитку населення, забезпечення свободи слова та інформаційної безпеки, соціальної політики та пенсійного забезпечення, житлово-комунального господарства, ринку фінансових послуг, захисту прав власності, фондових ринків і обігу цінних паперів, податково-бюджетної та митної політики, торгівлі та підприємницької діяльності, ринку банківських послуг, інвестиційної політики, ревізійної діяльності, монетарної та валютної політики, захисту інформації, ліцензування, промисловості та сільського господарства, транспорту та зв'язку, інформаційних технологій, енергетики та енергозбереження, функціонування природних монополій, використання надр, земельних та водних ресурсів, корисних копалин, захисту екології і навколишнього природного середовища та інших сферах державного управління при виникненні негативних тенденцій до створення потенційних або реальних загроз національним інтересам.

Суб'єктами забезпечення національної безпеки є: Президент України; Верховна Рада України; Кабінет Міністрів України; Рада національної безпеки і оборони України; міністерства та інші центральні органи виконавчої влади; Національний банк України; суди загальної юрисдикції; прокуратура України; Національне антикорупційне бюро України; місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування; Збройні сили України, Служба безпеки України, Служба зовнішньої розвідки України, Державна прикордонна служба України та інші військові формування, утворені відповідно до законів України; органи й підрозділи цивільного захисту; громадяни України, об'єднання громадян [3].

Головна роль у забезпеченні безпеки в державі та ефективному функціонуванні сектору безпеки належить Президенту України як главі держави, Верховній Раді України та уряду, оскільки саме вони визначають та реалізують державну політику в цій сфері. Їхня керівна роль у відносинах з іншими органами та структурами сектору безпеки повинна полягати в наданні ефективних і чинних розпоряджень; прийнятті законів та

підзаконних нормативно-правових актів; контролі діяльності органів та структур, що забезпечують безпеку в державі; сприянні належному матеріально-технічному забезпеченню державних органів тощо.

Концепція національної безпеки України повинна забезпечувати:

- - єдність принципів формування і проведення державної політики національної безпеки;
- поєднання підходів до формування відповідної законодавчої бази, підготовки доктрин, стратегій, концепцій, державних і відомчих програм у різних сферах національної безпеки.

Глибокі процеси глобалізації та регіональної інтеграції призводять до розмивання національного суверенітету й інтернаціоналізації зовнішніх і внутрішніх загроз державі [6].

На сьогодні значна частина міжнародних організацій, НАТО та Європейський Союз у практичній діяльності вже не розрізняють оборону й безпеку, називаючи їх сектором безпеки, під яким вони розуміють сукупність усіх органів і сил, обов'язок яких полягає в захисті суспільства, держави та її інститутів. До його складу належать такі стрижньові структури, як збройні сили, правоохоронні органи, воєнізовані формування, органи розвідки та безпеки, митна служба, берегова охорона й прикордонна служба, а також ті інститути, які формулюють, здійснюють і контролюють політику внутрішньої та зовнішньої безпеки. ЄС та Парламентська асамблея Ради Європи виокремлюють у секторі безпеки чотири головні складові: оборону, поліцію, розвідувальні органи та керівництво кордонами [5].

З урахуванням світового досвіду сектор безпеки України визначають як сукупність державних органів та організацій, які покликані гарантувати безпеку особи, суспільства та держави.

Основними функціями держави є *правотворча, правозастосовна, правоохоронна та зовнішньодержавна*. При цьому три перші вважаються внутрішніми функціями, пов'язаними із забезпеченням внутрішнього суверенітету держави, а четверта – зовнішньою функцією, яка гарантує

забезпечення зовнішнього суверенітету держави. Внутрішні й зовнішні функції держави тісно взаємопов'язані, доповнюють і підкріплюють одна одну [44].

Для запобігання зовнішнім загрозам у процесі організації функціонування апарату державних органів усередині держави безумовним пріоритетом у діяльності держави має бути:

- підвищення рівня соціального захисту населення;
- робота у сфері розвитку освіти й науки;
- економічне забезпечення;
- політична рівновага;
- ефективна діяльність правоохоронних органів та ін.

Пріоритетами соціальної політики держави є створення умов для розвитку трудового потенціалу народонаселення, формування середнього класу, недопущення надмірної диференціації населення за рівнем доходів, надання адресної підтримки незахищеним верствам населення, усебічний розвиток освіти й культури, поліпшення охорони здоров'я населення.

Основною метою державної політики наразі є збереження соціальної спрямованості та економічного зростання.

У найзагальнішому розумінні соціальна безпека – це стан гарантованої правової та інституційної захищеності життєво важливих соціальних інтересів людини, суспільства й держави від зовнішніх та внутрішніх загроз. При цьому значення критеріїв соціальної захищеності настільки важливе, що їхнє порушення становить загрозу для національної безпеки країни. Дефіцит соціальної безпеки загрожує втратою соціальних норм, зростанням нетерпимості, екстремізмом і насильством у суспільстві. Він не тільки несе серйозні негативні наслідки для здоров'я, добробуту та соціального благополуччя людей, але й знижує ефективність функціонування економічної системи. Зростання соціальних суперечностей дозволяє розглядати соціальну безпеку як невід'ємну складову компонента національної безпеки України, який перебуває в єдності з економічною, політичною, інформаційною та

екологічною безпекою [49].

До того ж тіньова економіка (економічні процеси, що приховуються її учасниками, не контролюються державою і суспільством, не фіксуються в повному обсязі державною статистикою) в Україні створює реальну загрозу національній безпеці та демократичному розвитку держави, негативно впливає на суспільне життя: економіку, політику, соціальну та правову сфери, громадську свідомість, міжнародні відносини тощо [50].

Важливим елементом у забезпеченні безпеки держави є демографічна складова, що відображає стан захищеності населення і держави загалом. Так, відтік працездатного освіченого населення за кордон тягне за собою спад економічного зростання та становить загрозу для держави. А також впливає не тільки на рівень розвитку, а й на зовнішньоекономічні та зовнішньополітичні зв'язки, адже інвестування, фінансова підтримка з боку іноземних держав залежить саме від стабільності всередині конкретної держави, уміння державних органів здійснювати якісну нормотворчу діяльність, дотримуватися та контролювати додержання законодавства, аби кожен конкретний громадянин відчував підтримку з боку держави.

Наступним, особливо актуальним напрямком у забезпеченні безпеки й оборони в державі є стан протидії корупції. Корупція в Україні досягла такого рівня, що корупційні зв'язки на жаль, мають місце на найвищих щаблях державного апарату. Економічно розвинені країни світу відкрито заявляють про неприпустимий стан корупції в Україні, оскільки корупція є інструментом гальмування у всіх сферах життєдіяльності держави: соціальній, економічній, політичній, екологічній тощо. Крім того, корупцію слід розглядати не лише як внутрішню, а й зовнішню загрозу, що підриває державний суверенітет України.

Україна має низку зовнішньополітичних проблем. Поміж них:

- економічна залежність від міжнародних фінансових кіл;
- економічна залежність від іноземних країн;
- незавершеність вирішення питання стосовно Євроінтеграції та

інтеграції до систем колективної безпеки;

- наявні потенційні територіальні претензії з боку деяких сусідніх країн, можливість перетворення України на «буферну» зону;

- поширення з-за кордону ідеологічно-пропагандистських матеріалів антидержавного спрямування тощо.

Існують проблеми, пов'язані також із невирішеністю міжнародно-правового оформлення кодонів і розподілом союзної спадщини. Значна частина викликів та небезпеки для цілісності й суверенітету нашої країни лежать у площині масштабних глобалізаційних та геополітичних процесів. Саме зовнішнє втручання у справи держав із боку транснаціональних корпорацій є сьогодні однією з найсерйозніших корупційних загроз.

Так, для Європейського Союзу й НАТО стан сектору безпеки та тенденції його розвитку є важливим показником готовності до інтеграції. Європейська та євроатлантична культура безпеки є одночасно філософією, системою цінностей та стандартами повсякденної роботи, які має запровадити Україна. Європейський вибір обумовлює необхідність комплексної трансформації сектору безпеки з метою узгодження його з європейськими та євроатлантичними стандартами. Реформування законодавства у сфері забезпечення безпеки та оборони держави повинно мати практичне застосування, оскільки реформування – це не лише вимога провідних країн світу для подальшої співпраці з Україною, а й потреба самої держави.

Що ж до України, то рівень злочинності в ній пропорційно відображає ефективність змін у законодавстві правоохоронної системи, а також є наслідком змін у практичній діяльності правоохоронних органів.

Висновки

Отже, основними напрямками діяльності держави в забезпеченні безпеки й оборони України є:

- удосконалення законодавства, у тому числі узгодження правових норм та усунення колізій і двоякого тлумачення нормативно-правових актів;

- взаємодія з іноземними державами з обміну досвідом, економічної та політичної співпраці;
- розвиток інформаційних технологій щодо усунення загроз інформаційній безпеці України та профілактики їхнього виникнення;
- протидія корупції;
- зміцнення обороноздатності держави;
- профілактика загроз безпеці та обороні держави.

Пріоритетом є підвищення соціального забезпечення населення, економічне зростання, фінансова та політична стабільність у державі та ін. Актуальним залишається потреба налагодження діяльності всіх державних органів і структур; подолання внутрішньодержавних проблем.

3.3. Питання для контролю знань

1. Які фактори зумовлюють запровадження напрямів у сфері забезпечення безпеки?
2. Назвіть основні шляхи забезпечення безпеки в Україні.
3. До яких наслідків приводить дефіцит соціальної безпеки?
4. Як впливає тіньова економіка на стан економічної безпеки?
5. Який вплив має корупція на стан національної безпеки?
6. Чому соціальну безпеку доцільно розглядати як невід'ємну складову компонента національної безпеки України?
7. У яких випадках зовнішнє втручання у справи держав із боку транснаціональних корпорацій вважається однією з найсерйозніших корупційних загроз?
8. Розкрийте зовнішньополітичні проблеми країни з позиції безпеки.
9. Чому вважають, що європейський вибір обумовлює необхідність комплексної трансформації сектору безпеки?
10. Який вплив має тіньова економіка на демократичний розвиток держави?

3.4. Темы рефератів

1. Шляхи забезпечення соціальної безпеки в Україні.

2. Шляхи забезпечення економічної безпеки в Україні.
3. Поліпшення воєнної безпеки в Україні.
4. Особливості визначення корупційних дій суб'єктами безпеки в країні.
5. Стратегія внутрішньої безпеки України.
6. Формування зовнішньої безпеки України в умовах сьогодення.
7. Взаємозв'язок між рівнем злочинності та ефективністю змін у законодавстві правоохоронної системи.
8. Передумови виникнення загроз національній безпеці України.
9. Вплив Євросоюзу на воєнну та оборону безпеку країни.
10. Принципи забезпечення безпеки держави.

3.5. Тестові завдання з матрицею відповідей

Тест 1. ЄС та Парламентська асамблея Ради Європи поділяють сектор безпеки на такі складові, як:

- а) оборона, поліція, розвідувальні органи та керівництво кордонами;
- б) оборонна та військова безпека;
- в) розвідувальна та кібербезпека;
- г) суверенність держави та керівництво кордонами.

Тест 2. Сектор безпеки України – це:

- а) єдність правотворчої, правозастосовної, правоохоронної та зовнішньодержавних засобів;
- б) сукупність державних органів та організацій, які покликані гарантувати безпеку особи, суспільства та держави;
- в) державні органи безпеки;
- г) Служба безпеки України.

Тест 3. До основних функцій держави забезпечення безпеки зараховують:

- а) правотворчу;
- б) правозастосовну;
- в) правоохоронну та зовнішньодержавну;

г) усі відповіді вірні.

Тест 4. Для запобігання зовнішніх загроз у процесі організації функціонування апарату державних органів усередині держави пріоритетом у діяльності держави має бути:

а) підвищення рівня соціального захисту населення, ефективна діяльність правоохоронних органів;

б) робота у сфері розвитку освіти й науки;

в) економічне забезпечення, політична рівновага;

г) усі відповіді вірні.

Тест 5. Основними напрямками діяльності держави в забезпеченні безпеки й оборони України є:

а) зміцнення обороноздатності держави, профілактика загроз безпеці та обороні держави;

б) удосконалення законодавства, у тому числі узгодження правових норм, усунення колізій та двоякого тлумачення нормативно-правових актів;

в) взаємодія з іноземними державами з обміну досвідом та економічної і політичної співпраці;

г) усі відповіді вірні.

Матриця відповідей до пакета тестових завдань

Тест	1	2	3	4	5
Відповідь	А	Б	Г	Г	Г

Тема 4. Організаційно-правове регулювання забезпечення безпеки України

4.1. Мета, завдання та мінілексикон

Мета → сприяти осмисленню студентами системи організаційно-правового регулювання забезпечення безпеки України зі встановленням ключових сегментів її вдосконалення.

Завдання → визначення основних етапів формування організаційно-правового регулювання забезпечення безпеки України; оволодіння механізмом визначення інструментарію, який забезпечує якісну розробку системи організаційно-правового регулювання забезпечення безпеки України; розкриття особливостей організаційно-правового регулювання забезпечення безпеки України, з огляду на сучасні виклики в політичному та соціально-економічному розвитку; набуття навичок використання намічених напрямків покращення рівня безпеки в Україні на основі положень законодавчого регулятора.

Мінілексикон → Євросоюз, НАТО, політичний простір, економічний простір, безпековий простір, правовий простір, цивільний контроль, сектор безпеки, Національна поліція України, Національна гвардія України, Державна прикордонна служба України, Державна служба України з надзвичайних ситуацій, Державна міграційна служба України, Служба безпеки України, Управління державної охорони України, Стратегія національної безпеки, Концепція національної безпеки, політика національної безпеки.

4.2. Лекційний матеріал

В Україні 21 червня 2018 року було прийнято Закон України «Про національну безпеку України» (документ 2469-VIII, чинний) [45].

Серед фундаментальних національних інтересів України в законі названо набуття членства в Євросоюзі та НАТО.

Також серед фундаментальних національних інтересів України

названо: інтеграцію України в європейський політичний, економічний, безпековий, правовий простір; набуття членства в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору; розвиток рівноправних взаємовигідних відносин з іншими державами.

У згаданому вище Законі України сказано, що загрози національній безпеці України та відповідні пріоритети державної політики у сферах національної безпеки та оборони визначаються у Стратегії національної безпеки України, Стратегії воєнної безпеки України, Стратегії кібербезпеки України, інших документах із питань національної безпеки та оборони, які схвалюються Радою національної безпеки та оборони й затверджуються указами Президента України.

У Законі України йдеться про цивільний контроль, зокрема про стан правопорядку в органах сектору безпеки та оборони, їхню укомплектованість, оснащеність сучасним озброєнням, військовою і спеціальною технікою, забезпеченість необхідними запасами матеріальних засобів та готовність до виконання завдань за призначенням у мирний час та в особливий період; ефективність використання ресурсів, зокрема бюджетних коштів, органами сектору безпеки та оборони.

Законом України визначено, над якими сферами здійснюють контроль Президент України, Рада національної безпеки та оборони, Верховна Рада, Кабінет Міністрів.

Цим же Законом встановлено той факт, що громадські об'єднання можуть, зокрема, отримувати від державних органів інформацію з питань діяльності складових сектору безпеки та оборони, крім інформації з обмеженим доступом; проводити громадську експертизу проєктів законів, рішень, програм; представляти свої висновки й пропозиції для розгляду відповідним державним органом.

Сектор безпеки та оборони України складається із чотирьох взаємопов'язаних складових: 1) сил безпеки; 2) сил оборони; 3) оборонно-промислового комплексу; 4) громадян і громадських об'єднань, які

добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки.

Законом України встановлено те, що обсяг видатків на фінансування сектору безпеки й оборони має становити не менше 5 % запланованого обсягу внутрішнього валового продукту, з яких не менше 3 % – на фінансування сил оборони.

Керівництво у сферах національної безпеки та оборони здійснює Президент України, який є Верховним головнокомандувачем Збройних сил України та видає накази й директиви з питань оборони; він очолює Раду національної безпеки й оборони, звертається з посланнями до народу та із щорічними й позачерговими посланнями до Верховної Ради про внутрішнє і зовнішнє становище України. Крім цього, Президент здійснює загальне керівництво розвідувальними органами України; уносить до ВРУ подання про оголошення стану війни та в разі збройної агресії проти України приймає рішення про застосування ЗСУ та інших утворених відповідно до законів України військових формувань; приймає рішення про загальну або часткову мобілізацію та введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях у разі загрози нападу, небезпеки державній незалежності України; приймає за необхідності рішення про введення в Україні або в окремих її місцевостях надзвичайного стану, а також оголошує за необхідності окремі місцевості України зонами надзвичайної екологічної ситуації з наступним затвердженням цих рішень Верховною Радою.

У Законі України визначено, що діяльність Національної поліції України, Національної гвардії України, Державної прикордонної служби України, Державної служби України з надзвичайних ситуацій і Державної міграційної служби України спрямовується і координується Кабінетом Міністрів через міністра внутрішніх справ України.

Визначено, що в мирний час Нацгвардія входить до складу сил безпеки й виконує правоохоронні функції, а також розвиває спроможності, необхідні для виконання завдань у складі сил оборони. З уведенням воєнного стану Національна гвардія приводиться в готовність до виконання завдань за

призначенням в умовах дії правового режиму воєнного стану, уходить до складу сил оборони. Стратегічне керівництво Нацгвардією здійснює Президент України через Генеральний штаб Збройних сил України, про що зазначається в указі Президента про введення воєнного стану, який затверджується Верховною Радою.

Передбачено, що Служба безпеки України забезпечує державну безпеку, а саме:

- протидію розвідувально-підіривній діяльності проти України;
- боротьбу з тероризмом;
- контррозвідувальний захист державного суверенітету, конституційного ладу й територіальної цілісності, оборонного й науково-технічного потенціалу, кібербезпеки, економічної та інформаційної безпеки держави, об'єктів критичної інфраструктури;
- охорону державної таємниці.

Відповідно до Закону України, Управління державної охорони України підпорядковане Президенту та підконтрольне Парламенту. Начальник УДО призначається на посаду та звільняється з посади Президентом.

Необхідність детальної регламентації правового регулювання викликана потребами народу України в захисті та розвитку, наявністю великої кількості органів, відповідальних за прийняття та організацію виконання тих чи інших управлінських рішень у сфері безпеки, високою відповідальністю і їхньою великою цінністю як для окремого індивіда, так і для держави загалом.

Нормативно-правову основу формування і функціонування системи забезпечення національної безпеки України складають:

- Конституція України;
- закони, укази й розпорядження Президента;
- постанови Кабінету Міністрів України;
- різні відомчі нормативні акти, прийняті в межах компетенції тих чи інших органів відповідно до Конституції України;

– загально визнані принципи й норми міжнародного права, а також міжнародні договори та зобов'язання України.

Фундаментальне значення має Концепція (основи державної політики) національної безпеки, схвалена Верховною Радою України. У ній викладена система поглядів на забезпечення в Україні безпеки особи, суспільства й держави від внутрішніх і зовнішніх загроз у життєво важливих сферах життєдіяльності. Водночас, що стосується доктрин щодо окремих сфер життєдіяльності, то, крім Військової доктрини, в Україні не існує ніякої іншої доктрини.

Стратегія національної безпеки – це основоположний документ, у якому викладаються стратегічні цілі України в становленні її як європейського лідера. Концепція національної безпеки повинна забезпечувати вирішення тих чи інших проміжних завдань, що окреслені цією Стратегією.

Доктрина формується на підставі Стратегії та Концепції і охоплює значно вужче коло суспільних відносин, які обмежуються конкретною сферою життєдіяльності людини. Вона розвиває і уточнює положення Стратегії та Концепції і носить більш предметний зміст, зміщуючи акцент не стільки на декларування та викладення певних положень, скільки на окреслення конкретних механізмів вирішення цих проблем.

На тлі посилення загроз і зростання нестабільності у світі постають нові виклики міжнародній безпеці в сировинній, енергетичній, фінансовій, інформаційній, екологічній, продовольчій сферах. Такі загрози, як поширення зброї масового ураження, міжнародний тероризм, транснаціональна організована злочинність, нелегальна міграція, піратство, ескалація міждержавних і громадянських конфліктів стають дедалі інтенсивнішими, охоплюють нові регіони й держави. Зростають регіональні загрози міжнародній безпеці, які за своїми негативними наслідками можуть мати потенціал глобального впливу. Спостерігається небезпечна тенденція перегляду національних кордонів поза нормами міжнародного права.

Застосування сили й погрози силою повернулися до практики міжнародних відносин, у тому числі в Європі.

Різновекторні геополітичні впливи на Україну в умовах неефективності гарантій її безпеки, «заморожених» конфліктів біля її кордонів, а також критична зовнішня залежність національної економіки зумовлюють уразливість України, послаблюють її роль на міжнародній арені та виштовхують на периферію світової політики, у «сіру зону безпеки».

Але сьогодні більш нагальними залишаються внутрішні виклики національній безпеці. Консервація неефективної пострадянської суспільної системи, особливо державної влади, викривлення демократичних процедур, що штучно стримувало процеси кадрового оновлення державних органів, зумовили слабкість, а подекуди й неспроможність держави виконувати її функції передусім у сфері захисту прав і свобод людини й громадянина, а також зростання недовіри до держави з боку суспільства.

Подальше використання витратної економічної моделі, відсутність стимулів до інноваційних процесів і динамічного розвитку нових технологічних устроїв обумовлюють неконкурентоспроможність української економіки, унеможливають кардинальне підвищення рівня та якості життя населення, провокують посилення соціальної напруги, поширення протестних настроїв.

Зазначені чинники разом із незадовільним станом системи забезпечення національної безпеки, поширенням корупції в її органах перешкоджають розв'язанню нагальних проблем суспільного розвитку, сприяють політичній радикалізації, призводять до зростання екстремістських настроїв і рухів, що у стратегічній перспективі може створити реальну загрозу національному суверенітету й територіальній цілісності України.

Ухвалена Стратегія національної безпеки України не стала керівним документом для практичної діяльності органів державної влади, чому завадили їхня зосередженість на досягненні короткострокових політичних і економічних цілей, нехтування потребами стратегічного розвитку

суспільства й держави. Унаслідок цього посилюються загрози національній безпеці, послабилася спроможність України захищати свої національні інтереси [57]. Такий стан справ змушує заново оцінити рівень і вплив загроз життєво важливим інтересам України, визначитися у стратегічних пріоритетах політики національної безпеки та напрямках удосконалення механізмів їхньої реалізації.

Успішне вирішення таких завдань можливе за умови єдності та дієздатності державної влади. Налагодження взаємодії між Президентом України, урядом і парламентом створює умови для глибоких трансформацій усіх сфер суспільного життя.

Стратегія національної безпеки України, відповідно до законодавства, визначає загальні принципи, пріоритетні цілі, завдання і механізми захисту життєво важливих інтересів особи, суспільства й держави від зовнішніх і внутрішніх загроз.

Метою реалізації Стратегії національної безпеки України є формування сприятливих умов для забезпечення інтересів громадян, суспільства й держави, дальшого поступу України як демократичної держави зі сталою ринковою економікою, що зростає, держави, що керується європейськими політичними й економічними цінностями, у якій повага й захист прав і законних інтересів усіх територіальних громад, суспільних верств, етнічних груп є запорукою незалежного, вільного, суверенного й демократичного розвитку єдиної України.

Завданнями політики національної безпеки є захист таких життєво важливих національних інтересів України, як:

- утвердження конституційних прав і свобод людини й громадянина, створення умов для вільного розвитку людини, реалізації її творчого потенціалу через різноманіття форм суспільної організації;
- захист державного суверенітету України, її територіальної цілісності, недоторканності державного кордону;
- створення конкурентоспроможної, соціально орієнтованої ринкової

економіки та забезпечення підвищення рівня життя і добробуту населення;

- гарантування безпечних умов життєдіяльності населення, захисту й відновлення навколишнього природного середовища;

- збереження і розвиток духовних і культурних цінностей українського суспільства, зміцнення його ідентичності на засадах етнокультурної різноманітності.

Політика національної безпеки України зважає на принципи:

- пріоритету захисту національних інтересів;
- пріоритету договірних (мирних) засобів у вирішенні конфліктів;
- своєчасності й адекватності заходів із захисту національних інтересів від реальних і потенційних загроз;

- сумлінного виконання взятих міжнародних зобов'язань;
- послідовної реалізації політики позаблоковості з використанням в інтересах України механізмів міжнародної безпеки;

- чіткого розмежування повноважень і скоординованої взаємодії органів державної влади в забезпеченні національної безпеки;

- проведення цивільного контролю над сектором безпеки та оборони – системою органів, які відповідають за забезпечення безпеки та оборони держави;

- професіоналізму, відкритості та прозорості в процесі формування і реалізації державної політики.

У зовнішньому просторі навколо України спостерігаються тенденції, що потенційно є джерелами загроз національній безпеці.

Чинники, що загрожують глобальній міжнародній стабільності та негативно позначаються на безпековому середовищі України:

- загострення конкуренції між світовими центрами впливу, застосування сили або погрози силою в міжнародних відносинах усупереч загально визнаним принципам і нормам міжнародного права, спроби держав розв'язувати проблеми за рахунок інших держав;

- криза наявної та невизначеність засад нової системи міжнародної

безпеки, розмивання системи міжнародних угод у галузі стратегічної стабільності, послаблення ролі міжнародних безпекових інститутів, що в комплексі з недосконалою системою міжнародного права уможлиблює безкарне застосування сили на міжнародній арені для реалізації власних інтересів;

- виникнення самопроголошених квазідержавних утворень на територіях суверенних держав, поява небезпечних прецедентів визнання іншими державами деяких із цих утворень, що стало стимулом для процесів регіонального сепаратизму;

- посилення конкуренції за доступ до природних ресурсів, установлення контролю за маршрутами їхнього постачання на ринки споживання в умовах зростання дефіциту сировинних ресурсів;

- інтенсифікація процесів мілітаризації окремих держав і регіонів, збільшення кількості держав, які, порушуючи вимоги міжнародних режимів нерозповсюдження, намагаються заволодіти зброєю масового ураження та засобами її доставки;

- поширення тероризму, піратства, наркоторгівлі, незаконної торгівлі зброєю і ядерними матеріалами, транснаціональної організованої злочинності, злочинів, пов'язаних із легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванням тероризму; поширення нелегальної міграції, торгівлі людьми, кіберзлочинності;

- надмірне антропогенне навантаження на довкілля, що зумовлює збільшення викидів речовин-забруднювачів у навколишнє природне середовище і, як наслідок, глобальні зміни клімату, зростання дефіциту продовольства, питної води, небезпечні техногенні аварії, пандемії, що загрожують населенню і потребують додаткових ресурсів для реагування на них.

У Стратегії національної безпеки України визначено недостатню ефективність державної влади:

- високий рівень і системний характер корупції в інститутах

державної влади;

- серйозні недоліки у функціонуванні судової влади, що підривають довіру населення до держави й права, обмежують захист прав і свобод громадян, загрожують законним інтересам суб'єктів господарювання;

- недосконалість правового регулювання суспільних відносин, зокрема неналежний рівень захисту права власності та непрозорість відносин у цій сфері, неефективність контролю за додержанням законодавства;

- неадекватність реагування державних органів на конфліктні загострення у сфері політичних, економічних, соціальних, міжетнічних, міжконфесійних відносин, радикалізацію суспільних настроїв і поширення проявів екстремізму, зокрема інспірованих ззовні.

До основних загроз економічній безпеці належать:

- залежність внутрішнього ринку від зовнішньоекономічної кон'юнктури, недостатня ефективність роботи щодо його захисту від несумлінної конкуренції з боку українських монополістів та імпортерів, а також стосовно боротьби з контрабандою;

- недостатня ефективність використання матеріальних ресурсів;

- переважання у структурі промисловості галузей із невеликою часткою доданої вартості;

- низький технологічний рівень вітчизняної економіки;

- наявні валютні ризики, неефективне використання коштів Державного й місцевих бюджетів;

- недосконалість законодавства з питань прискорення розвитку національної економіки на інноваційних засадах, відносно високий рівень тінізації економіки, відсутність достатніх стимулів для легалізації доходів населення та зменшення тіньової зайнятості;

- надмірний вплив іноземного капіталу на розвиток окремих стратегічно важливих галузей національної економіки, небезпечне для економічної незалежності України зростання частки іноземного капіталу в таких галузях.

До загроз енергетичній безпеці належать:

- надмірна залежність від імпорту енергоносіїв, невирішені проблеми диверсифікації джерел і маршрутів їхнього постачання, недостатнє використання власного енергетичного потенціалу;
- низька ефективність використання паливно-енергетичних ресурсів, відносно повільні темпи впровадження новітніх технологій;
- недостатня реалізація енерготранзитного потенціалу та інтеграція України в європейський енергетичний ринок;
- відсутність зведеного енергетичного балансу держави.

Також у Стратегії відзначається наявність небезпечних *екологічних і техногенних викликів і загроз*, поміж яких:

- зношеність основних фондів, зокрема об'єктів підвищеної небезпеки, комунальної інфраструктури населених пунктів, очисних споруд підприємств;
- надмірний антропогенний вплив на територію України та техногенна перевантаженість;
- недостатньо раціональне використання природних ресурсів, радіоактивне, хімічне та біологічне забруднення довкілля, наявність проблеми транскордонних забруднень;
- утворення значних обсягів відходів виробництва та споживання, недостатньо ефективний рівень їхнього вторинного використання, переробки та утилізації;
- недостатній контроль за ввезенням в Україну екологічно небезпечних технологій та матеріалів, збудників хвороб, використанням генетично модифікованих організмів.

Стратегічними цілями політики національної безпеки України в середньостроковій перспективі є створення прийнятних зовнішніх і внутрішніх умов для реалізації національних інтересів України, ефективної системи забезпечення національної безпеки й зміцнення її органів.

Основні завдання політики національної безпеки в

зовнішньополітичній сфері:

1. Захист прав та інтересів громадян і юридичних осіб України за кордоном.

2. Розширення та поглиблення економічного співробітництва України з іноземними державами й міжнародними організаціями, надання допомоги вітчизняним суб'єктам господарювання за кордоном, сприяння залученню іноземних інвестицій та диверсифікації джерел і маршрутів постачання сировинних ресурсів, насамперед енергоносіїв.

3. Створення умов для інтеграції України в єдиний європейський політичний, економічний, правовий простір, у тому числі шляхом розвитку секторального співробітництва з Європейським Союзом; розширення участі України в програмах, що здійснюються в межах ініціативи Європейського Союзу «Східне партнерство», подальшого розвитку взаємовигідного партнерства з Європейською асоціацією вільної торгівлі та державами-членами Європейської асоціації вільної торгівлі; створення загальних умов для повноправного членства України в Європейському Союзі як однієї з гарантій її національної безпеки.

4. Здійснення збалансованої політики у відносинах із ключовими міжнародними партнерами України, спрямованої на захист національних інтересів: поглиблення стратегічного партнерства України з Європейським Союзом, його державами-членами на засадах економічної інтеграції та політичної асоціації; завершення процесу укладення угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом і забезпечення її подальшої імплементації; створення поглибленої і всеосяжної зони вільної торгівлі між Україною та Європейським Союзом; розвиток діалогу та співробітництва між Україною та Сполученими Штатами Америки в межах Хартії Україна-США про стратегічне партнерство, підписаної 19 грудня 2008 року в м. Вашингтоні (США).

5. Дотримання Україною політики позаблоковості з урахуванням геополітичних реалій та завдань щодо протидії сучасним викликам і

загрозам: пошук шляхів та механізмів посилення міжнародних гарантій безпеки України, їхнє міжнародно-правове закріплення; активізація участі України в процесі вдосконалення системи європейської безпеки та підвищення ефективності діяльності її інститутів, зокрема ОБСЄ, надання підтримки ініціативам із зміцнення регіональних безпекових механізмів, що створить додаткові міжнародно-правові гарантії підтримання безпеки в Європі; подальша участь України в міжнародних миротворчих операціях, антитерористичній діяльності, багатосторонніх заходах щодо протидії глобальним і регіональним викликам та загрозам з урахуванням інтересів України; участь у міжнародних заходах, спрямованих на досягнення цілей розвитку, проголошених у Декларації тисячоліття Організації Об'єднаних Націй, насамперед щодо зміцнення економічної та екологічної безпеки; продовження конструктивного партнерства з Організацією Північноатлантичного договору (НАТО) з усіх питань, що становлять взаємний інтерес, у межах наявних механізмів та інструментів, зокрема Хартії про особливе партнерство, Комісії Україна-НАТО та річних національних програм, спільних робочих груп, у тому числі спільної робочої групи з питань воєнної реформи; участь у безпекових програмах ОБСЄ, СНД, ОЧЕС, інших міжнародних організацій, а також у розвитку загальноєвропейської системи колективної безпеки.

6. Розширення та поглиблення співробітництва, партнерства та взаємодії з державами – центрами зростання в Азії, Африці, Латинській Америці, забезпечення реалізації спільних економічних проєктів.

Ключовими завданнями політики національної безпеки у внутрішній сфері визначено:

1. Створення сприятливих умов для зміцнення єдності українського суспільства на основі європейських демократичних цінностей: реалізація комплексу заходів державної політики, спрямованих на консолідацію українського суспільства та пошук загальнодержавного консенсусу щодо ключових питань розвитку держави; усунення бар'єрів культурного,

конфесійного, мовного, регіонального характеру на основі безумовного дотримання конституційних гарантій прав і свобод людини й громадянина; забезпечення пріоритетності всебічного розвитку й підтримки української культури та української мови як державної в усіх сферах суспільного життя на всій території України; гарантування вільного розвитку, використання і захисту російської, інших мов національних меншин України, сприяння вивченню мов міжнародного спілкування.

2. Формування гнучкої та ефективної системи публічних інститутів, спроможних адекватно й оперативно реагувати на зміни безпекової ситуації: попередження і протидія корупції на основі розмежування суспільних, державних, корпоративних і приватних інтересів; здійснення адміністративної реформи, у тому числі оптимізація системи органів виконавчої влади, реформування державної служби та її складових (військової, дипломатичної та інших), зокрема розмежування політичних і адміністративних посад, стабілізація кадрового складу державних органів, уніфікація системи рангів державних службовців, дипломатичних рангів, військових і спеціальних звань, класних чинів; подальша реалізація судової реформи в напрямі становлення в Україні системи судового устрою та судочинства, яка функціонуватиме на засадах верховенства права та гарантуватиме право особи на справедливий суд; сприяння розвитку недержавної системи безпеки та законодавче забезпечення її діяльності.

3. Забезпечення економічної безпеки: дієвий захист права власності, оптимізація податкового навантаження на бізнес, удосконалення регуляторного й корпоративного законодавства, обмеження монополізму й сприяння конкуренції, підвищення ефективності регулювання фінансових і товарних ринків; створення на цій основі сприятливих умов для підприємництва та інвестування, скорочення матеріальних витрат в економіці та обмеження тіньової господарської діяльності; підвищення ефективності використання державних коштів, забезпечення дієвого державного контролю за діяльністю суб'єктів природних монополій,

прозорості використання ними фінансових ресурсів, ефективності цінової і тарифної політики; забезпечення сталості фінансової системи, гнучкості валютного курсу гривні, розширення кредитної підтримки економіки, зміцнення довіри до фінансових установ; мінімізація негативного впливу на економіку зовнішньої кон'юнктури та наслідків світової фінансово-економічної кризи; посилення дієвості захисту внутрішнього ринку від несумлінної конкуренції з боку підприємств-монополістів та постачальників імпортової продукції; підвищення ефективності державного контролю за діяльністю підприємств, що мають стратегічне значення для економіки та безпеки держави; оптимізація структури та обсягу зовнішнього боргу, недопущення неконтрольованого відтоку капіталу за межі держави; стимулювання підвищення технологічного рівня української економіки, розвитку національної інноваційної системи та інноваційної активності підприємств.

4. Зміцнення енергетичної безпеки: підвищення ефективності використання енергетичних ресурсів, упровадження енергозберігаючих технологій, розвиток виробництва та використання альтернативних джерел енергії; забезпечення стабільності постачання паливно-енергетичних ресурсів, зокрема шляхом диверсифікації його джерел; створення умов для надійного функціонування вітчизняної інфраструктури транзиту та постачання енергоносіїв на внутрішні й зовнішні ринки; створення системи стратегічних резервів паливно-енергетичних ресурсів відповідно до практики ЄС і нормативів Міжнародного енергетичного агентства; забезпечення формування балансів основних видів енергоресурсів і зведеного енергетичного балансу держави та аналіз їхнього виконання, упровадження ефективної системи прогнозування та стратегічного планування розвитку паливно-енергетичного комплексу; дієвий захист критичної інфраструктури паливно-енергетичного комплексу від еколого-техногенних впливів та зловмисних дій; модернізація атомних електростанцій; зменшення рівня залежності від імпортованих енергоносіїв за

рахунок розвитку видобутку (виробництва) власних енергетичних ресурсів.

5. Забезпечення продовольчої безпеки: урегулювання земельних відносин і раціональне землекористування, формування ринку земель сільськогосподарського призначення, юридичне й технічне оформлення права власності та користування землею, забезпечення гарантій захисту прав власників земельних часток (паїв); розвиток аграрного ринку, створення умов для розкриття потенціалу аграрного сектору для забезпечення потреб населення України в доступному, якісному й безпечному продовольстві, утвердження її ролі як важливого експортера аграрної продукції; захист внутрішнього ринку від постачання неякісної та небезпечної продовольчої продукції.

6. Подолання диспропорцій у соціально-гуманітарній сфері таким шляхом, як, по-перше, створення економічних і соціальних умов для підвищення рівня народжуваності та зниження рівня смертності, зменшення відтоку населення за кордон, повернення трудових мігрантів в Україну; по-друге, забезпечення відповідності національного ринку освітніх послуг перспективним потребам суспільства й держави в трудових ресурсах необхідної кваліфікації; по-третє, створення доступної, високоякісної та ефективної системи медичної допомоги, боротьби із соціально небезпечними захворюваннями, здійснення протиепідемічних заходів; по-четверте, зниження рівня соціального та майнового розшарування населення, наближення системи соціальних гарантій до принципів і норм держав-членів ЄС; по-п'яте, далі реформування пенсійної системи, підвищення ефективності соціальних гарантій для найбільш уразливих верств населення; по-шосте, ужиття заходів щодо запобігання та подолання бездомності, безпритульності; по-сьоме, запобігання поширенню пропаганди екстремізму, насильства, ксенофобії, релігійної нетерпимості, моральної розбещеності.

7. Створення безпечних умов для життєдіяльності населення: формування збалансованої системи природокористування на основі принципу гранично допустимих екологічних змін довкілля, ощадливого

споживання природних ресурсів, збереження біологічного та ландшафтного різноманіття, зменшення викидів, скидання речовин-забруднювачів у навколишнє природне середовище, застосування сучасних екологічно безпечних ресурсозберігаючих технологій; поліпшення екологічного стану водних ресурсів, якості питної води, запобігання подальшому забрудненню басейнів Чорного та Азовського морів, підземних вод; реабілітація техногенно забруднених територій, підвищення рівня техногенної, екологічної, ядерної та радіаційної безпеки; забезпечення якісно вищого рівня безпеки праці, модернізація за рахунок роботодавця основних фондів і технологій, потенційно небезпечних для життя і здоров'я працівників; здійснення інженерного захисту територій від небезпечних геологічних процесів та гідрометеорологічних явищ; реформування житлово-комунального господарства, модернізація його основних фондів та підвищення якості житлово-комунальних послуг, зокрема через залучення приватних інвестицій і розвиток конкуренції в цій сфері.

8. Забезпечення інформаційної безпеки: стимулювання впровадження новітніх інформаційних технологій і виробництва конкурентоспроможного національного інформаційного продукту, зокрема сучасних засобів і систем захисту інформаційних ресурсів; забезпечення безпеки інформаційно-телекомунікаційних систем, що функціонують в інтересах управління державою, забезпечують потреби оборони та безпеки держави, кредитно-банківської та інших сфер економіки, систем управління об'єктами критичної інфраструктури; розробка та впровадження національних стандартів і технічних регламентів застосування інформаційно-комунікаційних технологій, гармонізованих із відповідними стандартами держав-членів ЄС, у тому числі згідно з вимогами Конвенції про кіберзлочинність; створення національної системи кібербезпеки.

Досягнення цілей згаданої Стратегії потребує кардинального реформування сектору безпеки й оборони, удосконалення механізмів правового, організаційного, кадрового, фінансового, матеріально-технічного

забезпечення національної безпеки, що передбачає, по-перше, комплексне реформування всіх складових цієї системи; по-друге, ефективне функціонування системи забезпечення національної безпеки на всіх етапах її реформування та розвитку; по-третє, ефективне керівництво та управління ресурсами; по-четверте, дотримання балансу ефективності функціонування та демократизації органів сектору безпеки й оборони.

До напрямів удосконалення системи забезпечення національної безпеки України належать:

- системне вдосконалення законодавства з питань національної безпеки: взаємоузгодження законодавчих актів із питань національної безпеки, усунення наявних суперечностей і прогалин;

- розроблення узгоджених проектів актів щодо формування єдиної державної політики національної безпеки та її реалізації у визначених законодавством сферах;

- уточнення завдань, функцій і повноважень суб'єктів забезпечення національної безпеки України, зокрема в умовах кризових ситуацій, що загрожують національній безпеці;

- сприяння розвитку права міжнародної безпеки й спільного здобутку ЄС у галузі безпеки та їхня імплементація в національне законодавство;

- розвиток системи правових і соціальних гарантій для військовослужбовців, осіб начальницького й рядового складу правоохоронних органів, прирівняних до них осіб, членів їхніх сімей з урахуванням економічних можливостей держави й стандартів держав-членів ЄС.

Реформування сектору безпеки й оборони України як цілісної системи передбачає:

1. Посилення функціональної спроможності стратегічної ланки управління сектором безпеки й оборони, підвищення ефективності інформаційно-аналітичного, організаційного, кадрового забезпечення; виконання Радою національної безпеки й оборони України функцій із

координації та контролю діяльності органів виконавчої влади у сферах національної безпеки й оборони.

2. Стабілізацію ситуації у Збройних силах України, зупинення зниження рівня їхньої боєздатності та боєготовності, збереження офіцерського та сержантського корпусу, оптимізацію їхньої структури та чисельності, відновлення технічної готовності озброєння та оновлення його складу, удосконалення системи бойової підготовки, реорганізацію системи оперативного (бойового) та матеріально-технічного забезпечення і формування на цій основі невеликих за чисельністю, але ефективних професійних Збройних сил України, спроможних виконувати завдання оборони держави в умовах проведення позаблокової політики.

3. Удосконалення структури сектору безпеки й оборони, функцій, завдань, організаційно-штатних структур і чисельності його органів, посилення їхнього кадрового потенціалу, зважаючи на потреби забезпечення національної безпеки та економічних можливостей держави.

4. Підвищення професіоналізму та відповідальності в усіх ланках сектору безпеки й оборони на основі реалізації комплексу антикорупційних заходів, подальшого впровадження стандартів держав-членів ЄС у діяльність його органів та повноцінних соціальних гарантій для військовослужбовців, осіб рядового й начальницького складу правоохоронних органів, прирівняних до них осіб та членів їхніх сімей.

Реалізація державних цільових програм боротьби з тероризмом і екстремізмом спрямована за відповідними напрямками, поміж них:

1. Розбудова державного кордону та його інфраструктури за стандартами ЄС.

2. Підвищення ефективності системи протидії інформаційно-психологічним впливам і операціям, що загрожують безпеці особи, суспільства та держави.

3. Зміцнення потенціалу оборонної промисловості, щонайперше науково-технологічного, його ефективне використання в інтересах

економічного розвитку України, а також органів сектору безпеки й оборони.

4. Удосконалення Єдиної державної системи цивільного захисту й територій, а також системи державного моніторингу навколишнього природного середовища.

Механізми реалізації Стратегії ґрунтуються на таких принципах, як:

- верховенство права, неухильне дотримання законодавства;
- відповідальність суб'єктів забезпечення національної безпеки України за виконання поставлених перед ними завдань;
- прозорість основних напрямів видатків на національну безпеку й оборону;
- дієвість і постійність контролю у сфері національної безпеки, зокрема за використанням фінансових і матеріальних ресурсів;
- участь інститутів громадянського суспільства в реалізації Стратегії.

Координацію заходів із реалізації Стратегії здійснюють Президент України, Рада національної безпеки й оборони України, Кабінет Міністрів України в межах їхніх повноважень.

Контроль за реалізацією Стратегії здійснюють Президент України, Верховна Рада України, Рада національної безпеки й оборони України в межах їхніх повноважень. Рада національної безпеки й оборони України щорічно розглядає стан реалізації Стратегії, визначає пріоритети та завдання політики національної безпеки, орієнтовні обсяги фінансових та інших ресурсів, необхідних для їхньої реалізації, уносить Президентові України відповідні пропозиції. Секретар Ради національної безпеки й оборони України періодично, а в разі потреби невідкладно інформує Президента України про хід виконання Стратегії та подає відповідні пропозиції.

Інститути громадянського суспільства здійснюють контроль за діяльністю органів державної влади щодо реалізації Стратегії через, по-перше, громадську експертизу проектів нормативно-правових актів та концептуальних документів із питань національної безпеки; по-друге, участь у роботі громадських експертних рад при державних органах, що діють у

сфері національної безпеки; по-третє, інформування суспільства про діяльність органів державної влади у сфері національної безпеки.

Координація заходів із наукового супроводження реалізації Стратегії здійснюється Національним інститутом стратегічних досліджень за участю Національної академії наук України, Національної академії правових наук України.

Ресурсне забезпечення національної безпеки потребує:

1. Урахування в Державному та місцевих бюджетах видатків на забезпечення реалізації Стратегії, визначення таких видатків одним із пріоритетних напрямів бюджетної політики.

2. Поетапного доведення бюджетного фінансування сектору безпеки й оборони до оптимального рівня з одночасним переходом від орієнтації на чисельність як визначальний параметр фінансування до бюджетного планування на програмно-цільових засадах.

3. Удосконалення кадрового, матеріально-технічного, інформаційного забезпечення національної безпеки.

4. Стимулювання фундаментальних і прикладних досліджень у сфері національної безпеки.

Стратегія є основою для комплексного планування діяльності органів державної влади у сфері національної безпеки. Органи державної влади керуються Стратегією в процесі розроблення та реалізації законодавчих актів, концепцій, доктрин, стратегій, програм, планів та окремих заходів, укладення міжнародних договорів і угод, інших міжнародно-правових документів; звітують про стан виконання Стратегії. Посадові особи державних органів несуть персональну відповідальність за реалізацію Стратегії та виконання визначених нею завдань.

Отже, ми можемо зробити надзвичайно важливі висновки щодо Стратегії безпеки для українського суспільства.

1. Окрім Стратегії національної безпеки, нам потрібна Стратегія громадянської безпеки.

2. Суб'єктом Стратегії громадянської безпеки може бути лише громада із залученням представників корпоративного бізнесу й держави як громадян.

3. Інтегральною рамкою безпеки суспільства має бути не нація, а громада, відтак основою самовизначення має стати не національна ідентичність, а громадянська.

4. Безпековим підходом має стати не захист території, а захист мережевої топології – умов існування мережевих громад.

5. Громада для захисту своєї безпеки може використовувати й державу, і корпорації, але на принциповій дистанції від їхніх цілей і завдань.

Можна, звичайно, вважати, що створення такої Стратегії громадянської безпеки можливе лише після того, як ми виконаємо завдання традиційної модерністської держави – відновимо цілісність території.

Безпека держави діє там, де люди бажають цієї безпеки. Держава не може нав'язати свою безпеку тим, хто її не хоче. Держава в досягненні територіальної цілісності обмежена у своїх діях міжнародними правилами та угодами. І лише громада може порушувати міжнародні правила й угоди відносно свого бачення території та світу. Потенційно громадянська безпека масштабніша та дієвіша від національної безпеки. Навіть існування окремих уявлень про громадянську безпеку могло би посилити нинішню Стратегію національної безпеки.

Отже, організаційні заходи забезпечення безпекового стану розвитку України ґрунтуються на засадах Закону України «Про національну безпеку України», на основі якого розроблена та реалізується Стратегія національної безпеки України, що визначає загальні принципи, пріоритетні цілі, завдання і механізм захисту життєво важливих інтересів особи, суспільства й держави від зовнішніх і внутрішніх загроз.

4.3. Питання для контролю знань

1. Які причини зумовили прийняття Закону України «Про національну безпеку України»?

2. У якому документі визначено пріоритети державної політики у сферах національної безпеки та оборони України?
3. Укажіть основні стратегії України, де визначено пріоритети державної політики у сферах національної безпеки та оборони.
4. Визначте складові елементи сектору безпеки та оборони України.
5. Що розуміють під Концепцією національної безпеки України?
6. Окресліть основну мету реалізації Стратегії національної безпеки України.
7. Які основні завдання політики держави в галузі національної безпеки України?
8. Зазначте складові ресурсного забезпечення національної безпеки України.
9. Які напрямки реалізації державних цільових програм боротьби з тероризмом і екстремізмом Вам відомі?
10. Обґрунтуйте необхідність реформування сектору безпеки й оборони України як цілісної системи.

4.4. Темы рефератів

1. Ключові положення державної політики у сферах національної безпеки та оборони України.
2. Характеристика сектору безпеки та оборони України.
3. Принципи політики держави в галузі національної безпеки України.
4. Передумови виникнення Стратегії громадянської безпеки.
5. Механізм дії інститутів громадянського суспільства в контексті реалізації Стратегії національної безпеки України.
6. Стратегічні цілі політики національної безпеки України.
7. Напрямки вдосконалення кадрового, матеріально-технічного, інформаційного забезпечення національної безпеки.
8. Складові системи організаційно-правового забезпечення безпеки країни.
9. Роль громади в адаптації заходів власної безпеки.
10. Проблематичні та перспективні напрями покращення національної безпеки та оборони.

4.5. Тестові завдання з матрицею відповідей

Тест 1. У Законі України «Про національну безпеку України» фундаментальними національними інтересами України названо:

- а) інтеграцію України в європейський політичний, економічний, безпековий, правовий простір; набуття членства в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору;
- б) розвиток рівноправних взаємовигідних відносин з іншими державами;
- в) відповіді А та Б вірні;
- г) набуття членства в НАТО.

Тест 2. У якому документі визначено пріоритети державної політики у сферах національної безпеки та оборони України:

- а) у Стратегії національної безпеки України;
- б) у підзаконних актах про національну безпеку України;
- в) у постановах Кабінету Міністрів України про національну безпеку;
- г) у Законі України «Про службу безпеки України»?

Тест 3. Основними стратегіями, що визначають пріоритети державної політики у сферах національної безпеки та оборони України, є:

- а) Стратегія національної безпеки України;
- б) Стратегія воєнної безпеки України;
- в) Стратегія кібербезпеки України;
- г) усі відповіді вірні.

Тест 4. Сектор безпеки та оборони України складається з таких взаємопов'язаних складових, як:

- а) сили безпеки та оборони;
- б) сили оборони та оборонно-промисловий комплекс;
- в) сили безпеки; сили оборони; оборонно-промисловий комплекс; громадяни й громадські об'єднання, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки;
- г) громадяни та громадські об'єднання, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки.

Тест 5. У Законі України «Про національну безпеку України» вказано, що Служба безпеки України забезпечує державну безпеку за напрямками:

- а) протидії розвідувально-підривної діяльності проти України;
- б) боротьби з тероризмом, контррозвідувального захисту державного суверенітету, конституційного ладу й територіальної цілісності;
- в) оборони науково-технічного потенціалу, кібербезпеки, економічної та інформаційної безпеки держави, об'єктів критичної інфраструктури; охорони державної таємниці;
- г) усі відповіді вірні.

Тест 6. Стратегія національної безпеки – це:

- а) документ, що регулює принципи національної безпеки України;
- б) основоположний документ, у якому викладаються стратегічні цілі України щодо становлення її як європейського лідера;
- в) документ, що визначає принципи забезпечення безпеки України;
- г) документ, що визначає функції держави щодо забезпечення безпеки України.

Тест 7. Стратегія національної безпеки України, відповідно до законодавства, визначає:

- а) загальні принципи, пріоритетні цілі, завдання і механізми захисту життєво важливих інтересів особи, суспільства й держави від зовнішніх і внутрішніх загроз;
- б) цілі захисту інтересів держави від зовнішніх і внутрішніх загроз;
- в) завдання захисту інтересів держави від зовнішніх загроз;
- г) завдання захисту інтересів держави від внутрішніх загроз.

Тест 8. Метою реалізації Стратегії національної безпеки України є:

- а) захист прав і законних інтересів усіх територіальних громад, суспільних верств, етнічних груп;
- б) реалізація незалежного, вільного, суверенного й демократичного розвитку єдиної України;
- в) формування сприятливих умов для забезпечення інтересів громадян,

суспільства й держави, подальшого поступу України як демократичної держави зі сталою ринковою економікою, що зростає;

г) усі відповіді вірні.

Тест 9. *Механізми реалізації Стратегії ґрунтуються на таких принципах, як:*

а) верховенство права;

б) неухильне дотримання законодавства;

в) прозорість основних напрямів видатків на національну безпеку й оборону;

г) усі відповіді вірні.

Тест 10. *Ресурсне забезпечення національної безпеки передбачає:*

а) поетапне доведення бюджетного фінансування сектору безпеки й оборони до оптимального рівня;

б) оптимізацію видатків місцевих бюджетів;

в) удосконалення матеріально-технічного забезпечення національної безпеки;

г) удосконалення інформаційного забезпечення національної безпеки.

Матриця відповідей до пакета тестових завдань

Тест	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Відповідь	В	А	Г	В	Г	Б	А	Г	Г	А

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

Питання безпеки в усі періоди всесвітньої історії перебували в центрі уваги людства. Сьогодні в умовах глобалізації, яка охопила економічні, політичні, соціогуманітарні відносини, зростає роль безпеки людини, суспільства, держави в подоланні стихійності в розвитку цивілізації та забезпеченні пріоритету загальнолюдських цінностей. Безпека – це такі умови, у яких перебуває складна система, коли дія зовнішніх факторів і внутрішніх чинників не призводить до процесів, що вважаються негативними стосовно цієї складної системи, відповідно до наявних на цьому етапі потреб, знань та уявлень. Безпека – це стан, коли кому-, чому-небудь ніщо й ніхто не загрожує; водночас це й діяльність людей, суспільства, держави, світового співтовариства народів щодо виявлення, запобігання, послаблення, усунення і відвернення загрози, здатної втратити їх, знищити матеріальні та духовні цінності, перешкодити їхньому прогресивному розвитку. Наявність безпеки є необхідною умовою та одним з основних мотивів життєздатності людини, суспільства, держави й світового співтовариства.

Існує дуже велика структура безпеки, яка включає на певні види. Безпека людини – це такий стан людини, коли дія зовнішніх та внутрішніх факторів не призводить до смерті, погіршення функціонування та розвитку організму, свідомості, психіки та людини загалом і не перешкоджає досягненню певних бажаних для людини цілей.

Національна безпека – це захищеність життєво важливих інтересів людини й громадянина, суспільства й держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам. Складовими національної безпеки є: державна, політична, економічна, воєнна, технологічна, екологічна, гуманітарна, демографічна, інформаційна, банківська, інвестиційна, продовольча, енергетична безпека тощо.

Безпека життєдіяльності – це безпека, спрямована на захист здоров'я та

життя людини й середовища її проживання від небезпек. Складовими безпеки життєдіяльності є: безпека праці, безпека військової служби, громадська безпека тощо. Безпека конкретних видів діяльності: ядерна, гірнична, безпека харчових продуктів, безпека споруд і об'єктів, техногенна, пожежна, радіаційна безпека тощо. Виділяють також безпеку особисту та побутову.

Служба безпеки – це державна силова структура, робота усіх підрозділів та співробітників якої спрямована на запобігання та усунення загрози інтересам держави й народу цієї країни.

Стратегія національної безпеки України визначає: 1) загальні принципи, 2) пріоритетні цілі, завдання і механізми захисту важливих інтересів особи, суспільства, держави від зовнішніх і внутрішніх загроз. Стратегія національної безпеки України є основним документом оборонного планування. Стратегія є основою для планування діяльності органів державної влади у сфері національної безпеки.

Стратегія є основним напрямом розвитку держави у сфері безпеки. З огляду на її положення, розробляються доктринальні документи з питань воєнної безпеки, зокрема Воєнна доктрина, основні напрями зовнішньої політики, Стратегії інформаційної безпеки, кібербезпеки, реформування сектору безпеки й оборони, інших нагальних питань національної безпеки, а також державних програм за окремими напрямами державної політики національної безпеки. Органи державної влади керуються Стратегією в процесі розроблення та реалізації законодавчих актів, концепцій, доктрин, стратегій, програм, планів та окремих заходів, укладення міжнародних договорів і угод, інших міжнародно-правових документів, а також звітують про стан виконання Стратегії.

Чинна Стратегія національної безпеки України затверджена Указом Президента України від від 26 травня 2015 року № 287/2015. Основою її формування стало рішення Ради національної безпеки й оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України». Стратегія

охоплює актуальні питання сучасної національної безпеки України. Реалізацію Стратегії національної безпеки України забезпечують Кабінет Міністрів України, органи виконавчої влади, органи сектору безпеки й оборони України, інші державні органи відповідно до їхньої компетенції. Фінансове забезпечення реалізації Стратегії є основним пріоритетом бюджетної політики держави. Наразі Стратегія чітко визначається Законом України «Про національну безпеку України».

РОЗДІЛ 2

ДЕРЖАВНА ТА НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ

Тема 5. Поняття та сутність державної безпеки

5.1. Мета, завдання та мінілексикон

Мета → поглибити й систематизувати знання студентів щодо сутнісного змісту понятійної категорії «державна безпека» в контексті правової та наукової позиції з визначенням ключових розбіжностей та тотожності.

Завдання → вивчення понятійної категорії «державна безпека» відповідно до законодавчих актів України; розкриття сутнісного змісту понятійної категорії «державна безпека» з урахуванням наукової позиції; установлення об'єктів державної безпеки з наданням характеристики їхніх видів; розкриття змісту внутрішніх перешкод на шляху підвищення рівня забезпечення державної безпеки України.

Мінілексикон → державна безпека, інститути державної влади, законотворча діяльність, національна безпека, державна влада, суверенітет, територіальна цілісність, обороноздатність, безпека держави, військова безпека, економічна безпека, суспільна безпека, громадські організації, об'єднання громадян, об'єкти безпеки, конституційний лад, національні інтереси, принципи безпеки, військовий потенціал, економічний потенціал, наукова розвідка, державна таємниця, суспільні відносини.

5.2. Лекційний матеріал

До початку дев'яностих років минулого століття в законотворчій діяльності та в наукових дослідженнях із питань безпеки в Україні пріоритет надавався державі. Насамперед обговорювався захист державних інтересів за допомогою інститутів державної влади. Тому тоді цілком доцільним було використання терміна «державна безпека».

За період подальшого осмислення проблеми безпеки та у зв'язку з

появою поняття «національна безпека» термін «державна безпека» набув більш вузького змісту й почав означати створення таких умов, які б забезпечували непорушність наявного конституційного ладу, суверенітет і територіальну цілісність держави [35]. Так, у Законі України «Про національну безпеку» законодавець пропонує розглядати її з позиції «... захищеності державного суверенітету, територіальної цілісності і демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів від реальних і потенційних загроз невоєнного характеру». З метою поглиблення дослідження, звернемося до визначення сутності понятійної категорії «державна безпека», урахувавши погляди різних учених, наведених у табл. 2.1.

Таблиця 2.1

**Наукові позиції щодо тлумачення сутності понятійної категорії
«державна безпека»**

Наукове джерело (автори)	Змістовна характеристика сутності понятійної категорії «державна безпека»
Політична енциклопедія за редакцією Ю. Левенця	Сукупність умов та інститутів, які покликані гарантувати суверенітет держави, охорону або захист її території, населення від внутрішніх та зовнішніх загроз. Стан рівноваги між військовим і соціально-економічним потенціалом країни та комплексом загроз, здатних призвести до конфлікту. Державна безпека означає гарантування можливостей стабільного та гармонійного розвитку держави й громадян та реалізації прийнятних національних інтересів
В. Г. Пилипчук	Напрямок наукової діяльності з погляду становлення і подальшого розвитку загальнодержавної системи забезпечення всієї національної безпеки та державної безпеки, зокрема. Є одним із ключових напрямів наукової розвідки у сфері безпеки
І. Ф. Корж	Це збалансований стан функціонування держави як політичного інституту влади, який досягається шляхом прогнозування, попередження, виявлення та мінімізації негативного впливу наявних і ймовірних загроз, є основними ознаками держави та дає змогу державі ефективно реалізовувати своє соціальне призначення щодо забезпечення подальшого розвитку особи, суспільства, держави
М. О. Потебенько, В. Г. Гончаренко	Стан захищеності корінних підвалин суспільства, державних інститутів, необхідних для виконання державою своїх функцій з управління загальнозначущими справами суспільства

Продовження таблиці 2.1

Наукове джерело (автори)	Змістовна характеристика сутності понятійної категорії «державна безпека»
С. С. Яценко	Стан захищеності державної влади, суверенітету, територіальної цілісності, обороноздатності, спокою людей, громадської злагоди, довкілля, національної і релігійної рівності
М. І. Мельник, М. І. Хавронюк	Це захищеність державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності України, її економічного, науково-технічного й оборонного потенціалу, державної таємниці, правопорядку, державного кордону, життєво важливої інфраструктури та населення від розвідувально-підривної діяльності іноземних спеціальних служб, а також від терористичних та інших особливо небезпечних зазіхань із боку злочинних організацій, груп чи осіб
С. Г. Гордієнко	Це спроможність системи суспільних відносин (у політичній, економічній, військовій, науково-технічній та інших важливих сферах діяльності суспільства), що безпосередньо пов'язана із забезпеченням оптимального функціонування її інститутів (насамперед державної влади), забезпечити безпеку держави, особи й суспільства за конкретного балансу їхніх життєво важливих інтересів; державна безпека – форма національної безпеки, що передбачає спроможність держави забезпечувати стабільне функціонування державних та суспільних інституцій, а також стан їхньої захищеності від потенційних і реальних загроз

Зважаючи на інформацію таблиці 2.1, можемо дійти висновку, що державна безпека – це стан захищеності державної влади, суверенітету, територіальної цілісності, обороноздатності, спокою людей, громадської злагоди, довкілля, національної і релігійної рівності.

Сучасне українське законодавство надає таке визначення терміна «державна безпека»: захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності й демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів від реальних і потенційних загроз.

Виокремлюють внутрішню та зовнішню безпеку.

Внутрішня безпека передбачає систему законів, спрямованих на охорону державних інтересів у гуманітарній, політичній та економічній сферах та проведення ефективної внутрішньої політики держави, яка забезпечує цю систему заходів.

Зовнішня безпека – це діяльність державних органів щодо забезпечення суверенітету, територіальної недоторканності та обороноздатності держави, забезпечує мирне життя, вирішення проблем у гуманітарній, політичній та економічній сферах.

Так, у коментарі до Кримінального кодексу України за редакцією М. Потебенька і В. Гончаренка зазначено, що державна безпека України – це стан захищеності корінних підвалин суспільства, державних інститутів, необхідних для виконання державою своїх функцій з управління загальнозначущими справами суспільства [39].

У виданні за редакцією С. Яценка вказано, що державна безпека України – це стан захищеності державної влади, суверенітету, територіальної цілісності, обороноздатності, спокою людей (народу), громадської злагоди, довкілля, національної і релігійної рівності [38].

У подальшому термін було доопрацьовано в коментарі до Кримінального кодексу за редакцією М. Мельника й М. Хавронюка, де надано таке визначення: «державна безпека» – це захищеність державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності України, її економічного, науково-технічного й оборонного потенціалу, державної таємниці, правопорядку, державного кордону, життєво важливої інфраструктури та населення від розвідувально-підривної діяльності іноземних спеціальних служб, а також від терористичних та інших особливо небезпечних зазіхань з боку злочинних організацій, груп чи осіб [28].

У деяких випадках визначається тотожне сприйняття понять «державна безпека» й «безпека держави». Науковці вважають, що понятійна категорія «безпека держави» характеризує спроможність системи суспільних відносин (у політичній, економічній, військовій, науково-технічній та інших важливих сферах діяльності суспільства), що безпосередньо пов'язана із забезпеченням оптимального функціонування її інститутів (насамперед державної влади), забезпечити безпеку держави, особи й суспільства за умови конкретного балансу їхніх життєво важливих інтересів. Своєю чергою понятійна категорія

«державна безпека» визначається як форма національної безпеки, що передбачає спроможність держави забезпечувати стабільне функціонування державних та суспільних інституцій, а також стан їхньої захищеності від потенційних і реальних загроз [28, 40].

Понятійні категорії «безпека держави» й «державна безпека» не тотожні. Так, безпеку держави необхідно розглядати в поєднанні з такими поняттями, як безпека особи й безпека суспільства [41].

Державну, військову, економічну та суспільну безпеку можна розглядати як складові загального поняття «безпека держави». Такий підхід дає змогу системно розглядати поняття «державна безпека» й «забезпечення державної безпеки», зіставляти їх з іншими поняттями у сфері національної безпеки, сприяти теоретичному розв'язанню проблеми співвідношення національної і державної безпеки та їхнього забезпечення.

Отже, поняття «державна безпека» може означати не тільки забезпечення безпеки держави, але й забезпечення безпеки країни загалом. Таке тлумачення є досить розповсюдженим із використанням цього терміна. Тому прийнятий Законом України «Про національну безпеку України» термін «національна безпека» більш точно виражає сутність безпеки, оскільки співвідносить безпеку не тільки з державою, але й із нацією загалом. Згаданий нормативний акт розглядає державу у вигляді збірного образу систем державних органів, державних інститутів, громадських організацій і об'єднань громадян. Держава, діючи через органи законодавчої, виконавчої і судової влади, забезпечує безпеку громадян на території України та за її межами. Держава також забезпечує правовий і соціальний захист громадянам, суспільним і іншим організаціям та об'єднанням, які сприяють забезпеченню безпеки.

Наразі безпека становить певну характеристику стану системи та її основних складових. Сучасне трактування безпеки як стану захищеності конкретного соціального об'єкта (особи, суспільства, держави) позитивно сприймається в політичних і наукових колах.

Дослідження теорії забезпечення державної безпеки та відповідного понятійного апарату – це дуже важливий напрям наукової діяльності з погляду становлення і подальшого розвитку загальнодержавної системи забезпечення національної і державної безпеки, відповідних державних органів. В основу визначення державної безпеки покладено стан захищеності. Державна безпека – це стан непорушності основ суспільного й державного ладу. Державна безпека представляється як стан держави, за якого забезпечено стійкість його суспільно-політичного ладу.

Автори «Контррозвідувального словника» вважали, що державна безпека – це, по-перше, стан надійності й непорушності суспільного та державного ладу в умовах внутрішніх і зовнішніх ворожих сил та, по-друге, здатність держави протистояти підривної діяльності; надавали визначення державної безпеки як системи суспільних відносин [23].

Державна безпека є регулятором взаємодії сил її охорони й забезпечення, джерел загроз і середовища. Державна безпека – це певний стан системи протиборства держави й супротивника, що визначається порівняно високим ступенем локалізації дій супротивника та інших джерел небезпеки. Державна безпека – це система суспільних відносин, що регулюються соціальними нормами та забезпечують непорушність державного й суспільного ладу країни, її військового потенціалу й суверенітету [2].

Державна безпека України визначається як стан захищеності державної влади, суверенітету, територіальної цілісності, обороноздатності, спокою людей (народу), громадської злагоди, довкілля, національної і релігійної рівності [37].

Отже, безпека держави – це спроможність системи суспільних відносин (у політичній, економічній, воєнній, науково-технічній та інших важливих сферах діяльності суспільства), що безпосередньо пов'язана із забезпеченням оптимального функціонування її інститутів (насамперед державної влади), забезпечити безпеку держави, особи й суспільства за умови конкретного

балансу їхніх життєво важливих інтересів; державна безпека – це форма (різновид) національної безпеки, що передбачає спроможність держави забезпечувати стабільне функціонування державних та суспільних інституцій, а також стан їхньої захищеності від потенційних і реальних загроз [26].

Під безпекою країни (національною безпекою) розуміють захищеність якісного стану суспільних відносин, які забезпечують прогресивний розвиток суспільства за конкретних історичних і природних умов від небезпек, джерелом яких є внутрішні та зовнішні суперечності. За такого підходу поняття «безпека країни (держави)» ототожнюється з поняттям «національна безпека».

Аналізуючи співвідношення національної і державної безпеки, маємо зазначити, що, на відміну від Конституції та інших правових актів України, де використовують поняття «державна безпека» й «забезпечення державної безпеки», на сьогодні перевага надається висвітленню аспектів, пов'язаних із національною безпекою.

За сучасних умов державну безпеку трактують як стан захищеності основ конституційного ладу, політичного, економічного, оборонного, науково-технічного та інформаційного потенціалу держави від зовнішніх і внутрішніх загроз, спричинених іноземними спецслужбами та організаціями, злочинними структурами, групами чи окремими особами. У широкому розумінні державна безпека – це захищеність підвалин існування держави, тобто державна безпека є вищим рівнем національної безпеки. А тому її не можна зіставляти з іншими видами безпеки як рівнопорядкову. Державна безпека охоплює всі інші види безпеки, виокремлюючи в них свій об'єкт [16].

При цьому необхідно зважати на те, що державна безпека не зорієнтована на певну сферу суспільних відносин, а тому завдання щодо забезпечення державної безпеки мають реалізовуватися в усіх без винятку сферах національної безпеки України.

Найбільш точним і ємним буде таке визначення сутності державної

безпеки: державна безпека – це захищеність життєво важливих інтересів людини та громадянина, суспільства та держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз державним інтересам у сферах правоохоронної діяльності, боротьби з корупцією, прикордонної діяльності та оборони, охорони здоров'я, освіти й науки, науково-технічної та інноваційної політики, культурного розвитку населення, забезпечення свободи слова й інформаційної безпеки, соціальної політики та пенсійного забезпечення, житлово-комунального господарства, ринку фінансових послуг, захисту прав власності, фондових ринків і обігу цінних паперів, податково-бюджетної та митної політики, торгівлі та підприємницької діяльності, ринку банківських послуг, інвестиційної політики, ревізійної діяльності, монетарної та валютної політики, захисту інформації, ліцензування, промисловості та сільського господарства, транспорту й зв'язку, інформаційних технологій, енергетики та енергозбереження, функціонування природних монополій, використання надр, земельних і водних ресурсів, корисних копалин, захисту екології та навколишнього природного середовища та в інших сферах державного управління в разі виникнення негативних тенденцій до створення потенційних або реальних загроз державним інтересам.

Отже, термін «безпека України» означає збалансований стан функціонування людини, суспільства й держави, за якого сучасні суспільні правовідносини направлені на прогнозування, попередження, своєчасне виявлення та мінімізацію впливу наявних та потенційних викликів, ризиків, небезпек і загроз або уникнення їх як усередині держави, так і за її межами, що дозволяє зберегти систему людських, суспільних та державних цінностей і забезпечити подальший їхній розвиток.

Можна зазначити, що безпека України як системне макроутворення має відповідну структуру. Сутність системного підходу полягає в тому, що діяльність особи, суспільства та держави щодо забезпечення безпеки України

розглядається як відкрита динамічна система сукупно з її найважливішими внутрішніми та зовнішніми взаємозв'язками. Особистість, суспільство та держава, об'єднуючись у процесі вирішення завдань забезпечення безпеки України, спрямовують свої зусилля на отримання бажаного результату в процесі реалізації власних інтересів. Взаємозалежність, взаємозв'язок цих інтересів визначають зміст та характер взаємовідносин між компонентами системи, її структуру й функції, а також конкретні завдання щодо підтримання керівного процесу на визначеному рівні або зміну його стану.

Безпека України стосується трьох основних її об'єктів: 1) особистості, її прав і свобод; 2) суспільства, його матеріальних і духовних цінностей; 3) держави, її основних ознак.

Застосовуючи об'єктовий принцип, можемо виділити три вагомих види безпеки, які своєю сукупністю і системністю складають безпеку України: державна безпека; суспільна безпека та безпека особистості (людини й громадянина). Безпеку України можна поділити на «галузеві» її підвиди: політичну, економічну, воєнну, екологічну, технологічну, інформаційну, енергетичну, продовольчу тощо.

Так, згідно зі статтею 8 Закону України «Про національну безпеку України», діяльність усіх державних органів має бути зосереджена на прогнозуванні, своєчасному виявленні, попередженні й нейтралізації зовнішніх і внутрішніх загроз національній безпеці, а також на захисті суверенітету та територіальної цілісності України, безпеки її прикордонного простору; піднесенні економіки країни; забезпеченні особистої безпеки, конституційних прав і свобод людини та громадянина; викоріненні злочинності; удосконаленні системи державної влади; зміцненні законності й правопорядку та збереженні соціально-політичної стабільності суспільства; зміцненні позицій України у світі, підтриманні на належному рівні її оборонного потенціалу та обороноздатності; радикальному поліпшенні екологічної ситуації.

Окреслене має здійснювати за відповідними напрямками в різних

сферах життєдіяльності. В Україні доцільно вживати термін «безпека держави» в широкому розумінні цього слова – безпека України.

У вузькому ж розумінні цього слова термін «безпека держави» має застосовуватися до держави як політичної системи влади із притаманними їй основними ознаками. Термін «державна безпека» – це збалансований стан функціонування держави як політичного інституту влади, який досягається шляхом прогнозування, попередження, виявлення та мінімізації негативного впливу наявних і ймовірних загроз основним ознакам держави (насамперед інститутам державної влади, територіальній цілісності, суверенітету, грошово-кредитній та податковій системам) та дозволяє державі ефективно реалізовувати своє соціальне призначення щодо забезпечення подальшого розвитку особи (громадянина), суспільства та держави.

Нині з'явилася тенденція відступу від концепції «державна» чи «національна» безпека та приєднання до концепції глобального рівня вирішення проблем усього людства. Це правильний і необхідний шлях, оскільки лише завдяки колективному розуму, колективним зусиллям, використовуючи цивілізовані надбання, можна убезпечити людство від глобальних потрясінь і катастроф, що може бути неминучим і невідворотним у разі нехтування загальнолюдськими цінностями та недооцінки ймовірних загроз. Інтереси людства загалом як спільноти фокусуються на глобальних проблемах.

Ці проблеми інакше називають загальнолюдськими, вони формуються стихійним чином, є невідворотним результатом світового соціального прогресу. Основу глобальної безпеки мають становити національні безпеки держав, що забезпечують їхній стабільний розвиток і не створюють загрози сусідам. Тільки такі держави можуть створювати колективні та регіональні системи безпеки [18].

На сьогодні Україна відмовилася від позаблокової політики й відновила курс на євроатлантичну інтеграцію. В Україні схвалено нову Стратегію національної безпеки України й Воєнну доктрину. Розроблено

Концепцію реформування сектору безпеки та оборони, створено Головний ситуаційний центр України, розпочато створення мережі ситуаційних центрів органів сектору безпеки й оборони України. В Україні розпочато розробку нового законодавства та відповідних програмних документів, створено Об'єднаний комітет із питань розвідувальної діяльності при Президентові України, розпочато опрацювання нової Національної розвідувальної програми, розпочато опрацювання відповідних програмних документів. Однак в Україні надто повільно здійснюється перегляд засад територіальної оборони України, що передбачає активне залучення громадських військово-патріотичних сил; необхідно прискорити реформу збройних сил та збільшити довіру до них.

Таким чином, на сьогодні треба вказати на внутрішні перешкоди на шляху підвищення рівня забезпечення національної безпеки України. Передусім слід звернути увагу на вибірковий, неповною мірою продуманий характер реформ, усеосяжне явище корупції, що перешкоджає їхній реалізації. Законодавство у сфері національної безпеки та оборони не відповідає загрозам національній безпеці України та потребує переробки, доопрацювання або уточнення.

5.3. Питання для контролю знань

1. Надайте визначення терміна «державна безпека» з погляду сучасного українського законодавства.
2. Дайте визначення внутрішньої державної безпеки України.
3. Дайте визначення зовнішньої державної безпеки України.
4. Що розуміють під безпекою держави?
5. Що належить до складників безпеки держави?
6. Якого змісту надає терміну «державна безпека» Закон України «Про національну безпеку України»?
7. Що таке безпека країни?
8. Надайте найбільш ємне визначення сутності державної безпеки України.

9. Що таке глобальна безпека?

10. Які три вагомні види безпеки виділяють на основі об'єктового принципу?

5.4. Темы рефератів

1. Визначення сутності державної безпеки України.

2. Внутрішня та зовнішня державна безпека України.

3. Сутність глобальної безпеки.

4. Проблеми становлення державної безпеки України.

5. Передумови виникнення безпеки в умовах адаптації ринкових важелів правління.

6. Співвідношення національної і державної безпеки.

7. Основні об'єкти безпеки України.

8. Державна та суспільна безпека: взаємозв'язок і суперечності.

9. Роль і місце безпеки особистості в державній безпеці України.

10. Принципи державної безпеки та їхній зміст.

5.5. Тестові завдання з матрицею відповідей

Тест 1. Державна безпека – це...

а) захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності й демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів від реальних і потенційних загроз;

б) стан захищеності державної влади, суверенітету, територіальної цілісності;

в) стан захищеності обороноздатності, спокою людей, громадської злагоди, довкілля, національної і релігійної рівності;

г) усі відповіді вірні.

Тест 2. Внутрішня державна безпека – це...

а) система нормативно-законодавчих актів, спрямованих на охорону державних інтересів;

б) система законів, спрямованих на охорону державних інтересів у гуманітарній, політичній та економічній сферах та проведення ефективної

- внутрішньої політики держави, яка забезпечує цю систему заходів;
- в) внутрішня політика держави з питань безпеки України;
  - г) система заходів держави щодо забезпечення безпеки України.

Тест 3. *Зовнішня державна безпека України – це:*

- а) діяльність державних органів щодо забезпечення суверенітету, територіальної недоторканності та обороноздатності держави, що гарантує мирне життя, вирішення проблем у гуманітарній, політичній та економічній сферах;
- б) забезпечення територіальної недоторканності та обороноздатності держави;
- в) забезпечення обороноздатності держави;
- г) забезпечення мирного життя населення держави.

Тест 4. *Безпека держави – це:*

- а) діяльність органів державної влади, що має на меті забезпечити безпеку держави;
- б) оптимальне функціонування її інститутів держави, що має на меті забезпечити безпеку держави;
- в) спроможність системи суспільних відносин забезпечити безпеку держави, особи й суспільства за конкретного балансу їхніх життєво важливих інтересів;
- г) форма національної безпеки, що передбачає спроможність держави забезпечувати стабільне функціонування державних та суспільних інституцій.

Тест 5. *Складовими елементами безпеки держави є:*

- а) державна, військова, економічна та суспільна безпека;
- б) державна, екологічна, техногенна безпека;
- в) державна, інформаційна, безпека особи;
- г) державна, політична, гуманітарна безпека.

Тест 6. *Закон України «Про національну безпеку України» розглядає державу як:*

- а) орган, що забезпечує безпеку громадян на території України та за її межами;
- б) форму збірною образу у вигляді систем державних органів, державних інститутів, громадських організацій і об'єднань громадян щодо забезпечення державної безпеки України;
- в) орган, що сприяє та забезпечує правовий і соціальний захист громадян;
- г) орган, що забезпечує захист прав та інтересів громадян України.

Тест 7. Під безпекою країни розуміють:

- а) стан захищеності основ конституційного ладу, політичного, економічного, оборонного, науково-технічного та інформаційного потенціалу держави від зовнішніх і внутрішніх загроз;
- б) захищеність життєво важливих інтересів людини й громадянина;
- в) захищеність якісного стану суспільних відносин, які забезпечують прогресивний розвиток суспільства за конкретних історичних і природних умов від небезпек;
- г) захищеність підвалин існування держави.

Тест 8. Державна безпека визначається як:

- а) захищеність життєво важливих інтересів людини й громадянина, суспільства й держави, за якої забезпечується сталий розвиток суспільства.
- б) своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз державним інтересам у сферах правоохоронної діяльності, боротьби з корупцією, прикордонної діяльності та оборони, охорони здоров'я, освіти й науки, науково-технічної та інноваційної політики;
- в) забезпечення культурного розвитку населення, забезпечення свободи слова й інформаційної безпеки, соціальної політики та пенсійного забезпечення, житлово-комунального господарства, ринку фінансових послуг, захисту прав власності;
- г) усі відповіді вірні.

Тест 9. Основу глобальної безпеки мають становити:

- а) національна безпека всіх держав, що гарантує їхній стабільний розвиток і

не створює загрози сусідам;

б) колективні зусилля з використанням цивілізованих надбань людства;

в) відповіді А та Б вірні;

г) немає правильної відповіді.

Тест 10. Із застосуванням об'єктового принципу виділяють такі види безпеки:

а) політичну, економічну, воєнну;

б) державну, суспільну, безпеку особистості (людини й громадянина);

в) екологічну та технологічну;

г) інформаційну, енергетичну, продовольчу.

Матриця відповідей до пакета тестових завдань

Тест	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Відповідь	Г	Б	А	В	А	Б	В	Г	В	Б

Тема 6. Сутність та значення національної безпеки України

6.1. Мета, завдання та мінілексикон

Мета → поглиблювати розуміння в студентів змістовності понятійної категорії «національна безпека» із встановленням наявних тотожностей і розбіжностей із позиції науковців.

Завдання → вивчення понятійної категорії «національна безпека» відповідно до законодавчих актів України; розкриття сутнісного змісту понятійної категорії «національна безпека» із врахуванням еволюційних кроків та наукової позиції; установлення напрямків групування національної безпеки з визначенням наявних класифікаційних ознак; розкриття історичного аспекту формування вчення про національну безпеку та встановлення його впливу на сучасне тлумачення категорії.

Мінілексикон → національна безпека, національні інтереси, концепція національних інтересів, компоненти національної безпеки, біхевіоризм, структурний рівень, екзистенціальний рівень, функціональний рівень, дуалізм національних інтересів, феномен глобалізації, національна свідомість, ідеологія національної безпеки, політико-ідеологічні відносини, суспільно-економічні відносини, культурно-історичні відносини, духовні відносини, громадська безпека; техногенна безпека, екологічна безпека, енергетична безпека, економічна безпека, інформаційна безпека.

6.2. Лекційний матеріал

Перше визначення національної безпеки в категоріях національних інтересів належить американському журналісту й соціологу У. Ліпману. Учений підкреслює, що «...держава перебуває в стані безпеки, коли їй доводиться приносити в жертву свої законні інтереси з метою уникати війни й коли вона ... у разі потреби може захистити ці інтереси шляхом війни» [3].

Засновник концепції політичного реалізму Г. Моргентау стверджував, що «...відправним пунктом політики будь-якої держави має бути концепція

національних інтересів, визначена в термінах сили». Незважаючи на різноманітність підходів до визначення національних інтересів, наявність наукових і політичних дискусій про їхню роль у політичній діяльності, вони були й залишаються інтегральними й визначальними компонентами національної безпеки [3].

На сьогодні в процесі концептуалізації поняття національної безпеки виділяються три теоретико-методологічних підходи.

Перший ґрунтується на основі біхевіоризму (виник у США на початку ХХ ст, засновником був Джон Уотсон.) Це напрям, що зводить психіку до різних форм поведінки як сукупності реакцій організму на стимули зовнішнього середовища [3].

Подальший розвиток окресленого підходу ґрунтувався на підходах, завдяки яким в основу поняття національної безпеки покладено базисні цінності суспільства структурного, екзистенціального, функціонального рівня. Зазначений напрям дістав подальший розвиток у працях А. Архарія, Д. Гадді, А. Вольферс, Г. Даєм, Дж. Джонсон, Д. Кауфман, Р. Коен, К. Норр, Ф. Трегер, А. Уолферс та інших учених. Так, А. Вольферс послідовно розвиває тезу, що безпека є цінністю разом з іншими цінностями національної держави [3].

Другий напрям був розвинутий представниками школи політичного реалізму (виникла в США в другій половині 40-х років як реакція на реалії «холодної війни»). Ця концепція стала домінантною за впливом на зовнішньополітичні структури індустріально розвинених країн Заходу. Засновником школи політичного реалізму вважається Г. Моргентау. Прихильники цього напрямку розвивають ідею обґрунтування поняття національної безпеки крізь призму національних інтересів. Провідними вченими, які розвивали названий напрям є А. Бетлер, В. Богданович, О. Бодрук, С. Браун, Б. Броді, О. Данільян, О. Дзьобань, М. Каплан, У. Липман, Г. Моргентау, М. Панов, С. Хоффман та інші. Засновники цієї школи саме зіткнення основоположних інтересів убачають джерелом динаміки відносин держав, відводячи важливе місце поняттю сили, зокрема військової,

у формуванні національних інтересів. Наприклад, професор Чиказького університету Г. Моргентау акцентує, що орієнтиром США в зовнішній політиці має слугувати інтерес, визначений у термінах сили [3].

Третій напрям представляють дослідники, які розглядають національну безпеку в дуалізмі національних інтересів і базисних цінностей суспільства (філософська теорія, яка стверджує, що всесвіт складається з двох незмінних і незалежних речовин; або вчення, що базується на двох фундаментальних принципах – добра та зла). Прихильниками цього напрямку є А. Величко, І. Волощук, В. Горбулін, Б. Демидов, А. Качинський, В. Ліпкан, Г. Ситник та ін.

Український науковець В. Ліпкан, розкриваючи поняття національної безпеки крізь призму адміністративного права, визначає її як «діяльність суб'єктів національної безпеки зі створення сприятливих умов для прогресивного функціонування і розвитку українських національних інтересів, джерел добробуту народу України, забезпечення ефективного функціонування системи національної безпеки України. Структурно зазначена діяльність включає: збереження та зміцнення української державності (уклад життя, національні традиції, культура), народу України як творчо-конструктивного суб'єкта буття» [4].

Загалом можна констатувати, що філософи XV–XVII ст. розглядають безпеку як виключно державну діяльність, що не змогла глибоко проникнути в соціальну природу цього феномену [5].

До початку XX ст. безпеку розглядали або як збереження державного суверенітету, зміцнення зовнішніх кордонів, або як придушення внутрішніх ворогів. До кінця XX століття відбуваються зміни, що призвели до розуміння безпеки як створення умов, що не загрожують життю особистості.

У XX ст. поняття національної безпеки було вперше введено до політичного лексикону в посланні президента Т. Рузвельта Конгресу США 1904 р., де він обґрунтовував приєднання зони Панамського каналу інтересами національної безпеки.

Від XIX – до початку XX століття, коли сформувалося нове поняття – «нація», воно позначає історично сформовану стійку спільноту людей, що

виникла на базі спільності території, економічного життя, мови та психічного складу, який проявляється в єдності культури. Відтак виникають і відповідні поняття: «національна безпека», «національні інтереси», «національна ідея». У цьому контексті важливим у процесі становлення кожної держави є вплив на процес формування національних інтересів, вироблення на їхній основі національних ідей, ідеологій тощо.

Нині період розробки сучасної концепції національної безпеки ґрунтується на комплексному підході до вирішення проблем протидії загрозам людству.

Питання національної безпеки пов'язуються з феноменом глобалізації. Загострення політичних, економічних, соціальних, гуманітарних, техногенних, екологічних, етнічних та інших проблем, що стали набувати не тільки національного, а й міжнародного та глобального характеру, стали поштовхом до пошуку як універсальних, так і специфічних механізмів забезпечення безпеки в різних сферах життєдіяльності суспільства й держави, захисту та просування національних інтересів і цінностей [14].

Відбувається зміна ціннісної парадигми національної безпеки від воєнно-політичної доктрини до концепції сталого розвитку, проголошеної на Всесвітній конференції ООН у 1992 р. Надалі з кінця XX ст. в науковому співтоваристві та адміністративних колах набувають ужитку категорії економічної, суспільної, соціальної, гуманітарної безпеки, які певною мірою взаємопов'язані, визначають та доповнюють одна одну.

Забезпечення національної безпеки є питанням формування державної стратегії, пов'язаної з внутрішньополітичною діяльністю держави та спрямованої на досягнення і підтримання соціальної стабільності й поступального розвитку суспільства.

Проблема безпеки держави виступає першочерговим завданням будь-якого суспільства й органів державного управління на всіх етапах становлення і розвитку. Становлення національної самосвідомості кардинально вплинуло на державний устрій, а відповідно, на ставлення влади до безпеки.

Національна безпека передбачає не тільки безпеку державних органів, але передусім реальну безпеку та гарантію прав окремих громадян, громадських і політичних організацій, етнічних та інших меншин тощо. Саме тому категорія «національна безпека» є засадничою в становленні та функціонуванні будь-якої держави.

На сьогодні важливе значення належить національним інтересам: це збалансована сукупність інтересів особистостей, громад, суспільства та держави в економічній, внутрішньополітичній, соціальній, міжнародній, інформаційній, військовій, прикордонній, екологічній та інших сферах. Вони носять довгостроковий характер і визначають основні цілі, стратегічні та поточні завдання внутрішньої і зовнішньої політики держави. Національні інтереси суспільства отримують вираження в державній ідеології.

Отже, спостерігається взаємозв'язок понять «національна безпека» та «ідеологія». У цьому сенсі ідеологія відображає національні інтереси, які є об'єктом національної безпеки. Отже, національна безпека сприяє збереженню ідеологічних засад у державі. Оскільки ідеологія – це система, котра змінюється, спрямованість якої залежить від інтересів держави й суспільства, то вибір ідеологічних пріоритетів держави тісно взаємопов'язаний із національною безпекою держави.

Доцільно відзначити існування особливого виду ідеології – ідеології національної безпеки, що тримається на ціннісних засадах національних інтересів. Національна безпека спрямована на забезпечення суверенітету держави, максимальної захищеності держави від зовнішніх і внутрішніх дестабілізуючих факторів; створення зовнішніх і внутрішніх умов для ефективного самозабезпечення держави та її виходу на конкурентоспроможний економічний рівень, що дозволить конкурувати із провідними країнами світу.

Основними принципами, на яких базується сучасна ідеологія національної безпеки є: територія держави, людський капітал, тобто населення держави, ресурсний потенціал держави.

Безумовно, національні інтереси відображені в ідеології держави через

політико-ідеологічні, суспільно-економічні, культурно-історичні та духовні відносини, котрі формують відповідну форму державного устрою та політичного режиму.

Загалом термін «національна безпека» почав широко використовуватися тільки після закінчення Другої світової війни. Війна розділила головних переможців на воєнні та ідеологічні табори, кожного з великим і постійно зростаючим арсеналом зброї, що здатний спричинити широкомасштабні руйнування та навіть призвести до взаємознищення всього людства.

Безпека в цих умовах насамперед отримала значення воєнної безпеки, навіть більше, захист територіальної цілісності та політичної стабільності вбачався як фундаментальний і незмінний чинник у системі міжнародних відносин. Зовнішня і воєнна політика держав-членів НАТО й союзників, згідно з Варшавським договором, стосовно один одного та щодо третьої сторони відображала біполярну атмосферу на міжнародній арені, на якій два альянси проводили ідеологічні, політичні й економічні баталії. Результатом було посилення мілітаризації зовнішньої політики, де обидві сторони нарощували свою військову присутність у всьому світі.

За весь післявоєнний період ідеологія національної безпеки зводилася до захисту своїх територій від зовнішніх посягань; оборони від інформаційного впливу ідеологічних противників; розширення союзів і структур іноземної допомоги, яка ґрунтувалася на балансі «Схід – Захід»; використання зброї, військових з'єднань, глобальної воєнної присутності та таємних операцій як інструменту зовнішньої політики; дипломатичних зусиль щодо обмеження гонки озброєнь [4].

Отже, *національна безпека* – це захищеність життєво важливих інтересів особистості, суспільства та держави в різних сферах життєдіяльності від зовнішніх і внутрішніх загроз, що забезпечує стійкий розвиток країни. З іншого боку, національна безпека – це сукупність офіційно прийнятих поглядів на цілі й державну стратегію в питанні забезпечення безпеки особистості, суспільства та держави від зовнішніх і внутрішніх загроз політичного, економічного,

соціального, військового, техногенного, екологічного, інформаційного та іншого характеру з урахуванням наявних ресурсів і можливостей [3].

Національну безпеку також розуміють як здатність нації задовольняти потреби, необхідні для її самозбереження, самовідтворення і самовдосконалення з мінімальним ризиком збитку для базових цінностей її нинішнього стану. Національна безпека – це стабільність, яка може підтримуватися протягом тривалого часу, стан досить розумної динамічної захищеності від найбільш істотних з реальних загроз і небезпек, а також здатність розпізнавати такі виклики й своєчасно вживати необхідні заходи для їхньої нейтралізації [5].

Визначення терміна «національна безпека» з погляду різних учених наведено в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Наукові позиції стосовно тлумачення сутності понятійної категорії

«національна безпека»

Наукове джерело (автори)	Змістовна характеристика сутності понятійної категорії «національна безпека»
У. Ліппман	Держава перебуває в стані безпеки, коли їй доводиться приносити в жертву свої законні інтереси з метою уникнення війни й коли вона спроможна в разі потреби захистити ці інтереси шляхом війни
В. Ліпкан	Діяльність суб'єктів національної безпеки зі створення сприятливих умов для прогресивного функціонування і розвитку українських національних інтересів, джерел добробуту народу України, забезпечення ефективного функціонування системи національної безпеки України. Структурно зазначена діяльність включає: збереження та зміцнення української державності (уклад життя, національні традиції, культура), народу України як творчо-конструктивного суб'єкта буття
В. І. Шинкарук	Національна безпека – це захищеність життєво важливих інтересів особистості, суспільства й держави в різних сферах життєдіяльності від зовнішніх і внутрішніх загроз, що забезпечує стійкий розвиток країни. З іншого боку, національна безпека – це сукупність офіційно прийнятих поглядів на цілі й державну стратегію в питанні забезпечення безпеки особистості, суспільства й держави від зовнішніх і внутрішніх загроз політичного, економічного, соціального, військового, техногенного, екологічного, інформаційного та іншого характеру з урахуванням наявних ресурсів і можливостей

Продовження таблиці 2.2

Наукове джерело (автори)	Змістовна характеристика сутності понятійної категорії «національна безпека»
Я. Ю. Кондратьєв	Національна безпека – це здатність нації задовольняти потреби, необхідні для її самозбереження, самовідтворення і самовдосконалення з мінімальним ризиком збитку для базових цінностей її нинішнього стану
І. Владленова	Національна безпека – це стабільність, яка може підтримуватися протягом тривалого часу, стан досить розумної динамічної захищеності від найбільш істотних з реальних загроз і небезпек, а також здатність розпізнавати такі виклики та своєчасно вживати необхідні заходи для їхньої нейтралізації
В. Т. Колесник	Національна безпека України – це система забезпечення державного управління країною, з метою створення умов здатності системи державного управління країни забезпечити високий рівень життєдіяльності нації та визначити її конкурентні спроможності у взаємовідносинах із зовнішнім світом для надійного існування та прогресивного розвитку
О. Бодрук, О. Гончаренко	Ступінь захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства та держави
О. Прохожев, А. Возженіков, С. Проскурін	Національна безпека – це захищеність життєво важливих інтересів особистості, суспільства й держави в різних галузях життєдіяльності від внутрішніх і зовнішніх загроз, що забезпечує поступовий та стабільний розвиток країни
О. Дзобань, О. Сосніна	Певна сукупність суспільних і державних структур та недержавних організацій, які функціонують у сфері захисту прав та свобод громадян, базових цінностей суспільства від внутрішніх і зовнішніх загроз, а також підсистема державних законодавчих актів та нормативних документів недержавних організацій
Г. Ситник, В. Олуйко, М. Вавринчук	Система національної безпеки – це складна багаторівнева, соціальна, відкрита система, що формується в руслі об'єктивних та суб'єктивних процесів під впливом багатьох факторів внутрішнього та зовнішнього походження
Н. Нижник, В. Білоус	Структура як сукупність взаємопов'язаних елементів, котра включає декілька підсистем, одночасно виступаючи підсистемою більш високого порядку субрегіонального, регіонального й глобального рівнів

На сучасному етапі розвитку науки безпекознавства виділяють основні елементи структури національної безпеки: а) державну безпеку – поняття, що характеризує рівень захищеності держави від зовнішніх і внутрішніх загроз; б) громадську безпеку – поняття, що виражає рівень захищеності особистості й суспільства, переважно від внутрішніх загроз; в) техногенну безпеку –

рівень захищеності від загроз техногенного характеру; г) екологічну безпеку й захист від загроз стихійних лих; г) економічну безпеку; д) енергетичну безпеку; е) інформаційну безпеку; є) безпеку особистості.

Під національною безпекою розуміється стан країни, за якого відсутні або усунені реальні зовнішні та внутрішні загрози її національним інтересам і національному характеру життя» [31].

Забезпечення національної безпеки передбачає підтримку відповідного рівня стабільності соціальної системи, що гарантував би її подальше існування і розвиток.

Головними об'єктами національної безпеки виступають громадяни (їхні права й свободи), суспільство (його духовні та матеріальні цінності), держава (її конституційний устрій, суверенітет і територіальна цілісність).

Основними об'єктами національної безпеки є: а) людина й громадянин, їхні конституційні права та свободи; б) суспільство і його духовні, морально-етичні, культурні, історичні, інтелектуальні та матеріальні цінності, інформаційне й навколишнє природне середовище; в) держава, її конституційний лад, суверенітет, територіальна цілісність і недоторканність; г) нація та інші національні спільноти, її самобутність та чинники саморозвитку; г) соціальні спільноти, їхні функціональні ролі та чинники розвитку; д) природа, її безпосередній стан.

Основними показниками національної безпеки можна визначити такі чинники: національну незалежність і суверенітет, територіальну цілісність держави; розвиненість громадянського суспільства, рівень демократизму, сформованість та дієвість законодавчої бази правової держави, захищеність особи; економічні можливості держави; стан збройних сил, їхню боєздатність та боєготовність; національне визначення та самобутність; розвиток національної самосвідомості та культури; наявність загальної стратегії національного розвитку, «національної ідеї», загальновизнаної мети; національну згоду і єдність; внутрішньополітичну стабільність; готовність та здатність політичних сил реалізувати загальновизначені цілі.

Інакше кажучи, національна безпека – це міра реального рівня прав і свобод членів людського співтовариства (громадян) відповідної цьому співтовариству держави [34].

Наразі особливо важливим напрямом стає геополітичний фактор національної безпеки. Забезпечення геополітичної безпеки належить до пріоритетних напрямів державної політики національної безпеки. Розгляд геополітичної безпеки є порівняно новим підходом із тим, який панує в науковій літературі, де окреслену сферу розглядають крізь призму окремих елементів внутрішньої та зовнішньої політики.

Геополітична безпека – це складова національної безпеки, процес управління системою національної безпеки, за якого державними та недержавними інституціями забезпечується встановлення контролю і панування над ресурсами земного, водного, повітряно-космічного, інформаційного (духовно-культурного) простору власної країни.

Зміст геополітичної безпеки передусім полягає в забезпеченні зовнішньої безпеки, але в органічному поєднанні із забезпеченням внутрішньої безпеки. Важливим елементом для досягнення змісту геополітичної безпеки є зміст сучасних світових цивілізацій, які є уособленням найвищого щаблю інтелектуального, духовного та світоглядного розвитку конкретної нації і водночас слугують джерелом для наукового аналізу джерел походження і моделювання можливих загроз і небезпек національній безпеці [22].

Проблеми національної безпеки належать до найважливіших, найскладніших, багатоаспектних та інтегральних явищ суспільного та політичного життя. У державах сучасного світу національна безпека стала невід'ємним атрибутом, своєрідним категоричним імперативом їхньої зовнішньої, внутрішньої та військової політики. На розуміння поняття національної безпеки впливають історичний і політичний досвід держав, характер політичних режимів, особливості міжнародної ситуації в конкретний історичний період, цілі зовнішньої та військової політики тощо.

Отже, можна надати таке визначення сутності національної безпеки. Національна безпека – це захищеність життєво важливих інтересів людини та суспільства, за якої гарантуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання та нейтралізація реальних і потенційних загроз національним інтересам у сферах міграційної політики, охорони здоров'я, культурного розвитку населення, забезпечення свободи слова та інформаційної безпеки, соціальної політики та в інших сферах під час виникнення негативних тенденцій до створення потенційних або реальних загроз національним інтересам.

6.3. Питання для контролю знань

1. На чому ґрунтується сучасна концепція національної безпеки?
2. Що стало поштовхом до пошуку як універсальних, так і специфічних механізмів забезпечення безпеки в різних сферах життєдіяльності суспільства й держави?
3. Чому категорія «національна безпека» є засадничою в становленні та функціонуванні будь-якої держави?
4. Що розуміють під ідеологією національної безпеки?
5. Що розуміють під категорією «національна безпека»?
6. Які фактори впливають на систему національної безпеки?
7. У чому полягає зміст геополітичної безпеки?
8. Назвати об'єкти національної безпеки.
9. Що розуміють під зміцненням національної безпеки?
10. У чому полягає стабільність національної безпеки?

6.4. Темы рефератів

1. Становлення та розвиток геополітичної безпеки.
2. Етапи розвитку національної безпеки України.
3. Зміст категорії «національна безпека».
4. Фактори впливу на систему національної безпеки.

5. Ідеологія національної безпеки в післявоєнний період.
6. Основні елементи структури національної безпеки.
7. Основні показники національної безпеки.
8. Характеристика чинників впливу на стан національної безпеки.
9. Геополітичний фактор національної безпеки.
10. Основні об'єкти національної безпеки та їхній зміст.

6.5. Тестові завдання з матрицею відповідей

Тест 1. Початкове визначення національної безпеки в категоріях національних інтересів належить:

- а) Г. Моргентау;
- б) У. Ліппману;
- в) Д. Уотсону;
- г) Д. Кауфману.

Тест 2. Наразі розробка сучасної концепції національної безпеки ґрунтується на:

- а) комплексному підході до вирішення проблем протидії загрозам людству;
- б) формуванні національних інтересів, виробленні на їхній основі національних ідей, ідеологій;
- в) збереженні державного суверенітету, зміцненні зовнішніх кордонів, знешкодженні внутрішніх ворогів;
- г) прогресивному функціонуванні й розвитку українських національних інтересів, джерел добробуту народу.

Тест 3. Поштовхом до пошуку як універсальних, так і специфічних механізмів забезпечення безпеки в різних сферах життєдіяльності суспільства та держави стали:

- а) загострення політичних, економічних проблем;
- б) загострення соціальних, гуманітарних проблем;
- в) загострення техногенних, екологічних, етнічних проблем;
- г) усі відповіді вірні.

Тест 4. *Забезпечення національної безпеки є питанням:*

- а) зміни ціннісної парадигми національної безпеки від воєнно-політичної доктрини до концепції сталого розвитку;
- б) наукового співтовариства в адміністративних колах;
- в) формування державної стратегії, пов'язаної з внутрішньополітичною діяльністю держави та спрямованої на досягнення і підтримання соціальної стабільності й поступального розвитку суспільства;
- г) становлення національної самосвідомості.

Тест 5. *Ідеологія національної безпеки – це:*

- а) відображення національних інтересів, які є об'єктом національної безпеки;
- б) система, котра змінюється, спрямованість якої залежить від інтересів держави й суспільства; вибір ідеологічних пріоритетів держави в забезпеченні національної безпеки держави;
- в) система, котра тримається на ціннісних засадах національних інтересів;
- г) збереження ідеологічних засад у державі.

Тест 6. *Національна безпека – це:*

- а) сукупність офіційно прийнятих поглядів на цілі й державну стратегію в питанні забезпечення безпеки особистості, суспільства та держави від зовнішніх і внутрішніх загроз політичного, економічного, соціального, військового, техногенного, екологічного, інформаційного та іншого характеру з урахуванням наявних ресурсів і можливостей;
- б) захищеність життєво важливих інтересів особистості, суспільства й держави в різних сферах життєдіяльності від зовнішніх і внутрішніх загроз, що забезпечує стійкий розвиток країни;
- в) здатність нації задовольняти потреби, необхідні для її самозбереження, самовідтворення і самовдосконалення з мінімальним ризиком збитку для базових цінностей її нинішнього стану;
- г) усі відповіді вірні.

Тест 7. *На систему національної безпеки впливають:*

- а) історичний і політичний досвід держави;

- б) характер політичних режимів;
- в) особливості міжнародної ситуації в конкретний історичний період, цілі зовнішньої та військової політики;
- г) усі відповіді вірні.

Тест 8. *Зміст геополітичної безпеки полягає:*

- а) в акцентуванні забезпечення зовнішньої безпеки, але разом і в органічному поєднанні із забезпеченням внутрішньої безпеки;
- б) у врахуванні змісту сучасних світових тенденцій національної безпеки;
- в) у врахуванні інтелектуального, духовного та світоглядного розвитку конкретної нації;
- г) у моделюванні можливих загроз і небезпек національній безпеці.

Тест 9. *Головними об'єктами національної безпеки виступають:*

- а) права й свободи громадян;
- б) громадяни, суспільство, держава;
- в) духовні та матеріальні цінності держави;
- г) конституційний устрій, суверенітет і територіальна цілісність держави.

Тест 10. *Під національною безпекою розуміють:*

- а) стабільність, яка може підтримуватися протягом тривалого часу;
- б) стан динамічної захищеності від найбільш істотних із реальних загроз і небезпек;
- в) здатність розпізнавати та своєчасно вживати необхідні заходи для нейтралізації небезпек;
- г) усі відповіді вірні.

Матриця відповідей до пакета тестових завдань

Тест	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Відповідь	Б	А	Г	В	А	Г	Г	А	Б	Г

Тема 7. Дестабілізуючі чинники національної безпеки України

7.1. Мета, завдання та мінілексикон

Мета → сформувати поняття в студентів про дестабілізуючі чинники національної безпеки України з визначенням їхнього змісту та напрямів усунення.

Завдання → вивчення змістовності дестабілізуючих чинників національної безпеки України та умов їхньої появи; розкриття основних складових забезпечення національної безпеки країни з наданням характеристики їхнього змісту та порядку групування відповідно до класифікаційних ознак; визначення стану внутрішніх і міждержавних відносин у контексті національної безпеки України із встановленням їхнього впливу на обороноздатність та конкурентоспроможність країни; надання визначення понятійним категоріям: «національні інтереси», «ризик», «виклик», «небезпека» та «загроза» із встановленням взаємозв'язку між ними; дослідження напрямків усунення дестабілізуючих чинників національної безпеки України.

Мінілексикон → національна безпека, дестабілізуючі чинники, національні інтереси, життєдіяльність нації, армія, служба розвідки й контррозвідки, правоохоронні органи, медичні органи, реальна загроза, потенційна загроза, внутрішні й міждержавні відносини, суб'єкти національної безпеки, українська нація, генофонд українського народу, громадянське суспільство, науково-технічний потенціал, технологічна безпека життєдіяльності, техногенна безпека життєдіяльності, політичний безпековий простір, економічний безпековий простір, правовий безпековий простір, євроатлантичний безпековий простір, ризик, виклик, небезпека, загроза, етнонаціональна сфера, етнонаціональна безпека.

7.2. Лекційний матеріал

Забезпечення національної безпеки – це комплекс політичних, економічних, соціальних, з охорони здоров'я, військових і правових заходів, спрямованих на забезпечення нормальної життєдіяльності нації та усунення

можливих загроз.

Основними складовими забезпечення національної безпеки є:

- захист державного ладу;
- захист суспільного ладу;
- забезпечення територіальної недоторканності й суверенітету;
- забезпечення політичної та економічної незалежності нації;
- забезпечення здоров'я нації;
- охорона громадського порядку;
- боротьба зі злочинністю;
- забезпечення техногенної безпеки й захист від загроз стихійних лих.

Органи, які забезпечують національну безпеку, – армія, служби розвідки й контррозвідки, правоохоронні та медичні органи тощо.

У Концепції (основах державної політики) національної безпеки України це поняття визначено як "стан захищеності життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за яких забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам" [19].

Водночас національна безпека є системою оптимізації взаємовідносин між усвідомленими загрозами та ресурсами, що має суспільство для протидії цим загрозам. Загрози для суспільства є завжди, а рівень захищеності від них ніколи не буває максимальним. Тому національна безпека є динамічним засобом досягнення і підтримки балансу між реальними та потенційними загрозами, з одного боку, та здатністю суб'єкта протидіяти їм, з іншого [14].

Національна безпека функціонує через систему різноманітних відносин між особою та суспільством, між громадянином і державою, між суспільством і державою, між різними державами. Тому національна безпека – це стан внутрішніх і міждержавних відносин, який визначає ефективність системи державних, правових і суспільних гарантій прав та свобод людини й громадянина, базових цінностей та інтересів суспільства й суверенної держави від внутрішніх і зовнішніх загроз.

Суб'єктами національної безпеки є держава, Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Рада національної безпеки і оборони України, суди загальної юрисдикції, прокуратура України, громадяни, громадські організації та об'єднання. Основним суб'єктом забезпечення національної безпеки є держава. Суб'єкти національної безпеки є суб'єктами політичної, економічної, соціальної, інтелектуальної та інших видів діяльності, на основі яких виникає стан захищеності інтересів громадянина, суспільства, держави.

Національна безпека України за суспільними сферами функціонування поділяється на такі основні види: політичну, економічну, державну, соціальну, інформаційну, науково-технологічну, екологічну, гуманітарну та військову безпеки. Вони характеризуються своєрідністю, але перебувають у тісних взаємозв'язку й взаємозалежності. Указані елементи є однаково важливими для формування комплексної системи безпеки, але, залежно від історичних обставин, різноманітних чинників кожна складова може набувати особливого значення.

На сучасному етапі першочерговими та найвагомішими є національні інтереси.

Національні інтереси – це визначальні потреби суспільства чи держави, які співвідносяться з базовими цінностями та виражаються у вигляді програмних нормативних цілей у певних законодавчих актах [23].

Національні інтереси України відображають:

- 1) фундаментальні цінності та прагнення українського народу, його потреби в належних умовах життєдіяльності;
- 2) підвищення стійкості державних інститутів;
- 3) розвиток української нації, історичної свідомості та національної гідності українців;
- 4) розвиток етнічної, культурної, мовної, релігійної самобутності всіх національностей, що проживають в Україні;
- 5) зміцнення генофонду українського народу, його фізичного й морального здоров'я та інтелектуального потенціалу;
- 6) створення громадянського суспільства, підвищення ефективності

діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування;

7) розвиток демократичних інститутів для забезпечення прав і свобод людини;

8) подолання економічної кризи й створення соціально орієнтованої ринкової економіки;

9) збереження та підвищення науково-технічного потенціалу, утвердження інноваційної моделі розвитку;

10) забезпечення технологічної та техногенної безпеки життєдіяльності громадян і суспільства;

11) збереження навколишнього природного середовища та раціональне використання природних ресурсів;

12) забезпечення розвитку й функціонування української мови як державної в усіх сферах суспільного життя на всій території України;

13) гарантування вільного розвитку, використання і захисту російської, інших мов національних меншин України;

14) створення ефективної системи національної безпеки на місцевому, регіональному та національному рівнях.

До пріоритетних зовнішніх національних інтересів України належать:

– забезпечення державного суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності кордонів;

– інтеграція України в європейський політичний, економічний правовий та євроатлантичний безпековий простір;

– налагодження рівноправних і взаємовигідних відносин з усіма державами, інтегрування в європейську та світову спільноту зі збереженням економічної самостійності;

– недопущення домінування іноземного економічного, політичного та культурного впливу, економічного та культурно-інформаційного імперіалізму;

– досягнення вільного доступу до важливих економічних зон, комунікацій та інформаційних потоків;

– підтримка міжнародного процесу з нерозповсюдження ядерних

технологій, нових видів озброєнь, зниження чисельного й бойового складу збройних сил;

- участь у будівництві ефективної міжнародної, глобальної та регіональної безпеки.

Потреби розвитку України лише в деяких сферах державного й суспільного життя в певних регіонах, у тих чи інших часових періодах відображають тимчасові (минуці та проміжні) інтереси. Прикладами таких інтересів можуть бути: подолання економічної кризи, усунення розбіжностей у зовнішньополітичних орієнтаціях регіонів, подолання навмисне створюваного ворогами української незалежності образу України як авторитарної держави, подолання суперечності між необхідністю прискореної модернізації Збройних сил України та можливостями державного фінансування їхньої розбудови тощо.

Національна безпека як стан відносин стосовно захищеності національних інтересів має за свій антипод загрози та небезпеку. Загрози національній безпеці – це стан відносин, коли існує очевидний намір (обіцянка) однієї держави (держав), юридичних чи фізичних осіб завдати шкоди національним інтересам іншої держави (держав). Загрози становлять потенційну небезпеку для національних інтересів. Небезпека національним інтересам – це практичні дії однієї держави (або груп держав), юридичних чи фізичних осіб щодо завдання безпосередньої шкоди національним інтересам іншої держави.

За ступенем можливої шкоди інтересам громадянина, суспільства та держави систему небезпек можна класифікувати в певному порядку (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Групування видів небезпеки за класифікаційною ознакою «ступінь можливої шкоди інтересам громадянина, суспільства та держави» [24]

Вид небезпеки	Змістовна характеристика визначеного виду небезпеки за класифікаційною ознакою «ступінь можливої шкоди інтересам громадянина, суспільства та держави»
ризик	можливість виникнення ситуації або її існування, за якої формуються передумови протидії процесу реалізації національних інтересів і цінностей, системі забезпечення національної безпеки

Продовження таблиці 2.3

Вид небезпеки	Змістовна характеристика визначеного виду небезпеки за класифікаційною ознакою «ступінь можливої шкоди інтересам громадянина, суспільства та держави»
виклик	конкретна протидія захисту національних інтересів та цілей, вирішенню завдань забезпечення національної безпеки у формі офіційних і неофіційних політико-дипломатичних дій, економічної та інформаційної експансії тощо
небезпека	завдання шкоди важливим національним інтересам і національній безпеці в обмежених (локальних) масштабах
загроза	безпосередня небезпека заподіяння шкоди життєво важливим національним інтересам і національній безпеці, яка виходить за локальні межі й зачіпає основні національні цінності: суверенітет, державність, територіальну цілісність

Загрози та небезпеки для національної безпеки необхідно розглядати на двох рівнях.

1. Загрози національній безпеці України, що мають загальносистемний характер і зумовлені об'єктивними особливостями розвитку сучасної цивілізації. Це насамперед проблеми, пов'язані з процесами глобалізації різних сфер суспільного життя, поглибленням суперечностей між глобалізацією і національно-державними формами суспільного розвитку, песимістичними демографічними, екологічними, енергетичними прогнозами на першу половину ХХІ ст., імовірність не лише виникнення, а й збільшення кількості локальних конфліктів, виникнення конфліктів між різними цивілізаціями тощо. Ці загрози мають глобальний і регіональний характер.

2. Загрози, зумовлені специфічними проблемами сучасної України як незалежної держави, зокрема системною економічною кризою, повільними темпами трансформаційних процесів в Україні, спрямованих до демократії, а також процесів соціальної та політичної структуризації суспільства. За масштабами можливих наслідків ці загрози можуть бути загальнонаціональними, локальними, поодинокими.

Загрози й небезпеки можна також класифікувати за сферами суспільного життя, у яких вони виявляються, або за типами національної безпеки.

Загрозами політичній безпеці України треба вважати реальні впливи, які ускладнюють або унеможливають здійснення національних політичних

інтересів і створюють небезпеку для суверенітету нації і свободи особистості, незалежності, соборності, стабільності та прогресивного розвитку Української держави як рівноправного суб'єкта міжнародних відносин. До них належать:

- порушення з боку органів державної влади та органів місцевого самоврядування Конституції і законів України, прав і свобод людини та громадянина, зокрема під час проведення виборчих кампаній; недостатня ефективність контролю за дотриманням вимог Конституції і виконання законів України та посягання на державний суверенітет України та її територіальну цілісність, територіальні претензії з боку інших держав;

- спроби втручання у внутрішні справи України з боку інших держав та військово-політична нестабільність, регіональні та локальні війни (конфлікти) у різних регіонах світу, насамперед поблизу кордонів України;

- розвідувально-підривна діяльність іноземних спеціальних служб та загроза посягань з боку певних груп та осіб на державний суверенітет, територіальну цілісність, економічний, науково-технічний і оборонний потенціал України, права й свободи громадян;

- поширення корупції, хабарництва в органах державної влади; «зрощення» бізнесу й політики, організованої злочинної діяльності, а також злочинна діяльність проти миру й безпеки людства, насамперед поширення міжнародного тероризму;

- загроза використання з терористичною метою ядерних та інших об'єктів на території України й можливість незаконного ввезення до країни зброї, боєприпасів, вибухових речовин та засобів масового ураження, радіоактивних і наркотичних засобів;

- спроби створення, функціонування незаконних воєнізованих збройних формувань та використання в інтересах певних сил діяльності військових формувань і правоохоронних органів держави; прояви сепаратизму; намагання автономізації за етнічною ознакою певних регіонів України.

У системі національної економічної безпеки України загрозами є дії, спрямовані проти економічного суверенітету держави, становлення України як рівноправного учасника міжнародних економічних відносин. Загрози для

соціальної безпеки охоплюють дії, спрямовані проти утвердження України як соціальної держави, створення відповідального, солідарного суспільства, проти національних соціальних інтересів, які відображають потреби українського народу в добробуті, гідних умовах життєдіяльності.

Особливе місце в системі національної безпеки належить загрозам розвитку етнонаціональної сфери або етнонаціональній безпеці. Це, по-перше, такі дії, котрі спрямовані на підрив етнонаціональної стабільності в державі, обмеження використання українською нацією всіх її потенціальних можливостей; по-друге, недооцінення або ігнорування ролі української мови як державної; по-третє, спроби нав'язати суспільству застарілі схеми етнонаціональних відносин, які вигідні для інших держав тощо. Основною загрозою в етнонаціональній сфері, як і в системі національної безпеки, є недооцінення ролі національної ідеї в трансформації українського суспільства на шляху до демократії, захисті суверенітету, територіальної цілісності української держави [7].

У Концепції національної безпеки України до основних загроз національної безпеки України у військовій сфері належать: посягання на державний суверенітет України та її територіальну цілісність; нарощування поблизу кордону України угруповань військ та озброєнь, які порушують співвідношення сил, що сформувалися; військово-політична нестабільність та конфлікти в сусідніх країнах; можливість застосування ядерної зброї та інших видів зброї масового знищення проти України; зниження рівня боєздатності військової організації держави; політизація силових структур держави; поширення зброї масового ураження та засобів її доставлення; нелегальна міграція; накопичення великої кількості застарілої та непотрібної для Збройних сил України військової техніки, озброєння, вибухових речовин; незавершеність договірно-правового оформлення і недостатнє облаштування державного кордону України; незадовільний рівень соціального захисту військовослужбовців, громадян, звільнених із військової служби, та членів їхніх сімей, створення та функціонування незаконних збройних формувань.

Національний інтерес України в стабілізації військово-політичної

обстановки в Центральній Європі та недопущенні збройних конфліктів зіткнувся з небезпекою таких загроз, як створення та існування незаконних воєнізованих формувань, загострення міжетнічних та міжконфесійних суперечностей, наявність іноземних військових формувань на території України, висунення територіальних претензій до України, заяви та акції, що дискредитують внутрішню та зовнішню політику України, активізація сепаратистських сил та підтримка їх ззовні. Вагому небезпеку становили такі загрози, як нестабільність військово-політичної обстановки довкола України та в деяких країнах Центральної Європи, зацікавленість у встановленні контролю за стратегічними об'єктами, сировинними ресурсами й комунікаціями України, прагнення до домінування в регіоні певних держав, втручання у внутрішні справи України, войовничість політичного керівництва сусідніх країн [44].

Для розбудови Української військової організації (УВО) небезпеку становили відсутність чітко визначеної військової та військово-технічної політики, концепції військового будівництва, здійснення необґрунтованих військових реформ, безсистемне визначення кількісного складу військової організації, неврахування реальних економічних можливостей держави й геополітичних умов, що формуються, відтік із військової організації молодших офіцерів.

Реалізація національного інтересу в забезпеченні мобілізаційних ресурсів і запасів наштовхувалася на такі загрози, як спад рівня підготовки мобілізаційних резервів, поглиблення дисбалансу між мобілізаційними потребами й наявними можливостями, утрата системи мобілізаційного розгортання держави та її Військової організації, відсутність чіткої нормативно-правової бази мобілізаційного розгортання держави та її Військової організації.

Загрозами у створенні системи забезпечення військової безпеки були відсутність єдиної політики військової безпеки; неврегульованість системи забезпечення військової безпеки законами; недосконале законодавче, інформаційне, організаційне та наукове забезпечення спільного бойового застосування формувань УВО; відсутність єдиної системи автоматизованого управління військами, зброєю, технічними засобами.

На початку ХХІ ст. як за рівнем небезпеки, так і за сумарним потенціалом внутрішні загрози мали значну перевагу. До найбільш небезпечних належать відсутність визначеної військової та військово-технічної політики, концепції військового будівництва в Україні; спроби створення в Україні незаконних воєнізованих формувань; проведення необґрунтованих реформ у військовій сфері, безсистемне визначення кількості військової організації, зниження можливостей підтримки необхідного рівня бойової підготовки військ, зменшення витрат на оборону; деградація технологічного та промислового потенціалу; відсутність стабільних військово-економічних зв'язків з іншими державами; неконтрольоване вивезення капіталу та певної стратегічно важливої сировини за межі України; зростання корупції в органах державної влади; незаконний експорт озброєнь та новітніх технологічних розроблень.

Серед зовнішніх загроз найнебезпечнішими вважали загострення міжетнічних і міжконфесійних суперечностей та активізація їх ззовні; наявність іноземних військових формувань на території України; висунення територіальних претензій до України; заяви та акції, що дискредитують внутрішню і зовнішню політику держави; прагнення деяких держав до встановлення домінантного військово-політичного впливу та їхня схильність до використання силових методів для розв'язання конфліктних ситуацій; наявні та потенційні осередки локальних дій, збройних конфліктів у безпосередній близькості від кордонів України; наявність у деяких держав великих арсеналів ядерної та інших видів зброї масового знищення; загрози міжнародного тероризму; некеровані міграційні процеси тощо.

Національна безпека України наштовхується на велику групу загроз загальноцивілізаційного характеру, що властиві для міжнародної безпеки. До них належать як традиційні джерела небезпеки (експансіонізм, гегемонізм, перевага деяких держав у стратегічних і ядерних озброєннях, неоколоніалізм, культурний та інформаційний імперіалізм тощо), так і нові загрози, що сформувалися в останні десятиріччя.

Дестабілізуючими чинниками міжнародної та національної безпеки є

такі нові загрози, як зростання кількості локальних конфліктів, міжнародний тероризм, насильницький екстремізм, розкрадання ядерних матеріалів та поширення ядерних технологій, організована злочинність, незаконне поширення наркотиків, надмірне поширення легких озброєнь і стрілецької зброї, гострі економічні проблеми та деградація довкілля, порушення прав людини та основних свобод, зокрема свободи думки, свідомості, релігії чи віри, прав національних меншин, а також прояви нетерплячості, агресивного націоналізму, шовінізму, ксенофобії, антисемітизму [21].

Аналізуючи систему міжнародних відносин, можна виділити ключові тенденції світової політики та потенціалу її впливу на безпеку України, перспективи економічного та гуманітарного розвитку (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Напрями впливу на безпеку України ключових тенденцій світової політики та потенціалу

Вид впливового сегмента	Характеристика визначеного напрямку впливу на безпеку України ключових тенденцій світової політики та потенціалу
Проникність кордонів і формування нової політичної географії	Кордони між певними країнами поступово втрачають своє традиційне значення, стають проникними й здебільшого виконують функцію сполучення територій із різними митними та політичними режимами. Зростання умовності державних кордонів загрожує системі міжнародних гарантій територіальної цілісності та недоторканності. Результатом прозорості кордонів є масова міграція з бідних країн до успішного Західного світу. За деякими підрахунками, до 2025 року мігранти можуть становити 25–50 % населення Північної Америки, ЄС та Японії
Поширення глобальної терористичної мережі	Поширення глобальної терористичної мережі з її активним прагненням отримати доступ до новітніх ядерних, біологічних, бактеріологічних, інформаційних технологій, особливо небезпечних в умовах тотальної відкритості сучасного суспільства, неконтрольоване поширення ядерної зброї, зброї масового ураження
Поглиблення прірви між багатими та бідними країнами	Поглиблення прірви між багатими та бідними країнами підкреслює той факт, що відбувається переміщення світових ресурсів до більш забезпечених та розвинутих країн світу, а, як наслідок, це призводить до розмежування політичних, економічних та соціальних світоглядів у суспільстві

Продовження таблиці 2.4

Вид впливового сегмента	Характеристика визначеного напрямку впливу на безпеку України ключових тенденцій світової політики та потенціалу
Наростання ресурсного й енергетичного дефіцитів	Початок ХХІ ст. охарактеризувався фундаментальними змінами в енергетичній сфері. Закінчилась ера низьких цін і відбувся перехід до епохи енергетичного дефіциту
Зростання впливу транснаціональних корпорацій	Безпрецедентне зростання впливу транснаціональних корпорацій (ТНК) і фінансових груп на економічний і суспільно-політичний розвиток світу загалом і національних держав зокрема. Економічна експансія ТНК фактично "вимиває" суверенітет економічно слабких країн, посилює їхню залежність від глобальної економічної кон'юнктури та формування нових центрів сили впливу

Для України важливо чітко визначити та підібрати напрям зовнішньополітичного курсу, який би повністю задовольняв національні інтереси України, водночас гарантуючи безпеку й спираючись на підтримку населення. Важливою умовою протидії основним загрозам для національної безпеки України є створення ефективної системи забезпечення національної безпеки, правильне визначення пріоритетів державного розвитку. Україна не має ані потужного військового, ані всесвітньо значущого енергетичного потенціалу.

До чинників, що сприяють утвердженню ефективної сучасної системи національної безпеки, належать: підтримка народними масами ідеї без'ядерного, ненасильницького миру; розвиток інтеграційних та інтернаціоналізаційних процесів світової спільноти та прогресивна діяльність представників політичних кіл і сил держави, а також військово-політичного керівництва.

Таким чином, національна безпека як стан захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства й держави є, по-перше, об'єктивною передумовою становлення та розвитку державної самостійності України, чинником утвердження демократичного суспільства; по-друге, одним із рівнів функціонування міжнародної безпеки як діяльності держав зі створення відносин між народом і державою, які унеможливають реальні

загрози розвитку суспільства; по-третє, провідною основою розвитку країни – необхідною умовою збереження та примноження духовних та матеріальних цінностей. Зниження рівня дестабілізуючих чинників впливу на рівень національної безпеки має досягатися шляхом проведення виваженої державної політики відповідно до прийнятих доктрин, стратегій, концепцій і програм у політичній, економічній, соціальній, екологічній, науково-технологічній, інформаційній і воєнній сфері.

7.3. Питання для контролю знань

1. За якою системою функціонує національна безпека України?
2. Які основні суб'єкти забезпечення національної безпеки України Вам відомі?
3. Яким чином поділяється національна безпека України за суспільними сферами функціонування?
4. Дайте визначення понятійній категорії «загроза національній безпеці держави».
5. У якому порядку можна класифікувати систему небезпек за ступенем можливої шкоди інтересам громадянина, суспільства та держави?
6. За якими рівнями слід розглядати загрози та небезпеки для національної безпеки?
7. Назвіть основні загрози у створенні системи забезпечення військової безпеки України.
8. Які чинники сприяють утвердженню ефективної сучасної системи національної безпеки?
9. Яким чином простежується вплив тенденцій світової політики та потенціалу на безпеку України?
10. У яких випадках необхідно забезпечувати взаємозв'язок між зовнішньополітичним курсом країни та рівнем національної безпеки?

7.4. Теми рефератів

1. Система небезпек та загроз для національної безпеки України.
2. Сучасний стан розвитку національної безпеки України.
3. Основні види національної безпеки України за суспільними сферами функціонування.
4. Передумови виникнення ризиків національної безпеки України.
5. Групування національної безпеки за класифікаційною ознакою «ступінь можливої шкоди інтересам громадянина, суспільства та держави».
6. Реалізація національного інтересу в забезпеченні мобілізаційних ресурсів і запасів.
7. Напрями впливу на безпеку України ключових тенденцій світової політики та потенціалу .
8. Зміст загроз національній безпеці України у військовій сфері.
9. Вплив дестабілізуючих чинників на забезпечення міжнародної та національної безпеки.
10. Пріоритетні сегменти розвитку ефективної сучасної системи національної безпеки.

7.5. Тестові завдання з матрицею відповідей

Тест 1. *Національна безпека функціонує через систему різноманітних відносин:*

- а) між особою та суспільством;
- б) між громадянином і державою;
- в) між суспільством і державою, між різними державами;
- г) усі відповіді вірні.

Тест 2. *Основним суб'єктом забезпечення національної безпеки є:*

- а) Президент України;
- б) держава;
- в) Рада національної безпеки і оборони України;
- г) суди загальної юрисдикції, прокуратура України.

Тест 3. Національна безпека України за суспільними сферами функціонування поділяється на такі основні види:

- а) політичну, економічну, державну, соціальну, інформаційну, науково-технологічну, екологічну, гуманітарну та військову;
- б) політичну та економічну;
- в) соціальну, інформаційну, науково-технологічну;
- г) екологічну, гуманітарну та військову.

Тест 4. Загрози національній безпеці – це:

- а) шкоди інтересам громадянина, суспільства та держави;
- б) можливість виникнення ситуації або її існування, за якої формуються передумови протидії процесу реалізації національних інтересів і цінностей, системі забезпечення національної безпеки;
- в) стан відносин, коли існує очевидний намір однієї держави, юридичних чи фізичних осіб завдати шкоди національним інтересам іншої держави;
- г) загрози, що становлять потенційну небезпеку для національних інтересів.

Тест 5. За ступенем можливої шкоди інтересам громадянина, суспільства та держави систему небезпек можна класифікувати в такому порядку:

- а) ризик, виклик, небезпека, загроза;
- б) ризик та виклик;
- в) небезпека та загроза;
- г) немає правильної відповіді.

Тест 6. Загрозами у створенні системи забезпечення військової безпеки були:

- а) відсутність єдиної політики військової безпеки;
- б) неврегульованість системи забезпечення військової безпеки законами;
- в) відсутність єдиної системи автоматизованого управління військами, зброєю, технічними засобами;
- г) усі відповіді вірні.

Тест 7. До чинників, що сприяють утвердженню ефективної сучасної системи національної безпеки, належать:

- а) підтримка народними масами ідеї без'ядерного, ненасильницького миру;
- б) розвиток інтеграційних та інтернаціоналізаційних процесів світової спільноти;
- в) прогресивна діяльність представників політичних кіл і сил держави, а також військово-політичного керівництва;
- г) усі відповіді вірні.

Тест 8. *Національна безпека як стан захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства й держави є:*

- а) об'єктивною передумовою становлення та розвитку державної самостійності України, чинником утвердження демократичного суспільства;
- б) одним із рівнів функціонування міжнародної безпеки як діяльності держав зі створення відносин між народом і державою, які унеможливають реальні загрози розвитку суспільства;
- в) необхідною умовою збереження та примноження духовних та матеріальних цінностей;
- г) немає правильної відповіді.

Матриця відповідей до пакета тестових завдань

Тести	1	2	3	4	5	6	7	8
Відповіді	Г	Б	А	В	А	Г	Г	А

Тема 8. Система національної безпеки України

8.1. Мета, завдання та мінілексикон

Мета → поглибити знання студентів щодо системи національної безпеки України з визначенням принципів її функціонування та напрямів удосконалення.

Завдання → вивчення системи національної безпеки України із встановленням умов її формування; з'ясування змістовності принципів формування системи національної безпеки України; дослідження системи національної безпеки як процесу взаємодії цінностей, інтересів і цілей особи, суспільства та держави; надання оцінки сучасній системі національної безпеки України в умовах євроінтеграції.

Мінілексикон → система, національна безпека, національні інтереси, принципи, система національної безпеки, державні інститути, недержавні інститути, теоретико-методологічні заходи безпеки, нормативно-правові заходи безпеки, інформаційно-аналітичні заходи безпеки, організаційно-управлінські заходи безпеки, розвідувальні заходи безпеки, контррозвідувальні заходи безпеки, оперативно-розшукові заходи безпеки, євроінтеграція, верховенство права, демократія, управління системою національної безпеки.

8.2. Лекційний матеріал

Забезпечення національної безпеки здійснюється за умови пріоритетності національних інтересів, необхідності своєчасного вжиття заходів, адекватних характеру й масштабам загроз цим інтересам, і ґрунтується на засадах правової демократичної держави.

Система національної безпеки є множиною потреб, інтересів і цінностей особи, суспільства, держави, загроз та небезпек, внутрішніх і зовнішніх, об'єктивних і суб'єктивних, природних, техногенних та антропогенних чинників, що впливають на стан національної безпеки, умови

їхнього виникнення та розвитку, а також державні та недержавні інституції, об'єднані цілями й завданнями щодо просування потреб нації, національних інтересів і цінностей, які взаємодіють один з одним і здійснюють відповідну діяльність у межах законодавства України [22].

Виокремлюють поняття «система забезпечення національної безпеки», яка є спеціальною підсистемою системи національної безпеки та забезпечує функціонування і розвиток останньої. Зазначена система розглядається як створена державою система державних і недержавних інститутів, які із застосуванням теоретико-методологічних, нормативно-правових, інформаційно-аналітичних, організаційно-управлінських, розвідувальних, контррозвідувальних, оперативно-розшукових, кадрових, науково-технічних та інших заходів забезпечують розвиток національних інтересів України, добробут народу та ефективне функціонування самої системи забезпечення національної безпеки.

Побудова системи забезпечення національної безпеки України здійснюється і контролюється лише державою на основі розроблених наукових положень та встановлених правових норм.

Основними принципами побудови системи забезпечення національної безпеки України вважають: пріоритет конституційних прав і свобод людини й громадянина; верховенство права; законність; державний контроль; збереження матеріальних і духовних цінностей; перевагу українських національних інтересів над міжнародними нормами; відповідність науковим і теоретичним положенням; додержання балансу інтересів і взаємну відповідальність особи, суспільства та держави; пріоритет мирних засобів у вирішенні конфліктів; адекватність заходів системи забезпечення національної безпеки реальним та потенційним загрозам; своєчасність дій суб'єктів системи забезпечення національної безпеки стосовно уникнення реальних загроз та небезпек; чітке розмежування повноважень і функцій органів державної влади та недержавних інституцій у системі забезпечення національної безпеки України; координацію і взаємодію суб'єктів державної і недержавної підсистем забезпечення національної безпеки України; забезпечення системної цілісності; забезпечення конфіденційності відповідних

заходів; постійне підтримання стану готовності до здійснення заходів забезпечення національної безпеки; комплексне й достатнє використання сил і засобів; суворий кваліфікаційний контроль у процесі створення суб'єктів системи забезпечення національної безпеки України; підтримання професіоналізму суб'єктів системи забезпечення національної безпеки України; урахування вимог до якості підготовки суб'єктів системи забезпечення національної безпеки України європейським та євроатлантичним стандартам; взаємодію з населенням через ЗМІ з урахуванням вимог законодавства про надання інформації з обмеженим доступом; використання позитивного досвіду побудови системи забезпечення національної безпеки інших країн; використання науково-технічного потенціалу, постійне розроблення і забезпечення технічними засобами та соціальною підтримку суб'єктів системи забезпечення національної безпеки України.

Функціонування системи забезпечення національної безпеки України повинно відбуватися відповідно до визначених принципів (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Основні принципи функціонування системи забезпечення національної безпеки України*

Принцип	Характеристика визначеного принципу функціонування системи забезпечення національної безпеки України
Детермінованість елементів системи	Розгляд системи забезпечення національної безпеки України як системи дає змогу використовувати найбільш загальні закономірності функціонування. Елементи системи забезпечення національної безпеки повинні мати причинно-наслідковий зв'язок між собою і системою загалом. Зміни в якомусь елементі призводять до змін у функціонуванні всіх інших
Динамічність	Система забезпечення національної безпеки України підлягає зовнішнім впливам навколишнього середовища, тому існує необхідність пристосування та функціонування відповідно до нових вимог, щоб уникнути розпаду на окремі елементи. Система забезпечення національної безпеки повинна володіти здатністю долати різні впливи, відповідно реагувати на них
Централізоване управління	Побудова системи забезпечення національної безпеки України повинна здійснюватись і контролюватись лише державою. Необхідна наявність єдиної правової бази, принципів побудови й функціонування та організаційно-управлінських методів

Продовження таблиці 2.5

Принцип	Характеристика визначеного принципу функціонування системи забезпечення національної безпеки України
Взаємозв'язки між елементами та суб'єктами	Погодженість та єдність дій суб'єктів системи забезпечення національної безпеки України є неодмінною умовою нормального функціонування системи, засобом підвищення ефективності її функціонування
Відповідність	Система забезпечення національної безпеки України має відповідати реальним та уявним загрозам і небезпекам, впливу зовнішніх та внутрішніх факторів. Забезпечення національних інтересів особи, суспільства та держави повинно відбуватися засобами та методами, що відповідають цим загрозам
Законність	Принцип законності є особливою цінністю. Цей принцип включає низку досить важливих аспектів. Законність покликана виступати у функції одного з найважливіших методів забезпечення національної безпеки. При цьому під ідеєю законності розуміють ідею доцільності та необхідності такої правомірної поведінки всіх суб'єктів забезпечення національної безпеки, при якій не залишилося місця для безладу, фактично досягається загальність права, дійсна реалізація суб'єктивних прав
Оперативність	Цей принцип полягає в необхідності швидко реагувати на порушення національних інтересів у сфері національної безпеки та активно переробляти інформацію, що надходить
Безперервність	Процес забезпечення національної безпеки відбувається постійно й безперервно, навіть за відсутності реальних загроз та небезпек
Наукове підтвердження	Національна безпека України досягається прийняттям доктрин, стратегій, концепцій і програм у політичній, економічній, соціальній, екологічній, науково-технологічній, інформаційній і військовій сфері
Прогресивність	Система забезпечення національної безпеки України має відповідати та враховувати досягнення науково-технічного прогресу, упроваджувати під час функціонування останні теоретичні та методологічні розробки у сфері національної безпеки

Підсумовуючи результати проведеного стислого огляду принципів побудови й функціонування системи забезпечення національної безпеки України, можемо зробити такі висновки:

– система забезпечення національної безпеки України розглядається як створена державою система державних і недержавних інститутів, які здійснюють взаємодію між собою, відповідають установленим критеріям та

володіють необхідними науково обґрунтованими та законодавчо закріпленими засобами й методами забезпечення інтересів особи, суспільства та держави;

- функціонування цієї системи має відбуватися відповідно до науково сформованих та визначених цілей, функцій, принципів та методів, об'єднаних завданнями забезпечення національної безпеки;

- існує необхідність чіткого законодавчого врегулювання як самих понять «система національної безпеки» та «система забезпечення національної безпеки», так і принципів побудови й функціонування системи забезпечення національної безпеки України;

- побудова системи забезпечення національної безпеки України повинна здійснюватись і контролюватись лише державою на основі розроблених наукових положень та встановлених правових норм.

Головна ціль системи забезпечення національної безпеки – це створення і підтримка необхідного рівня захищеності життєво важливих інтересів усіх об'єктів безпеки, який би гарантував сприятливі умови для безпечного розвитку особи та суспільства.

Особливістю сьогодення є постійна увага з боку держави до забезпечення її національної безпеки. Саме своєчасне виявлення, запобігання, захист життєво важливих інтересів людини, суспільства й держави забезпечують сталий розвиток країни. Оцінювання сучасного політичного, соціально-економічного, екологічного та енергоресурсного стану України визначає її актуальність в умовах євроінтеграції [7].

Відповідно до державного управління у сфері національної безпеки, система національної безпеки є функціональною і відображає процес взаємодії цінностей, інтересів і цілей особи, суспільства та держави [3; 8].

Функціями системи забезпечення національної безпеки України є: прогнозування та виявлення загроз і небезпек для національної безпеки; розроблення і здійснення комплексу оперативних, тактичних і стратегічних заходів щодо управління загрозами та небезпеками; підтримання необхідного рівня забезпечення національної безпеки; забезпечення всезагальної і

регіональної безпеки відповідно до міжнародних договорів, ратифікованих Україною.

Це тісно пов'язане з усіма напрямками, формами та проявами взаємодії в системі «природа – людина – суспільство». Пріоритетність указаних рівнів визначається дією багатьох зовнішніх і внутрішніх факторів суб'єктивного та об'єктивного характеру, суспільних відносин, політичною системою, економічним укладом, станом зовнішніх відносин з іншими країнами та іншими чинниками. Найважливішими серед них є тенденція зростання ролі соціальних факторів у житті людства та розуміння економічної природи проблем, які накопичилися в біосфері та вимагають для їхнього розв'язання спільних зусиль світового співтовариства, урахування внутрішньої та міжнародної обстановки [7].

Сучасна система національної безпеки України в умовах євроінтеграції характеризується дестабілізацією світових ринків; суттєвим ускладненням ситуації у сфері міжнародної безпеки, що підвищує рівень ризиків і загроз для національної безпеки України; зниженням темпів економічного зростання розвинених країн, що не може не позначитися на стані української економіки як експортного складника. Усвідомлення цих проблем і необхідності розроблення нових основ принципово нової соціоеколого-економічної моделі розвитку суспільства залишається стратегічним пріоритетом державної політики.

У контексті євроінтеграції України стратегічними пріоритетами залишаються:

- зміцнення демократії, верховенства права, забезпечення основних прав і свобод людини, зниження рівня бідності, боротьба зі злочинністю та корупцією, розвиток інститутів громадянського суспільства;

- співпраця з Європейським Союзом у здійсненні реформ, зокрема в модернізації судового та виборчого законодавства й унесенні відповідних змін до Конституції України за участі українських та європейських експертів разом із представниками Венеціанської комісії, а також додаткове навчання та обмін з інститутами Євросоюзу відповідними програмами у сфері

правосуддя та внутрішніх справ;

- здійснення низки правових реформ, що адаптували б приватне та публічне право України до європейських і міжнародних стандартів;

- зміцнення європейської політики сусідства для поступового зближення з Євросоюзом на основі спільних цінностей і поглибленої участі України в політичних заходах, програмах та агенціях Євросоюзу.

Оцінка сучасної системи національної безпеки України в умовах євроінтеграції передбачає: пошук нових антикризових шляхів щодо глобальної економічної політики для запобігання майбутнім кризам, формування механізмів протидії міжнародним фінансовим потрясінням; післякризове зростання; протидія загрозам в інформаційній сфері; розробка міжнародного співробітництва в галузі боротьби із транснаціональною злочинністю і тероризмом; приведення принципів функціонування енергетичного ринку України відповідно до стандартів Європейського Союзу та з урахуванням положень.

Більшість політиків, науковців і фахівців у розбудові процесів національної безпеки вважають, що метою функціонування системи національної безпеки є організація процесу управління загрозами та небезпеками, за якого державними й недержавними інституціями гарантується прогресивний розвиток українських національних інтересів, джерел духовного та внутрішнього добробуту народу України, а також ефективне функціонування самої системи забезпечення національної безпеки України. У найбільш широкому плані метою системи забезпечення національної безпеки є організація управління системою національної безпеки через ефективне функціонування самої системи забезпечення [2].

Поняття «управління системою національної безпеки» пропонується розуміти так: «...свідомий цілеспрямований вплив суб'єкта управління на множину потреб, інтересів і цінностей особи, суспільства й держави, загроз і небезпек, внутрішніх і зовнішніх, об'єктивних і суб'єктивних, природних, техногенних та антропогенних чинників, що впливають на її стан, еволюцію

та баланс, державні та недержавні інституції, об'єднані цілями й завданнями щодо просування забезпечених недоторканністю національних потреб, інтересів і цінностей, які взаємодіють один з одним і здійснюють відповідну діяльність у межах законодавства України з метою підвищення ефективності її функціонування для розв'язання завдань із забезпечення національної безпеки».

Науковці, які присвятили свої праці національній безпеці країни, пропонують розглядати процес управління системою національної безпеки, по-перше, як управління цією системою, а саме об'єктом управління з боку держави, а по-друге, зважаючи на управління, що здійснюється всередині системи. При цьому об'єктами виступають співробітники, служби, підрозділи, органи, а суб'єктами – керівники та керівні апарати, які діють на відповідних рівнях і становлять сукупно управлінську підсистему всієї системи цих органів загалом і кожного з них окремо.

Разом з тим управління системою забезпечення національної безпеки можна визначити як особливий вид діяльності державних і недержавних суб'єктів з упорядкування системи забезпечення національної безпеки, забезпечення її оптимального функціонування і стійкого розвитку з організації управління системою національної безпеки. Сутністю цієї діяльності є: визначення цілей, завдань і функцій суб'єктів забезпечення національної безпеки; розроблення і вдосконалення їхньої організаційної, функціональної, інформаційної та психологічної структури; забезпечення матеріальними, інформаційними та іншими ресурсами; підготовка та реалізація управлінських рішень; забезпечення координації та взаємодії державних і недержавних суб'єктів забезпечення національної безпеки; регулювання їхньої організації і функціонування з урахуванням геополітичної обстановки та відхилень від намічених цілей; створення ефективної системи обліку та контролю тощо.

Головне завдання системи забезпечення національної безпеки полягає в тому, щоб створити таку систему управління, за якої можна було б

здійснювати свідомий цілеспрямований вплив на ці загрози та небезпеки. Застосування управлінського підходу дозволить визначити: чітке коло суб'єктів та об'єктів забезпечення національної безпеки; канали прямого й зворотного зв'язку, через які відбуватиметься надходження інформації від суб'єкта до об'єкта й навпаки; внутрішнє і зовнішнє середовище існування системи національної безпеки загалом і системи забезпечення національної безпеки зокрема, що надасть змогу говорити не про знищення джерела небезпеки, а про можливість здійснення моніторингу чинників, що можуть становити загрозу або небезпеку для національної безпеки України.

Окрім управлінського підходу, доцільно в такому разі застосувати системний підхід. Він є корисним завдяки низці причин: по-перше, надає можливість чітко окреслити мету функціонування цієї системи, а отже, і той кінцевий результат, задля якого, власне, і створювалася система (вихід); по-друге, визначити початкові дані (параметри входу); з'ясувати механізм управління загрозами та небезпеками, відповідно до закладених параметрів і умов функціонування (параметри процесу).

Навіть більше, у цьому разі доречно також використовувати синергетичний підхід, за допомогою якого система забезпечення національної безпеки розглядається крізь призму двох складових елементів: державної і недержавної підсистем. Застосування окресленого підходу дозволяє висунути тезу про те, що загрози та небезпеки не можуть бути ліквідовані, утім варто здійснювати на них свідомий цілеспрямований вплив.

Отже, сучасна система забезпечення національної безпеки в широкому розумінні має базуватися на сукупності вже наявних і спеціально створюваних органів, державних і недержавних структур, соціальних груп, суспільних об'єднань і громадських організацій, окремих осіб, а також специфічних правових, інформаційних, політичних, економічних та інших зв'язків між ними стосовно забезпечення національних інтересів особи за різних умов функціонування системи забезпечення національної безпеки.

Обсяг та складність завдань, що вирішуються системою забезпечення

національної безпеки, залежить від проведеної на основі моніторингу оцінки тих чи інших безпекогенних чинників, ступеня їхньої небезпеки й можливих наслідків у разі реалізації. Зважаючи на те, що система забезпечення національної безпеки функціонує за багатьма напрямками, постає необхідність казати не просто про завдання, а про сукупність завдань, які можуть бути згруповані за певними критеріями (табл. 2.6)

Таблиця 2.6

Основні групи завдань системи забезпечення національної безпеки за критерієм важливості

Група завдання	Змістовність групи завдань системи забезпечення національної безпеки за критерієм важливості
Оперативні завдання	Сукупність завдань, які потребують негайного вирішення, що дозволяє вплинути на конкретні відхилення від нормального функціонування системи
Тактичні завдання	Сукупність завдань у межах реалізації стратегічних завдань, що спрямовані на вирішення приватних завдань; стратегічна сукупність завдань, які спрямовані на досягнення головної мети функціонування системи забезпечення національної безпеки. Вони розповсюджуються на головні цілі та напрями функціонування системи, кадрову політику, взаємодію цієї системи з аналогічними системами зарубіжних країн, її підсистем одна з одною, взаємовідносини із громадськими об'єднаннями тощо
Внутрішні завдання	Сукупність завдань, які вирішуються зсередини системи національної безпеки
Зовнішні завдання	Сукупність завдань, які вирішуються за межами системи національної безпеки
Стандартні завдання	Множина завдань, за якими вже відпрацьовані стійкі алгоритми їхнього вирішення, документально зафіксовані в інструкціях, методиках, планах тощо
Нестандартні завдання	Множина завдань, які вирішуються в процесі виникнення нових умов, ситуацій, що не мають заздалегідь розроблених алгоритмів розв'язання (акт тероризму, збройна агресія, потоп, повінь тощо)

Завданням суб'єктів забезпечення національної безпеки є управління загрозами та небезпеками з метою створення умов для максимально довгого неперевикнення системою граничних параметрів функціонування. Виконання цього завдання забезпечує функціонування економічних, політичних, соціокультурних та інших механізмів, що створюють систему забезпечення національної безпеки [6].

Отже, основними завданнями системи забезпечення національної безпеки можна вважати: 1) захист конституційних прав, свобод та інтересів громадян України; 2) захист конституційного ладу, державного суверенітету, територіальної цілісності, недоторканності державного кордону, науково-технологічного та оборонного потенціалу країни; 3) реалізацію державної політики національної безпеки; 4) ведення активної розвідувальної, контррозвідувальної і оперативно-розшукової діяльності з метою забезпечення національної безпеки через отримання необхідної розвідувальної, контррозвідувальної і оперативно-розшукової інформації для відпрацювання стратегічних, тактичних і оперативних рішень у сфері управління національною безпекою та вироблення механізмів їхньої реалізації; 5) виявлення, запобігання і припинення розвідувальної та іншої, спрямованої на завдання шкоди національній безпеці України, діяльності спеціальних служб, а також окремих осіб чи організацій; 6) виявлення, запобігання і припинення тероризму та іншої діяльності, спрямованої на насильницьку зміну конституційного ладу, порушення територіальної цілісності та недоторканності державних кордонів України.

При цьому до основних завдань системи забезпечення національної безпеки науковці пропонують також включити: 1) моніторинг (спостереження, оцінка й прогноз) стану національної безпеки у зв'язку із впливом загроз та небезпек як ізсередини, так і ззовні країни; 2) геополітичне моделювання поведінки партнерів по системі безпеки у процесі реалізації загрози або небезпеки; 3) недопущення проникнення до системи управління структур промислового шпіонажу, представників організованої злочинності; 4) протидію технічному проникненню на об'єкти особливої важливості з метою вчинення злочинів, проведення диверсійно-терористичної та розвідувальної діяльності; 5) виявлення, попередження та припинення можливої протиправної та іншої негативної діяльності суб'єктів системи забезпечення національної безпеки зсередини системи їй на шкоду; 6) захист громадян України за її межами; 7) забезпечення збереження державної

таємниці та організацію демократичного цивільного контролю за функціонуванням системи національної безпеки тощо.

Відповідно до окресленої мети й завдань, визначено функції системи забезпечення національної безпеки України, як-от: 1) прогнозування та виявлення загроз та небезпек національній безпеці; 2) розроблення і здійснення комплексу оперативних, тактичних і стратегічних заходів щодо управління загрозами та небезпеками; 3) створення і підтримання в готовності сил забезпечення національної безпеки та участь у забезпеченні всезагальної і регіональної безпеки, згідно з міжнародними договорами, ратифікованими Україною.

Структура системи забезпечення національної безпеки включає такі складові, як підсистема державного забезпечення національної безпеки та підсистема недержавного забезпечення національної безпеки (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

Структура системи забезпечення національної безпеки

Назва підсистеми управління	Учасники системи забезпечення національної безпеки
Підсистема державного забезпечення національної безпеки	Президент України; Рада національної безпеки і оборони України; Кабінет Міністрів України; Верховна Рада України; Національний банк України; суди загальної юрисдикції; Конституційний суд України; прокуратура України; міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, місцеві органи виконавчої влади
Підсистема недержавного забезпечення національної безпеки	Окремі громадяни; органи місцевого самоврядування; органи самоорганізації населення; приватний нотаріат; адвокатура; приватні детективні та охоронні агентства; об'єднання громадян; політичні партії; професійні спілки; релігійні об'єднання, козацтво

Основним змістом підсистем забезпечення національної безпеки є реалізація сукупності науково обґрунтованих і апробованих на практиці з урахуванням світового й вітчизняного досвіду заходів, які визначаються напрямом конкретної підсистеми національної безпеки.

Суттєвим є той факт, що забезпечення національної безпеки є обов'язковим для всіх інших державних органів і організацій, яке вони

здійснюють у межах своєї компетенції самостійно, а також у разі звернення основних суб'єктів ЗНБ.

Таким чином, систему забезпечення національної безпеки складає певне коло суб'єктів, які діють відповідно до поставлених завдань і, виконуючи конкретні функції, зважаючи під час їхнього здійснення на визначені принципи, застосовуючи адекватні методи, утворюють один із вагомих елементів загальної системи національної безпеки. Сучасна система забезпечення національної безпеки в широкому розумінні має базуватися на сукупності вже наявних і спеціально створюваних органів, державних і недержавних структур, соціальних груп, суспільних об'єднань і громадських організацій, окремих осіб, а також специфічних правових, інформаційних, політичних, економічних та інших зв'язків між ними стосовно забезпечення національних інтересів особи за різних умов функціонування системи національної безпеки.

8.3. Питання для контролю знань

1. Надайте визначення понятійній категорії «система національної безпеки».
2. Які основні умови побудови системи забезпечення національної безпеки України?
3. Укажіть основні принципи формування системи національної безпеки.
4. Яка мета формування системи національної безпеки?
5. У чому полягає основне завдання системи забезпечення національної безпеки?
6. Розкрийте зміст основних функцій системи забезпечення національної безпеки.
7. Що розуміють під управлінням системою забезпечення національної безпеки?
8. Яку роль виконують суб'єкти забезпечення національної безпеки?
9. Опишіть структуру системи забезпечення національної безпеки?
10. Назвіть групи завдань у системі ЗНБ за критерієм важливості.

8.4. Темы рефератів

1. Умови формування системи національної безпеки.
2. Характеристика принципів системи національної безпеки.
3. Функції системи національної безпеки.
4. Проблеми формування системи національної безпеки в Україні.
5. Змістовність завдань суб'єктів забезпечення національної безпеки.
6. Особливості управління системою забезпечення національної безпеки України.
7. Передумови побудови системи забезпечення національної безпеки України.
8. Основні принципи функціонування системи забезпечення національної безпеки України.
9. Стратегічні напрямки розвитку системи забезпечення національної безпеки України.
10. Тактичні дії щодо впровадження стратегічних напрямків розвитку системи забезпечення національної безпеки України.

8.5. Тестові завдання з матрицею відповідей

Тест 1. Система національної безпеки – це:

- а) множина потреб, інтересів і цінностей особи, суспільства, держави, загроз та небезпек, внутрішніх і зовнішніх, об'єктивних і суб'єктивних, природних, техногенних та антропогенних чинників, що впливають на стан національної безпеки;
- б) умови виникнення та розвиток потреб, інтересів і цінностей особи, суспільства, держави, загроз та небезпек;
- в) державні та недержавні інституції, об'єднані цілями та завданнями щодо просування потреб нації;
- г) національні інтереси й цінності, які взаємодіють один з одним і здійснюють відповідну діяльність у межах законодавства України.

Тест 2. Побудова системи забезпечення національної безпеки України здійснюється і контролюється:

- а) Президентом України;

- б) Верховною Радою України;
- в) лише державою на основі розроблених наукових положень та встановлених правових норм;
- г) Службою безпеки України.

Тест 3. Принцип детермінованості елементів системи національної безпеки означає:

- а) використання специфічних закономірностей функціонування системи;
- б) використання найбільш загальних закономірностей функціонування системи;
- в) використання причинно-наслідкових зв'язків між собою і системою загалом;
- г) відповіді Б та В вірні.

Тест 4. Принцип динамічності системи національної безпеки означає:

- а) підпорядкування зовнішнім впливам навколишнього середовища;
- б) пристосування та функціонування до нових вимог внутрішнього середовища;
- в) уникнення розпаду системи на окремі елементи;
- г) володіння здатністю долати різні впливи.

Тест 5. Головна ціль системи забезпечення національної безпеки – це:

- а) своєчасне виявлення, запобігання, захищеність життєво важливих інтересів людини, суспільства й держави, завдяки чому забезпечується сталий розвиток країни;
- б) створення і підтримка необхідного рівня захищеності життєво важливих інтересів усіх об'єктів безпеки, який би гарантував сприятливі умови для безпечного розвитку особи та суспільства;
- в) оцінювання сучасного політичного, соціально-економічного, екологічного та енергоресурсного стану України;
- г) постійна увага з боку держави до її забезпечення.

Тест 6. До функцій системи забезпечення національної безпеки України належать:

- а) прогнозування та виявлення загроз і небезпек для національної безпеки;
- б) розроблення і здійснення комплексу оперативних, тактичних і стратегічних заходів щодо управління загрозами та небезпеками;
- в) підтримання необхідного рівня забезпечення національної безпеки та забезпечення всезагальної і регіональної безпеки, відповідно до міжнародних договорів, ратифікованих Україною;
- г) усі відповіді вірні.

Тест 7. Метою функціонування системи національної безпеки є:

- а) забезпечення прогресивного розвитку українських національних інтересів, джерел духовного й внутрішнього добробуту народу України;
- б) свідомий цілеспрямований вплив суб'єкта управління на множину потреб, інтересів і цінностей особи, суспільства й держави;
- в) організація процесу управління загрозами та небезпеками, завдяки якому державні й недержавні інституції гарантують прогресивний розвиток українських національних інтересів;
- г) просування забезпечених недоторканністю національних потреб, інтересів і цінностей, які взаємодіють один з одним і здійснюють відповідну діяльність у межах законодавства України.

Тест 8. Управління системою забезпечення національної безпеки можна визначити як:

- а) особливий вид діяльності державних і недержавних суб'єктів з упорядкування забезпечення системи національної безпеки;
- б) забезпечення оптимального функціонування системи;
- в) забезпечення стійкого розвитку з організації управління системою національної безпеки;
- г) усі відповіді вірні.

Тест 9. Завданням суб'єктів забезпечення національної безпеки є:

- а) забезпечення функціонування економічних, політичних, соціокультурних та інших механізмів, що створюють систему забезпечення національної безпеки;

- б) захист конституційного ладу, державного суверенітету, територіальної цілісності, недоторканності державного кордону, науково-технологічного та оборонного потенціалу країни;
- в) управління загрозами та небезпеками з метою створення умов для максимально довгого неперевіщення системою граничних параметрів функціонування;
- г) захист конституційних прав, свобод та інтересів громадян України.

Тест 10. Структура системи забезпечення національної безпеки включає:

- а) підсистему державного забезпечення національної безпеки;
- б) підсистему недержавного забезпечення національної безпеки;
- в) відповіді А та Б вірні;
- г) органи місцевого самоврядування, органи самоорганізації населення.

Матриця відповідей до пакета тестових завдань

Тест	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Відповідь	А	В	Г	А	Б	Г	В	Г	В	В

Тема 9. Служба безпеки України: ключові сегменти

9.1. Мета, завдання та мінілексикон

Мета → сформуванню уявлення студентів про Службу безпеки України, її функціональне призначення та головні завдання із врахуванням наявних тенденцій.

Завдання → визначення основних завдань Служби безпеки України із встановленням їхньої змістовності; встановлення структури Центрального управління Службою безпеки України з окресленням сутності функціональних обов'язків співробітників; розгляд наділених повноважень співробітників СБУ з позиції покладених на них обов'язків та правових сегментів; обґрунтування доцільності та необхідності Служби безпеки України із встановленням принципів функціонування та поставлених стратегічних завдань.

Мінілексикон → Служба безпеки України (СБУ), правоохоронні функції, законність, повага до прав і гідності особи, позапартійність, відповідальність, принцип поєднання єдиноначальності, принцип колегіальності, принцип гласності, принцип конспірації, контррозвідка, національна державність, контррозвідувальний захист, інформаційна безпека, корупція, організована злочинність, тероризм, кримінальне судочинство, правоохоронні органи, державна таємниця, оперативно-розшукова діяльність, співробітник СБУ, державний суверенітет, конституційний лад, територіальна цілісність, департамент контррозвідки СБУ, департамент інформаційно-аналітичного забезпечення СБУ, департамент захисту національної державності.

9.2. Лекційний матеріал

Служба безпеки України (СБУ) – це державний орган спеціального призначення із правоохоронними функціями, який забезпечує державну безпеку України. Її діяльність підпорядкована Президенту України.

Служба безпеки України утворена відповідно до постанови ВР України «Про створення Служби національної безпеки України» від 20 вересня 1991 року під назвою «Служба національної безпеки України» (СНБУ). Новоствореній службі було передано матеріально-технічний потенціал ліквідованого цією постановою КДБ УРСР. Після прийняття 25 березня 1992 року Закону України «Про Службу безпеки України» отримала офіційну назву «Служба безпеки України». Цей день вважається професійним святом співробітників СБУ.

Наразі діяльність СБУ керується Законом України «Про Службу безпеки України» (Документ 2229-ХІІ, чинний; поточна редакція від 02.08.2018 № 2505-VIII), Законом України «Про контррозвідувальну діяльність» (Документ 374-IV, чинний; поточна редакція від 05.01.2017 № 1798-VIII), Законом України «Про боротьбу з тероризмом» (Документ 638-IV, чинний; поточна редакція від 04.11.2018 № 2581-VIII), Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» (Документ 2135-ХІІ, чинний; поточна редакція від 22.05.2019 № 2720-VIII), Законом України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» (Документ 3341-ХІІ, чинний; поточна редакція від 05.01.2017 № 1798-VIII), Законом України «Про державну таємницю» (Документ 3855-ХІІ, чинний; поточна редакція від 05.08.2018 № 2509-VIII) та іншими нормативно-законодавчими актами.

Основними засадами діяльності СБУ є законність, повага до прав і гідності особи, позапартійність та відповідальність перед народом України, дотримання принципів поєднання єдиноначальності та колегіальності, гласності та конспірації [57].

До завдань СБУ належать: захист державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, науково-технічного й оборонного потенціалу України, законних інтересів держави та прав громадян від розвідувально-підривної діяльності іноземних спецслужб, посягань із боку окремих організацій, груп та осіб, а також забезпечення охорони державної таємниці; попередження, виявлення, припинення та

розкриття злочинів проти миру й безпеки людства, тероризму, корупції та організованої злочинної діяльності у сфері управління і економіки тощо; протиправних дій, які безпосередньо створюють загрозу життєво важливим інтересам України [58].

Для забезпечення виконання покладених на СБУ завдань у Центральному управлінні та підпорядкованих йому органах діють функціональні підрозділи:

- контррозвідки та захисту національної державності, контррозвідувального захисту економіки держави, контррозвідувального захисту інтересів держави у сфері інформаційної безпеки, боротьби з корупцією і організованою злочинністю, боротьби з тероризмом і захисту учасників кримінального судочинства та працівників правоохоронних органів;

- охорони державної таємниці; оперативно-технічних заходів; оперативного документування; спеціального зв'язку, організаційного, інформаційно-аналітичного, кадрового, правового, господарського, фінансового, архівного та інших видів забезпечення оперативно-службової діяльності СБУ.

Становлення організаційної структури СБУ відбувалося поступово. З одного боку, окремі структурні підрозділи СБУ перетворено на самостійні центральні органи виконавчої влади, з іншого – функції деяких ліквідованих органів державної влади були передані до відання СБУ [57].

Керівництво діяльністю СБУ здійснює Голова СБУ, який призначається на посаду та звільняється з посади Президентом України. Колегіальним дорадчим органом в СБУ є Колегія, до відання якої належить визначення шляхів виконання покладених на СБУ завдань, прийняття рішень з основних напрямів і проблем оперативно-службової діяльності та роботи з кадрами.

Колегія складається з Голови СБУ, його заступників та інших осіб, призначених Президентом України. У складі Колегії не можуть бути народні

депутати України та особи, які є членами партій, рухів, інших громадянських об'єднань, що мають політичні цілі. Рішення Колегії приймаються більшістю голосів і оголошуються наказами СБУ. Положення про колегію СБУ затверджує Президент України.

Начальники підрозділів Центрального управління, інших підрозділів, визначених Президентом України, та обласних управлінь СБУ (з відома голови місцевої державної адміністрації) призначаються на посади за поданням Голови СБУ та звільняються з посад Президентом України. СБУ зобов'язана надавати наявними силами та засобами, у тому числі й технічними, допомогу органам внутрішніх справ, іншим правоохоронним органам у боротьбі зі злочинністю, виконувати за дорученням Президента України інші завдання, безпосередньо спрямовані на забезпечення внутрішньої та зовнішньої безпеки держави [58].

СБУ, її органи та співробітники для виконання покладених на них обов'язків мають право:

- вимагати від громадян та посадових осіб припинення правопорушень і дій, що перешкоджають здійсненню повноважень СБУ, перевіряти у зв'язку із цим документи, які посвідчують їхню особу, а також проводити огляд осіб, їхніх речей і транспортних засобів, якщо є загроза втечі підозрюваного або знищення чи приховання речових доказів злочинної діяльності;

- подавати органам державної влади, органам місцевого самоврядування, підприємствам, установам, організаціям усіх форм власності обов'язкові для розгляду пропозиції з питань національної безпеки, зокрема із забезпечення охорони державної таємниці;

- одержувати від державних органів виконавчої влади, підприємств, установ, організацій, військових частин, громадян та їхніх об'єднань відомості, необхідні для забезпечення державної безпеки України, а також користуватися із цією метою службовою документацією і звітністю; входити в порядку, погодженому з адміністрацією підприємств, установ та

організацій і командуванням військових частин, на їхню територію і в службові приміщення, а при безпосередньому припиненні злочинів, розслідування яких віднесене законодавством до компетенції СБУ, переслідуванні осіб, що підозрюються в їхньому вчиненні, без погодження заходити в житлові, службові, виробничі та інші приміщення, на території і земельні ділянки та оглядати їх із наступним повідомленням прокурора протягом 24 годин;

– складати протоколи про адміністративні правопорушення, проводити особистий огляд, огляд речей, вилучення речей і документів, застосовувати інші передбачені законом заходи забезпечення провадження у справах про адміністративні правопорушення; використовувати в порядку, визначеному законом, транспортні засоби, які належать підприємствам, установам і організаціям, військовим частинам і громадянам, для проїзду до місця події, припинення злочинів, переслідування та затримання осіб, які підозрюються в їхньому вчиненні, доправлення до лікувальних установ осіб, що потребують термінової медичної допомоги;

– проводити гласні та негласні оперативні заходи, а також здійснювати на договірних засадах за умов добровільності та конфіденційності співробітництво із громадянами України та іншими особами й користуватися на цих же засадах службовими приміщеннями підприємств, установ, організацій, військових частин, а також житловими та іншими приміщеннями громадян; в окремих випадках у порядку, визначеному Колегією СБУ, направляти військовослужбовців СБУ для роботи на штатних посадах в інших установах, підприємствах і організаціях на час виконання конкретних завдань в інтересах контррозвідки, боротьби з корупцією та організованою злочинною діяльністю;

– в інтересах контррозвідки та оперативно-розшукової діяльності створювати інформаційні системи та вести оперативний облік; морально й матеріально заохочувати співробітників СБУ та інших осіб за заслуги із забезпечення державної безпеки;

- представляти їх у встановленому порядку до державних нагород; позачергово здійснювати придбання квитків на всі види транспорту, незалежно від наявності місць; поселятися в готелях при пред'явленні посвідчення про відрядження та права безоплатного проїзду всіма видами міського пасажирського транспорту загального користування, залізничного та водного транспорту приміського сполучення та автобусами приміських маршрутів, а також попутним транспортом;

- видавати в разі наявності небезпеки для життя і здоров'я особам, узятим під захист, зброю, спеціальні засоби індивідуального захисту та сповіщення про небезпеку.

З огляду на законодавчі регулятори, пріоритетними функціями Служби безпеки України є:

- захист державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, економічного, науково-технічного, оборонного потенціалу України, законних інтересів держави та прав громадян від розвідувальної діяльності іноземних спецслужб, підривних посягань із боку окремих організацій та осіб;

- попередження, виявлення і викриття злочинів проти миру й безпеки людства, тероризму, корупції і організованої злочинності у сфері управління, економіки та інших протиправних дій, які безпосередньо створюють загрозу життєво важливим інтересам України;

- інформаційно-аналітична діяльність із метою сприяння керівництву України в реалізації зовнішньої та внутрішньої політики України в напрямку побудови держави, зміцнення її обороноздатності та економічного потенціалу, розширення міжнародного співробітництва;

- соціальний контроль, інформаційно-психологічна безпека громадян України, інформаційна протидія політичній дезінформації, дезорганізаційній політичній інформації.

Служба безпеки України є спеціально уповноваженим органом України у сфері контррозвідувальної діяльності, який має свою мету й завдання

(табл. 2.8).

Таблиця 2.8

Мета та завдання контррозвідувальної діяльності СБУ

Назва сегмента	Змістовність мети й завдання контррозвідувальної діяльності СБУ
Мета контррозвідувальної діяльності СБУ	Попередження, своєчасне виявлення і запобігання зовнішнім і внутрішнім загрозам безпеці України; припинення розвідувальних, терористичних та інших протиправних посягань спеціальних служб іноземних держав, а також організацій, окремих груп та осіб на державну безпеку України, усунення умов, що їм сприяють, та причин їхнього виникнення
Завдання контррозвідувальної діяльності СБУ	Добування, аналітична обробка та використання інформації, що містить ознаки або факти розвідувальної, терористичної та іншої діяльності спеціальних служб іноземних держав, а також організацій, окремих груп та осіб на шкоду державній безпеці України; протидія розвідувальній, терористичній та іншій діяльності спеціальних служб іноземних держав, а також організацій, окремих груп та осіб на шкоду державній безпеці України; розробка та реалізація заходів щодо запобігання, усунення та нейтралізації загроз інтересам держави й суспільства та правам громадян

За контррозвідку в Службі безпеки України відповідає Департамент контррозвідки Служби безпеки України. Він має у своєму складі підрозділ та управління контррозвідувального захисту життєво важливих державних інтересів, дипломатичних представництв іноземних держав, науково-технічного потенціалу, промисловості, енергетики, зв'язку, транспорту, Збройних сил та інших військових формувань, військово-технічного співробітництва.

Департамент інформаційно-аналітичного забезпечення СБУ збирає, аналізує і систематизує інформацію, що має значення для нормального функціонування країни, державного апарату. Служба безпеки України здійснює інформаційно-аналітичну діяльність із метою сприяння керівництву України в реалізації зовнішньо- та внутрішньополітичного курсу з розвитку держави, зміцнення її обороноздатності та економічного потенціалу,

розширення міжнародного співробітництва.

Департамент захисту національної державності (Департамент «Т») СБУ реалізує державну політику у сфері протидії організаціям і окремим особам, метою яких є загроза для національної державності, ліквідація незалежності України, зміна конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету й територіальної цілісності держави, підрив її безпеки, незаконне захоплення державної влади, пропаганда війни й насильства, розпалювання міжетнічної, расової, релігійної та іншої ворожнечі, посягання на права й свободи людини, а також попередження, виявлення і припинення злочинів та інших протиправних діянь, які безпосередньо створюють загрозу життєво важливим інтересам держави й безпеці громадян України.

Служба безпеки України реалізує профілактику злочинів у цій сфері. Для цього Департамент має у своєму підпорядкуванні розгалужену агентурну мережу у сфері вищої освіти, у політичних партіях, рухах, об'єднаннях громадян, органах державної влади, молодіжних рухах, наукових і культурних організаціях. Також Департамент відстежує вплив зарубіжних політичних діячів, організацій, партій на питання державного ладу й суверенітету.

Крім цього, на Службу безпеки України покладено боротьбу з корупцією та організованою злочинністю. Одним із державних органів, уповноважених працювати в цій сфері, є Головне управління по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю СБУ (Департамент «К»). Завданнями Головного управління та підпорядкованих йому відділів у регіонах є:

- організація, здійснення та координація оперативно-розшукових заходів щодо злочинів у сферах державного управління, валютно-фінансової системи, органів влади, легалізації доходів, контрабанди, організованих злочинних угруповань (а також наркоугруповань) та інших особливо складних злочинів;

- виявлення, попередження, локалізація та припинення діяльності міжрегіональних організованих злочинних угруповань, які використовують

методи насильства;

- проведення за дорученням прокурора області слідства у справах щодо корупції; досудове розслідування поза загальною підслідністю.

Боротьба з тероризмом є одним із найважливіших завдань усіх спецслужб не тільки України, але й інших країн. У структурі СБУ існує Антитерористичний центр, до складу якого входять представники органів СБУ, МВС, СЗРУ, ДПСУ, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, ДСНС, Генерального штабу та Міністерства оборони, Адміністрації Президента, Кабінету Міністрів України, міністерств і відомств.

Завданнями Центру спеціальних операцій боротьби з тероризмом і захисту учасників кримінального судочинства СБУ є запобігання у взаємодії з оперативними підрозділами СБУ терористичним актам, злочинам, що мають насильницький характер і створюють загрозу національним інтересам України, і іншим злочинам, розслідування яких належить до компетенції СБУ.

У складі підрозділів Центру діють спеціалізовані загони парашутистів (група «Крило»), бойових плавців і водолазів, альпіністів, снайперів, кінологів (команда «К»), піротехніків, фахівців із радіозв'язку, психологів, що спеціалізуються на переговорах із терористами. Ці підрозділи більше відомі як спеціальний підрозділ СБУ «А» (Альфа). Також Центр уповноважений, згідно з рішенням суду, забезпечувати силами спеціальних підрозділів безпеку учасників кримінального судочинства (суддів, потерпілих, свідків, прокурорів, слідчих, обвинувачених).

Завданнями слідчих органів СБУ є початок кримінальних проваджень відповідно до статей КК України, підслідних органам безпеки, та проведення в їхніх межах досудового розслідування в злочинах проти основ національної безпеки, пов'язаних із контрабандою, проти громадської безпеки, а також у злочинах у сфері охорони державної таємниці, недоторканності державних кордонів; проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку.

Структура слідчих органів СБУ включає Головне слідче управління і

підлеглі йому слідчі відділи (управління) регіональних органів Служби.

Кадри для слідчих органів і підрозділів СБУ готує Інститут підготовки юридичних кадрів для Служби безпеки України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Військовослужбовцям, які проходять службу в слідчих органах СБУ, присвоюються звання юстиції.

Систему органів військової контррозвідки СБУ становлять Головне управління, управління (головні відділи) у регіонах у складі Департаменту контррозвідки Центрального управління, оперативні підрозділи контррозвідки в оперативних управліннях, регіональних та територіальних командуваннях (управліннях), військових частинах та підрозділах, органах Збройних сил України, Національної гвардії України, ДПСУ та інших військових формувань. До основних напрямів діяльності органів військової контррозвідки СБУ належать:

- контррозвідувальна діяльність, тобто діяльність органів безпеки у військах, спрямована на вирішення завдань щодо виявлення, попередження, припинення розвідувальної та іншої діяльності спеціальних служб і організацій іноземних держав, а також окремих осіб, що має на меті завдання шкодити безпеці України, Збройним силам, іншим військовим формуванням, Державній прикордонній службі, а також їхнім органам управління;

- боротьба зі злочинністю і терористичною діяльністю, яка передбачає для органів безпеки у військах вирішення завдань щодо виявлення, попередження та припинення злочинів, що належать до підслідності органів Служби безпеки України та слідчих підрозділів прокуратури з нагляду за додержанням законів у воєнній сфері; виявлення, попередження та припинення терористичної і диверсійної діяльності, спрямованої проти Збройних сил України, інших військових формувань, Державної прикордонної служби, а також їхніх органів управління; організація та здійснення спільно з іншими державними органами боротьби з організованою злочинністю, корупцією, контрабандою, незаконним обігом зброї, боєприпасів, вибухових і отруйних речовин, наркотичних засобів і психотропних речовин, спеціальних технічних

засобів, призначених для негласного отримання інформації, а також боротьба з незаконними збройними формуваннями, злочинними групами, окремими особами та громадськими об'єднаннями, що ставлять собі за мету організацію збройного заколоту, насильницьку зміну конституційного ладу України, насильницьке захоплення або насильницьке утримання влади. Боротьбу зі злочинністю і терористичною діяльністю органи військової контррозвідки здійснюють шляхом проведення в межах своєї компетенції оперативно-розшукових заходів;

– адміністративно-правова діяльність, яка спрямована на вирішення завдань щодо забезпечення належного адміністративно-правового режиму, а саме: а) виявлення, попередження і припинення адміністративних правопорушень, порушення або розгляд справ, що належать до відання органів Служби безпеки України; б) запобігання несанкціонованих дій із ядерною, хімічною, біологічною чи іншою зброєю великої вражаючої здатності, застосування якої викликає масові втрати і/або руйнування; в) участь у розробці та здійсненні заходів щодо захисту державної таємниці, а також здійснення контролю за забезпеченням збереження відомостей, що становлять державну таємницю, у Збройних силах, інших військових формуваннях та Державній прикордонній службі, їхніх органах управління; г) здійснення заходів, пов'язаних із допуском військовослужбовців і цивільного персоналу до державної таємниці; г) участь у вирішенні питань, що стосуються їхнього виїзду за межі України; д) участь у вирішенні питань режиму перебування іноземних громадян та осіб без громадянства на території України, відвідування ними військових об'єктів;

– інформаційна діяльність органів військової контррозвідки, яка передбачає вирішення таких завдань: а) здійснення аналізу інформації про реальні й потенційні загрози безпеці Збройних сил, прогнозування тенденцій їхнього розвитку; б) отримання інформації та обмін нею на основі міжнародних договорів із правоохоронними органами, контррозвідувальними та розвідувальними службами іноземних держав; в) інформування органів

військового управління та посадових осіб про виявлену діяльності спеціальних служб і організацій іноземних держав; про виявлення, попередження і припинення іншої протиправної діяльності, а також порушень установлених вимог до забезпечення різних видів безпеки у Збройних силах, інших військових формуваннях та органах; г) участь в інформуванні військово-політичного керівництва країни, органів державної влади України, органів військового управління та посадових осіб про загрози безпеці України, Збройних сил, інших військових формувань, Державної прикордонної служби та їхніх органів управління; про передумови виникнення надзвичайних ситуацій, г) надання інших відомостей, необхідних для забезпечення оборони й безпеки держави.

Органи військової контррозвідки СБУ також інформують органи спеціалізованої прокуратури, органи, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, про виявлені факти протиправної діяльності, що належать до їхньої компетенції, тісно взаємодіють із військовими прокуратурами регіонів і гарнізонів, Головним управлінням, Центральним управлінням у м. Києві й Київській області та зональними відділами Військової служби правопорядку у Збройних силах України в питаннях забезпечення безпеки військ, запобігання та розкриття злочинів.

Кадри СБУ становлять співробітники-військовослужбовці; працівники, які уклали зі Службою безпеки України трудовий договір; а також військовослужбовці строкової служби. Військовослужбовці СБУ поділяються на групи: офіцерський склад, сержантський і старшинський склад, солдатський склад.

Підготовку та перепідготовку необхідних кадрів здійснює Національна академія Служби безпеки України.

Служба безпеки України має у своїй структурі спеціально призначені місця для тримання осіб, підозрюваних у підготовці чи проведенні розвідувально-підривної, терористичної діяльності та вчиненні інших злочинів, розслідування яких належить до компетенції органів СБУ, осіб, які

проникли на об'єкти та в місця, які охороняються органами й підрозділами СБУ. Ізолятори тимчасового тримання СБУ є структурними підрозділами Відділу забезпечення досудового слідства Центрального управління СБУ. Відділ має сектори забезпечення досудового слідства при регіональних органах СБУ. Крім цього, сектор забезпечення досудового розслідування виконує завдання з конвоювання.

Військово-медичне управління СБУ є функціональним підрозділом Центрального управління СБУ, на яке покладено функції установи охорони здоров'я та якому надано повноваження з організації та управління охороною здоров'я в системі СБУ.

У системі СБУ питаннями господарського та військово-технічного забезпечення опікується Департамент господарського забезпечення Центрального управління. Йому підпорядковані різноманітні підрозділи тилу, зокрема речового, продовольчого, технічного забезпечення; автомобільного транспорту; служби озброєння; відповідні бази та склади. До кола обов'язків ДГЗ входить забезпечення органів та підрозділів СБУ військовою і спеціальною технікою, обмундируванням, засобами захисту, відповідними видами озброєння та боєприпасів.

Також ДГЗ СБУ підпорядковані відомчі їдальні, готелі, магазини; заклади дошкільної освіти для дітей співробітників Служби; будинки культури СБУ.

1 грудня 2005 р. було створено Службу зовнішньої розвідки України. Таким чином, в СБУ припинив діяльність Департамент контррозвідки СБУ.

На підставі Указу Президента України від 7 листопада 2005 року було створено Департамент спеціальних телекомунікаційних систем та захисту інформації СБУ з підпорядкованими йому військовими формуваннями урядового зв'язку, який був виведений зі структури СБУ і на його базі була створена Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України.

Вище керівництво СБУ складається з Голови Служби; двох перших заступників, у тому числі першого заступника – Начальника Головного

управління по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю Центрального управління СБУ й чотирьох заступників.

Постійний контроль за діяльністю СБУ, дотриманням нею законодавства здійснюється Верховною Радою України. Голова СБУ зобов'язаний щорічно подавати ВР України звіт про діяльність СБУ. Функції парламентського контролю за додержанням прав і свобод людини й громадянина в діяльності СБУ покладаються на Уповноваженого ВР України з прав людини.

9.3. Питання для контролю знань

1. Розкрийте етапи створення Служби безпеки України.
2. Що таке Служба безпеки України?
3. Укажіть пріоритетні функції Служби безпеки України.
4. Окресліть основні завдання Служби безпеки України.
5. Визначте основні засади діяльності СБУ.
6. Охарактеризуйте організаційну структуру СБУ.
7. Які основні напрями діяльності Департаменту захисту національної державності СБУ?
8. Які органи держави здійснюють контроль за діяльністю СБУ?
9. Сформулюйте зміст діяльності органів військової контррозвідки СБУ.
10. Опишіть основні завдання Департаменту господарського забезпечення Центрального управління СБУ.

9.4. Темы рефератів

1. Історія створення Служби безпеки України.
2. Завдання Служби безпеки України.
3. Функції Служби безпеки України.
4. Специфіка діяльності Служби безпеки України в сучасних умовах.
5. Передумови виникнення інформаційної діяльності органів військової контррозвідки СБУ.

6. Права й обов'язки співробітників Департаменту захисту національної державності (Департамент «Т») СБУ.
7. Функціональні обов'язки співробітників Департаменту інформаційно-аналітичного забезпечення СБУ.
8. Особливості діяльності Департаменту контррозвідки Служби безпеки України.
9. Органи військової контррозвідки СБУ: завдання та структура.
10. Військово-медичне управління як функціональний підрозділ Центрального управління СБУ.

9.5. Тестові завдання з матрицею відповідей

Тест 1. Служба безпеки України – це:

- а) державний орган спеціального призначення із правоохоронними функціями, який забезпечує державну безпеку України;
- б) спеціально уповноважений орган України у сфері забезпечення національної безпеки України;
- в) відповіді А та Б вірні;
- г) самостійний орган із функціями забезпечення національної безпеки України.

Тест 2. Пріоритетними функціями Служби безпеки України є:

- а) захист державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності України;
- б) попередження, виявлення і викриття злочинів проти миру й безпеки людства, тероризму, корупції і організованої злочинності;
- в) інформаційно-аналітична діяльність із метою сприяння керівництву України в реалізації зовнішньої та внутрішньої політики України, інформаційно-психологічна безпека громадян України;
- г) усі відповіді вірні.

Тест 3. Основними засадами діяльності СБУ є:

- а) забезпечення законності, позапартійність;
- б) повага до прав і гідності особи;

- в) відповідальність перед народом України, дотримання принципів поєднання єдиноначальності та колегіальності, гласності та конспірації;
- г) усі відповіді вірні.

Тест 4. Основними завданнями СБУ є:

- а) захист державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, економічного, науково-технічного та оборонного потенціалу України, законних інтересів держави та прав громадян від розвідувально-підривної діяльності іноземних спеціальних служб, посягань із боку окремих організацій, груп та осіб;
- б) забезпечення контррозвідувальної діяльності та воєнної безпеки;
- в) забезпечення захисту кордонів України та боротьба з тероризмом;
- г) забезпечення прав і свобод людини, економічної безпеки України.

Тест 5. Керівництво діяльністю СБУ здійснює:

- а) Президент України;
- б) Голова СБУ, який призначається на посаду та звільняється з посади Президентом України;
- в) Верховна Рада України;
- г) Кабінет Міністрів України.

Тест 6. Колегіальним дорадчим органом в СБУ є:

- а) колегія, до відання якої належить визначення шляхів виконання покладених на СБУ завдань, прийняття рішень з основних напрямів і проблем оперативно-службової діяльності та роботи з кадрами;
- б) Центральне управління СБУ;
- в) Департамент інформаційно-аналітичного забезпечення СБУ;
- г) Департамент захисту національної державності.

Тест 7. Метою контррозвідувальної діяльності СБУ є:

- а) добування, аналітична обробка та використання інформації, що містить ознаки або факти розвідувальної, терористичної та іншої діяльності спеціальних служб іноземних держав;
- б) протидія розвідувальній, терористичній та іншій діяльності спеціальних

служб іноземних держав, а також організацій, окремих груп та осіб на шкоду державній безпеці України;

в) попередження, своєчасне виявлення і запобігання зовнішнім і внутрішнім загрозам безпеки України, припинення розвідувальних, терористичних та інших протиправних посягань спеціальних служб іноземних держав, а також організацій, окремих груп та осіб на державну безпеку України;

г) розробка та реалізація заходів щодо запобігання, усунення та нейтралізації загроз інтересам держави й суспільства та правам громадян.

Тест 8. Департамент захисту національної державності СБУ реалізує:

а) державну політику у сфері протидії організаціям і окремим особам, метою яких є підриг національної державності, ліквідація незалежності України;

б) державну політику у сфері протидії ліквідації незалежності України, зміні конституційного ладу насильницьким шляхом, порушенні суверенітету й територіальної цілісності держави;

в) державну політику у сфері виявлення і припинення злочинів та інших протиправних діянь, які безпосередньо створюють загрозу життєво важливим інтересам держави й безпеці громадян України;

г) усі відповіді вірні.

Матриця відповідей до пакета тестових завдань

Тест	1	2	3	4	5	6	7	8
Відповідь	В	Г	Г	А	Б	А	В	Г

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

Проблеми національної безпеки належать до найважливіших, найскладніших багатоаспектних та інтегральних явищ суспільного й політичного життя. Теорія національної безпеки – це наука, яка поєднує прикладні аспекти соціальних, військових, гуманітарних, технічних, психологічних, біологічних та інших наук із метою дослідження сутності, змісту, методів, форм і засобів забезпечення безпеки особистості та соціальних спільнот різних рівнів. Тому під час вивчення національної безпеки використовують чимало категорій, зокрема такі, як «безпека», «національна безпека», «національні інтереси», «об'єкти національної безпеки», «суб'єкти національної безпеки», «чинники забезпечення безпеки», «загрози», «небезпека», «система забезпечення національної безпеки», «принципи національної безпеки», «функції національної безпеки» тощо.

З виникненням національних держав, перетворенням їх на основний суб'єкт міжнародних відносин безпека набула національного характеру. Поняття національної безпеки відображає провідну роль нації – політичної, державно-громадської спільноти – як носія інтересів розвитку суспільства, указує на те, що національна державність залишається основною формою політичної організації суспільства, а національна держава продовжує відігравати роль важливого суб'єкта міжнародних відносин.

У державах сучасного світу національна безпека стала невід'ємним атрибутом, своєрідним категоричним імперативом їхньої зовнішньої, внутрішньої та військової політики. Незважаючи на це, поняття національної безпеки залишається терміном із багатьма значеннями. В американській політичній науці національну безпеку визначають як довготривалу підтримку цінностей або системи та відсутність загрози стосовно них або як політику, що забезпечує соціальну автономію груп, рівень політичного статусу, певний мінімум очікуваного економічного добробуту, а не лише фізичне виживання індивідів усередині національних кордонів. На розуміння поняття національної безпеки впливають історичний і політичний досвід держав,

характер політичних режимів, особливості міжнародної ситуації в конкретний історичний період, цілі зовнішньої та військової політики тощо.

Процес забезпечення національної безпеки має відбуватися на основі захисту національних інтересів та цінностей шляхом проведення збалансованої внутрішньої та зовнішньої політики. Необхідність підвищення рівня національної безпеки має бути чітко усвідомлена з боку керівництва держави, для чого потрібно активізувати процес обговорення і розробки нової воєнної доктрини, а також інших нормативно-правових документів, у яких мають бути зрозуміло прописані засади оборонної та безпекової політики. Доцільним убачається залучення до цього процесу експертів різних центральних органів виконавчої влади, неурядових аналітичних центрів, Ради національної безпеки та оборони, Національного інституту стратегічних досліджень при Президентові України та інших установ і відомств. Кінцевим результатом має стати вироблення єдиного загальнодержавного збалансованого підходу стосовно забезпечення національної безпеки.

Сучасна система забезпечення національної безпеки в широкому розумінні має базуватися на сукупності вже наявних і спеціально створюваних органів, державних і недержавних структур, соціальних груп, суспільних об'єднань і громадських організацій, окремих осіб, а також специфічних правових, інформаційних, політичних, економічних та інших зв'язків між ними стосовно забезпечення національних інтересів особи за різних умов функціонування системи національної безпеки.

Обсяг та складність завдань, що вирішуються системою забезпечення національної безпеки, залежить від проведеної на основі моніторингу оцінки тих чи інших безпекогенних чинників, ступеня їхньої небезпеки й можливих наслідків у разі реалізації. Зважаючи на ту обставину, що система забезпечення національної безпеки функціонує за багатьма напрямками, постає необхідність порушувати не просто завдання, а сукупність завдань, які можуть бути згруповані за певними критеріями.

ЧАСТИНА 2

БЛОК ЗАВДАНЬ ПОТОЧНО–МОДУЛЬНОГО КОНТРОЛЮ З ДИСЦИПЛІНИ «КОНЦЕПТУАЛЬНІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНО- ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ»

2.1. Питання для самоконтролю знань до розділу 1

1. Об'єкт і предмет безпекознавства.
2. Структура, завдання та методологія безпекознавства.
3. Природа та суть поняття «безпека».
4. Об'єкти й суб'єкти безпеки.
5. Сутність і класифікаційні особливості поняття «небезпека».
6. Сутність понять «загроза», «небезпека».
7. Діагностика небезпек та загроз.
8. Основні принципи забезпечення безпеки.
9. Суть системи безпеки, основні принципи побудови.
10. Змістовність поняття «соціальна система».
11. Види й типи соціальних систем.
12. Людина як основний елемент соціальної системи.
13. Людина як основний суб'єкт безпеки соціальних систем.
14. Основні фактори впливу на формування інтересів людини.
15. Організація як вид соціальної системи.
16. Методи забезпечення безпеки соціальної системи.
17. Механізм управління безпекою соціальних систем.
18. Становлення первинних знань про небезпеку.
19. Чому небезпека за змістом має об'єктивно-суб'єктивний характер?
20. Чому найбільша небезпека притаманна непередбачуваній поведінці суб'єкта небезпеки?
21. На чому акцентують увагу в процесі дослідження безпеки?
22. Можливі ситуації існування об'єкта в контексті його безпеки.

23. Чому безпека і небезпека є взаємопов'язаними характеристиками життєдіяльності об'єктів реального світу?
24. Чому оцінка людиною безпеки об'єкта завжди є суб'єктивною?
25. Осмислення уявлень про безпеку людини та суспільства у філософському аспекті.
26. Фактори, які здійснюють вплив на забезпечення та розвиток суспільства.
27. Чому безпека є комплексною характеристикою соціальної системи і в яких ракурсах вона розглядається?
28. Складові безпеки об'єкта, які знаходять відображення в її оцінюванні.
29. Охарактеризуйте основні групи визначень поняття «безпека».
30. Чому осмислення феномену «безпека» має ґрунтуватися на принципах історизму, синергізму, аксіологічності та цілісності?
31. Можливості синергетики в дослідженні феномену «безпека».
32. Місце та роль цінностей в дослідженні безпеки соціальних систем.
33. Чому категорії «цінність» за радянських часів не приділялась увага?
34. Які антагоністичні по своїй сутності цінності Ви знаєте?
35. Природні та соціальні цінності, їхня роль у забезпеченні безпеки людини.
36. Взаємозв'язок національних цінностей та соціальних норм.
37. Чому механізм забезпечення національної безпеки має розглядатися в онтологічному та гносеологічному аспектах?
38. Опишіть рівні порядку, які визначають стабільність соціальної системи.
39. Взаємодія яких структурних елементів середовища визначає розвиток соціальної системи?
40. Загальні риси соціальних механізмів та їхня взаємодія в забезпеченні безпеки суспільства та держави.
41. Чому розробка стратегій забезпечення безпеки є складною

проблемою?

42. Які чинники зумовлюють формування нової парадигми забезпечення безпеки?

43. Зазначте основні напрями ресурсного забезпечення національної безпеки.

44. Окресліть основні умови реалізація Стратегії безпеки.

45. Укажіть напрями розвитку демократичного цивільного контролю над сектором безпеки й оборони.

2.2. Питання для самоконтролю знань до розділу 2

1. Національні інтереси як основа національної безпеки.
2. Національна безпека: суть та основні аспекти.
3. Об'єкти національної безпеки. Суб'єкти забезпечення національної безпеки та їхні повноваження.
4. Загрози національним інтересам і національній безпеці України в різних сферах.
5. Основні напрями державної політики з питань національної безпеки в різних сферах.
6. Система правового регулювання національної безпеки.
7. Проблеми правового регулювання національної безпеки.
8. Концептуальні основи формування правового поля забезпечення національної безпеки України.
9. Суть та значення економічної безпеки України.
10. Фактори впливу на економічну безпеку держави.
11. Основні складові економічної безпеки держави.
12. Основні напрямки державної політики у сфері економічної безпеки.
13. Демографічна безпека держави: суть та значення.
14. Суть та значення енергетичної безпеки держави.
15. Основні загрози енергетичній безпеці України.
16. Суть та значення соціальної безпеки держави.

17. Оцінка рівня соціальної безпеки України.
18. Основні напрями державної політики у сфері соціальної безпеки.
19. Правове забезпечення соціальної безпеки держави.
20. Суть та значення зовнішньоекономічної безпеки держави.
21. Державне управління зовнішньоекономічною безпекою держави.
22. Роль зовнішньоекономічної політики держави в системі забезпечення соціальної безпеки.
23. Суть та значення продовольчої безпеки держави.
24. Державна політика забезпечення продовольчої безпеки держави.
25. Оцінка продовольчої безпеки України.
26. Суть і значення інформаційної безпеки держави.
27. Національні інтереси держави в інформаційній сфері.
28. Напрями державної політики у сфері інформаційної безпеки.
29. Інформаційні війни: суть та значення.
30. Економічна безпека підприємства: суть і значення.
31. За якими ознаками класифікують національні інтереси?
32. Життєво важливі національні інтереси України.
33. Поняття «національні інтереси» згідно із законодавством України.
34. Як оцінюється роль націоналізму в сучасному світі?
35. Складові та рівні національної безпеки.
36. Чому «національна безпека» є змінною величиною?
37. Назвіть види національної безпеки та дайте їм характеристику.
38. У чому полягають методологічні труднощі при узагальненні результатів дослідження складових національної безпеки?
39. Чому є доцільним виділення функціональних сфер національної безпеки?
40. Які складові національної безпеки доцільно розглядати в Україні?
41. Яка потреба розглядати оборонну сферу як складову національної безпеки?
42. Поняття «загроза національній безпеці» згідно із законодавством

України.

43. Поняття «ризик для національної безпеки».
44. Суть взаємозв'язку національних цінностей, інтересів і цілей.
45. Назвіть елементи структури системи національної безпеки.
46. Які чинники обумовлюють динамічність системи національної безпеки?
47. Дослідження яких підсистем системи національної безпеки є актуальним?
48. Воєнно-політичний контекст забезпечення національної безпеки.
49. Конструктивістські підходи щодо забезпечення національної безпеки.
50. Зовнішні чинники, які здійснюють вплив на вибір підходу щодо забезпечення національної безпеки.
51. Співвідношення та зв'язок національного та державного інтересу.
52. Суть підходу до визначення рівня загроз національній безпеці. Яка його мета?
53. Які завдання політичного та стратегічного прогнозування державної політики національної безпеки?
54. Природні та соціальні елементи політики національної безпеки.
55. Які чинники здійснюють визначальний вплив на політику національної безпеки?
56. Сформулюйте першочергове завдання політики національної безпеки України. Назвіть його складові?
57. Основні завдання політики національної безпеки.
58. На що спрямована державна політика національної безпеки України?
59. На яких принципах базується розробка та впровадження державної політики національної безпеки України?
60. Суб'єкти державної політики національної безпеки України та їхні компетенції.

61. Які основні завдання суб'єктів розробки та впровадження державної політики національної безпеки України?

62. Які основні повноваження суб'єктів розробки та впровадження державної політики національної безпеки України?

63. Від яких чинників залежить ефективність діяльності інститутів громадянського суспільства у сфері національної безпеки?

64. Які завдання інститутів громадянського суспільства з питань контролю за формуванням та реалізацією політики національної безпеки?

65. На яких принципах ґрунтується організація контролю за формуванням політики національної безпеки в інших країнах ?

66. Які основні чинники визначають змістовність і шляхи реалізації державної політики з питань національної безпеки та оборони країн-членів ЄС?

67. Повноваження суб'єктів державної політики національної безпеки України та організація їхньої взаємодії.

68. Вплив інститутів громадянського суспільства на політику національної безпеки України.

2.3. Пакет тестових завдань із матрицею відповідей до розділу 1

Тест 1. Основні чинники, що зумовлюють актуальність вивчення сутності поняття «безпека»:

а) складність та суперечливість сучасних процесів трансформацій геополітичного та геоекономічного простору;

б) актуалізація необхідності розв'язання глобальних проблем безпеки;

в) кардинальні суспільно-політичні та соціально-економічні зміни, що останнім часом спостерігаються в багатьох країнах, які здійснюють визначальний вплив на міжнародну та національну безпеку;

г) усі відповіді вірні.

Тест 2. У процесі дослідження сутності безпеки акцентують увагу на:

а) концептуальному й практичному аспектах; потребах у життєдіяльності особи, суспільства, держави;

- б) онтологічних і гносеологічних основах безпеки;
- в) філософії і культурі безпеки;
- г) ціннісному та міжнародному аспектах.

Тест 3. Коли говорять про сприйняття суб'єктом небезпеки, мають на увазі:

- а) спрямованість на заперечення існування об'єкта;
- б) форму небезпеки, тобто усвідомлене суб'єктом заперечення його існування;
- в) суб'єктивність форми небезпеки;
- г) будь-яке заперечення небезпеки.

Тест 4. За об'єктивним змістом небезпеку можна трактувати як:

- а) можливість заперечення існування об'єкта;
- б) небезпеку втрати незалежності;
- в) заперечення природної визначеності буття, а можливість заперечення міститься в самому предметі;
- г) можливість заперечення кількісно-якісних характеристик об'єкта.

Тест 5. Небезпека є:

- а) суб'єктною формою оцінки дії, події, явища, процесу;
- б) формою ідентифікації суб'єкта;
- в) запереченням природного існування суб'єкта;
- г) немає правильної відповіді.

Тест 6. Оцінка міри (ступеня) небезпеки залежить від:

- а) цінності того, що заперечується;
- б) однієї і тієї ж дії, явища, процесу;
- в) здатності дії (впливу) на той або інший об'єкт;
- г) величини шкоди чи збитку.

Тест 7. Небезпека в соціальному сенсі – це:

- а) негативні чинники впливу на соціальний об'єкт;
- б) об'єктивно наявна можливість негативної дії тих чи інших чинників (зовнішніх і внутрішніх) на соціальний організм;

- в) збиток чи шкода, що суттєво змінюють властивості об'єкта;
- г) збиток чи шкода, що погіршують стан об'єкта, надають його розвитку небажаної динаміки.

Тест 8. Джерелом небезпеки для соціальної системи можуть бути:

- а) об'єкти, явища, процеси тощо, які здатні завдати їй шкоду (збиток);
- б) об'єкти, явища, процеси тощо, які здатні ослабити або зруйнувати її структуру;
- в) об'єкти, явища, процеси тощо, які здатні заперечити саму можливість нормального її існування та розвитку;
- г) усі відповіді вірні.

Тест 9. Виділяють небезпеку:

- а) в економічній, політичній, соціальній, гуманітарній сферах життєдіяльності;
- б) загальнодержавного та регіонального значення;
- в) довготривалого чи короткотривалого характеру;
- г) усі відповіді вірні.

Тест 10. Зовнішня небезпеки для об'єкта – це:

- а) можливість якого-небудь чинника (процесу, події тощо) або їхньої сукупності вплинути на формування національної соціальної політики;
- б) можливість якого-небудь чинника (процесу, події тощо) або їхньої сукупності за певних умов здійснити негативний вплив (дію) на нього;
- в) можливість якого-небудь чинника (процесу, події тощо) або їхньої сукупності завдати йому шкоду (збиток);
- г) усі відповіді вірні.

Тест 11. Внутрішня небезпека для об'єкта – це:

- а) можливість якого-небудь елемента внутрішньої структури об'єкта (або сукупності таких елементів) за певних умов спричинити йому шкоду (збиток) ізсередини;
- б) прояв зв'язків між взаємодіючими елементами системи;
- в) порушення стійкості зв'язків;

г) коли один з її елементів може завдати збитку (шкоди) іншому.

Тест 12. *Найбільша небезпека притаманна подіям, які:*

- а) порушують нормальне функціонування об'єкта;
- б) пов'язані з ризикованою, а тому й непередбачуваною поведінкою суб'єкта небезпеки;
- в) пов'язані з потенційною загрозою;
- г) несуть великий рівень небезпеки.

Тест 13. *Передумови зародження знань про безпеку можна простежити в:*

- а) філософських науках;
- б) міфології;
- в) міфології, релігії, філософії, загалом в історії розвитку науки;
- г) історії розвитку науки.

Тест 14. *У практичному відношенні щодо безпеки об'єкта можуть бути такі ситуації:*

- а) відсутність небезпеки для об'єкта, яка є наслідком його захищеності від небезпечної дії (явища, процесу тощо);
- б) відсутність небезпеки, коли вона дійсно відсутня як така, а об'єкт при цьому не захищений;
- в) наявність небезпеки, тобто вона є, але об'єкт не захищений;
- г) усі відповіді вірні.

Тест 15. *Заходи, які необхідно виконати для забезпечення захищеності об'єкта, вимагають:*

- а) використання значних ресурсів (матеріальних, фінансових та інших);
- б) наявності обґрунтованих управлінських рішень;
- в) стратегії розвитку об'єкта;
- г) міцної захищеності об'єкта.

Тест 16. *Безпеку можна розуміти як:*

- а) єдність безпеки та небезпеки;
- б) наявність ситуації життєдіяльності об'єктів природи;

- в) опосередковану відсутність небезпеки, визначеність існування того чи іншого об'єкта;
- г) уявлення людини про ту або іншу небезпеку.

Тест 17. Під державною безпекою розуміють:

- а) заходи політичного та економічного характеру, спрямовані на забезпечення безпеки держави;
- б) сукупний результат заходів політичного, економічного та воєнного характеру, спрямованих на забезпечення суверенітету; реалізовані можливості щодо збереження політичного режиму; політична стабільність тощо;
- в) забезпечення стабільного економічного розвитку;
- г) забезпечення суверенітету держави.

Тест 18. Безпечними впливами на об'єкт можуть уважатися ті, що:

- а) не викликають істотної зміни його природного функціонування і розвитку;
- б) відображають внутрішні та зовнішні умови існування об'єкта;
- в) відображають зміни структури об'єкта;
- г) припиняють гальмування природного розвитку об'єкта.

Тест 19. Безпека – це певний стан системи, за якого:

- а) вона забезпечує можливість надійного захисту всіх її елементів (підсистем) від будь-яких деструктивних внутрішніх і зовнішніх дій;
- б) передусім забезпечується свобода вибору шляху подальшого буття, самовдосконалення і розвитку суспільства, або ж для їхнього захисту є адекватні засоби;
- в) вона зберігає свою цілісність, стійкість (стабільність), здатність до ефективного функціонування і прогресивного розвитку;
- г) не містить правильної відповіді.

Тест 20. Гносеологічний аспект безпеки пов'язаний:

- а) безпосередньо з особливостями її пізнання;
- б) з генезисом розвитку безпеки;
- в) із трансформуванням знання в практичний досвід;

г) із чуттєвим досвідом особи.

Тест 21. *Аксіологічний аспект безпеки полягає в тому, що:*

- а) створює оптимальні умови для підтримки гармонійного стану буття і стійкого розвитку суспільства;
- б) дає людині свободу вибору, розкриває її ціннісну значущість;
- в) вона знаходиться поміж загальнолюдських цінностей, таких як добро, істина, краса, бо є суттєво вагомим для багатьох поколінь людей;
- г) вона пов'язана з появою людини на землі, а її забезпечення – головна передумова прогресивного розвитку.

Тест 22. *Першим філософом, що безпосередньо звернувся до проблем безпеки, був:*

- а) Томас Гоббс;
- б) Френсіс Бекон;
- в) Джон Локк;
- г) Ж.-Ж.Руссо.

Тест 23. *Влада є феномен:*

- а) що виявляється як дія стихії, яка поневолила людину, а владні відносини можна виявити тоді, коли мають місце факти опору владі;
- б) що займається створенням гарантій безпеки, починаючи від воєнної безпеки, захисту охорони навколишнього середовища й закінчуючи безпекою на виробництві та страхуванням життя;
- в) що прагне контролювати життя як таке;
- г) тому що сфера гарантій індивідуальної безпеки максимально розширюється.

Тест 24. *Синергетичний характер безпеки полягає в тому, що:*

- а) національна й міжнародна безпека передбачає об'єднання та взаємодію як цілісної системи всіх інститутів політичної, економічної, соціальної та гуманітарної сфер життєдіяльності людини, суспільства, держави, а в деяких випадках і міжнародних інституцій;
- б) створює системний ефект стійкого суспільного розвитку;

в) відображає певні теоретичні уявлення про взаємовідносини індивіда, суспільства та держави, акумулює в собі наслідки;

г) відображає накопичений історичний досвід, уподобання і культуру кожної людини (індивіда), суспільства, держави, загалом земної цивілізації.

Тест 25. Безпеку можна розглядати як:

а) певний стан системи, досягнутий унаслідок запобігання шкоді її розвитку (життєдіяльності);

б) якість міжнародних відносин, що ставиться в залежність від того чи іншого рівня міждержавних правовідносин;

в) інтегральну характеристику соціальної системи, що залежить від багатьох чинників і характеризує той чи інший її стан (аж до людської цивілізації включно);

г) усі відповіді вірні.

Тест 26. Безпечний і сталий розвиток соціальної системи можна розглядати як:

а) особливу форму буття, що може бути охарактеризоване такими філософськими категоріями, як якість, кількість та структура;

б) цілісність, нероздільну визначеність предметів і явищ;

в) розподіл і взаємодію в просторі елементів системи та програму їхнього розвитку;

г) відсутність страху про заподіяння шкоди цінностям.

Тест 27. Досягнутий рівень безпеки залежить від:

а) можливостей, які є в розпорядженні суспільства;

б) ефективності практичних заходів щодо реалізації вказаних можливостей під час прогнозування;

в) виявлення, нейтралізації чи зниження інтегрального рівня загроз безпеці;

г) усі відповіді вірні.

Тест 28. Онтологічно-гносеологічна картина механізму забезпечення національної безпеки зводиться до:

а) взаємодоповнення суб'єктивного та гносеологічного підходів під час

- вивчення об'єктів і процесів реального світу (соціального й природного);
- б) об'єктивних властивостей та якості матерії, які існують незалежно від людської свідомості;
- в) загальноприйнятих істин (законів), що встановлені людьми на певному етапі розвитку науки, і сформованих на цій основі їхніх суб'єктивних оцінок.
- г) усі відповіді вірні.

Тест 29. *Безпека визначається і безпосередньо пов'язується із:*

- а) засобами, способами, механізмами, які держава використовує для забезпечення безпеки;
- б) суб'єктивними по своїй природі оцінками характеру й масштабів загроз цінностям суспільства, які характерні для конкретного історичного моменту його розвитку;
- в) розв'язанням проблеми забезпечення безпеки;
- г) забезпеченням певного рівня задоволення життєво важливих потреб людини.

Тест 30. *Факторами, які здійснюють вплив на безпечний розвиток соціальної системи, є:*

- а) стійка тенденція зростання ролі екологічних факторів у житті людства;
- б) рівень співробітництва в системі міжнародних відносин;
- в) усебічне врахування культурно-історичних особливостей суспільства;
- г) усі відповіді вірні.

Матриця відповідей до пакета тестових завдань розділу 1

Тест	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Відповідь	Г	А	Б	В	А	А	Б	Г	Г	Г
Тест	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
Відповідь	А	Б	В	Г	А	В	Б	А	В	А
Тест	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30
Відповідь	В	Б	А	Б	Г	А	Г	Г	Б	Г

2.4. *Пакет тестових завдань із матрицею відповідей до розділу 2*

Тест 1. *Дослідження пріоритетних чинників безпеки – це:*

- а) визначення потенційних небезпек та ризиків;
- б) рівень захищеності життєво важливих інтересів об'єктів безпеки – людини, суспільства й держави, забезпечуваних суб'єктами державної безпеки від негативних явищ міжнародного, соціального, техногенного та природного характеру;
- в) здатність суб'єктів забезпечення державної безпеки своєчасно виявляти, запобігати та протидіяти відповідним негативним явищам;
- г) усі відповіді вірні.

Тест 2. *Міжсуб'єктні відносини можуть мати:*

- а) правовий статус (у тому числі агентурного характеру, що регулюється спеціальним законодавством про оперативно-розшукову, контррозвідувальну діяльність тощо);
- б) позаправовий статус, що не має публічного правового регулювання;
- в) відповіді А і Б вірні;
- г) лише правовий статус.

Тест 3. *Правовий вплив на зовнішнє соціальне середовище здійснюється державою через:*

- а) відносини політичного, дипломатичного та економічного характеру;
- б) відносини лише політичного характеру;
- в) відносини економічного характеру;
- г) відносини дипломатичного характеру.

Тест 4. *Центральні (внутрішні) органи зовнішніх відносин Української держави поділяються за характером своїх функцій та правового регулювання їхнього здійснення на такі підгрупи:*

- а) органи спеціальних (галузевих, відомчих) відносин держави з іншими країнами;
- б) органи загальнополітичного управління, чий статус визначається Конституцією України;

- в) відповіді А та Б вірні;
- г) тимчасові (різноманітні делегації; окремі представники за кордоном; спостерігачі на міжнародних конференціях, з'їздах, у складі міжнародних комісій).

Тест 5. Закордонні державні органи зовнішніх відносин (закордонні дипломатичні установи) поділяються на такі категорії:

- а) постійні дипломатичні представництва (посольства);
- б) консульські установи, місії;
- в) представники за кордоном; спостерігачі на міжнародних конференціях, з'їздах, у складі міжнародних комісій;
- г) усі відповіді вірні.

Тест 6. Функціонально силовий аспект забезпечення державної безпеки включає:

- а) спроможність країни виявити та оцінити загрози й можливі наслідки їхнього впливу в об'єктивних масштабах;
- б) наявність засобів для протистояння зовнішнім та внутрішнім загрозам; готовність суспільства до певних жертв із метою компенсації конкретної загрози та її наслідків;
- в) відповіді А та Б вірні;
- г) не містить правильної відповіді.

Тест 7. Державна безпека – це:

- а) збалансований стан функціонування держави як політичного інституту влади, який досягається шляхом прогнозування, попередження, виявлення та мінімізації негативного впливу наявних і ймовірних загроз основним ознакам держави;
- б) система гарантій, що передбачає збалансований стан функціонування держави, під яким маємо на увазі стан міцності та непорушності державного й суспільного ладу держави, її територіальної цілісності й незалежності у визначенні зовнішньої та внутрішньої політики;
- в) стан захищеності, гарантований системою суспільних відносин та

здатністю держави протистояти глобальним викликам і ворожим діям суб'єктів міжнародних відносин;

г) усі відповіді вірні.

Тест 8. Теорія національної безпеки – це:

а) наука, яка поєднує прикладні аспекти соціальних, військових, гуманітарних, технічних, психологічних, біологічних та інших наук із метою дослідження сутності, змісту, методів, форм і засобів забезпечення безпеки особистості та соціальних спільнот різних рівнів;

б) наука, яка вивчає стан, коли кому- / чому-небудь ніщо й ніхто не загрожує;

в) наука, яка визначає діяльність людей, суспільства, держави, світового співтовариства народів щодо виявлення, запобігання, послаблення, усунення і відвернення загрози;

г) наука, яка визначає перешкоди прогресивному розвитку.

Тест 9. Поняття національної безпеки відображає:

а) основну форму політичної організації суспільства;

б) національну державність;

в) провідну роль нації – політичної, державно-громадської спільноти – як носія інтересів розвитку суспільства;

г) роль важливого суб'єкта міжнародних відносин.

Тест 10. Національну безпеку визначають як:

а) довготривалу підтримку цінностей або системи і відсутність загрози стосовно них;

б) політику, що забезпечує соціальну автономію груп, рівень політичного статусу, певний мінімум очікуваного економічного добробуту, а не лише фізичне виживання індивідів усередині національних кордонів;

в) історичний і політичний досвід держав, характер політичних режимів, особливості міжнародної ситуації в конкретний історичний період, цілі зовнішньої та військової політики тощо;

г) усі відповіді вірні.

Тест 11. Національна безпека – це:

- а) система оптимізації взаємовідносин між усвідомленими загрозами та ресурсами;
- б) стан захищеності життєво важливих інтересів людини й громадянина, суспільства й держави, за якого забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам;
- в) динамічний засіб досягнення і підтримки балансу між реальними та потенційними загрозами;
- г) здатність протидіяти загрозам.

Тест 12. Національна безпека функціонує через:

- а) систему різноманітних відносин між особою та суспільством;
- б) систему відносин між громадянином і державою;
- в) систему відносин між суспільством і державою, між різними державами;
- г) усі відповіді вірні.

Тест 13. Основними об'єктами національної безпеки є:

- а) людина й громадянин, суспільство, нація та інші національні спільноти, соціальні групи, природа, природне середовище;
- б) духовні, морально-етичні, культурні, історичні, інтелектуальні та матеріальні цінності, інформаційне й навколишнє природне середовище та природні ресурси;
- в) конституційний лад, суверенітет, територіальна цілісність і недоторканність держави;
- г) функціональні чинники розвитку суспільства.

Тест 14. Суб'єктами національної безпеки є:

- а) держава, Президент України;
- б) Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Рада національної безпеки і оборони України;
- в) суди загальної юрисдикції, прокуратура України, громадяни, громадські організації та об'єднання;

г) усі відповіді вірні.

Тест 15. *Національна безпека України за суспільними сферами функціонування поділяється на такі основні види:*

- а) політичну та економічну;
- б) державну та соціальну;
- в) політичну, економічну, державну, соціальну, інформаційну, науково-технологічну, екологічну, гуманітарну та військову;
- г) інформаційну та науково-технологічну.

Тест 16. *Політична безпека – це :*

- а) стан захищеності політичних інтересів особи, соціальних груп, держав від внутрішніх та зовнішніх загроз;
- б) система заходів щодо забезпечення захищеності;
- в) відповіді А та Б вірні;
- г) усі відповіді невірні.

Тест 17. *Політична безпека як центральний елемент національної безпеки означає:*

- а) безпеку всього політичного життя;
- б) захищеність прав і свобод громадян;
- в) захищеність політичних партій, громадсько-політичних об'єднань, рухів, цілісності та незалежності держави від політичної сваволі й екстремізму всередині держави, політичного тиску та агресивних спрямувань на міжнародній арені;
- г) усі відповіді вірні.

Тест 18. *Економічна безпека – це:*

- а) стан захищеності національної економіки, який забезпечує здійснення економічного суверенітету, економічне зростання в умовах системи міжнародних взаємозв'язків;
- б) гарантування економічного розвитку держави на підставі досягнень науково-технічного прогресу;
- в) збереження або швидке оновлення виробництва в умовах припинення

зовнішніх загроз або надзвичайних ситуацій внутрішнього характеру;

г) забезпечення стійкого фінансування кредитно-грошової системи та задоволення потреб суспільства за несприятливих внутрішніх і зовнішніх умов.

Тест 19. Соціальна безпека відображає:

а) стан правових норм та інститутів безпеки, що забезпечують захист прав і свобод людини, духовних і матеріальних цінностей суспільства;

б) стан захищеності соціальних інтересів особи, соціальних груп та суспільства загалом;

в) забезпечення нормальних умов життя суспільства;

г) недопущення деградації певних соціальних груп; саме виживання української нації.

Тест 20. Інформаційна безпека суспільства, держави та особи – це:

а) рівень захищеності, стійкість основних сфер життєдіяльності (економіки, сфери управління, військової справи тощо) стосовно небезпечних, дестабілізуючих інформаційних впливів;

б) уникнення дезінформованості суб'єкта;

в) стан правових норм та відповідних інститутів, що забезпечує постійну наявність достовірної інформації для прийняття обґрунтованих управлінських та політичних рішень, захист інформаційних ресурсів держави;

г) уникнення дестабілізуючих інформаційних впливів.

Тест 21. Екологічна безпека – це:

а) стан правових норм і відповідних інститутів, що гарантує захист навколишнього середовища, раціональне використання та відновлення природних ресурсів, зберігання і розвиток довкілля для забезпечення повноцінної життєдіяльності людини;

б) уникнення руйнування озонового шару;

в) уникнення забруднення поверхні океанів нафтовою плівкою;

г) вирішення проблеми ядерної безпеки та ядерних відходів.

Тест 22. Міжнародна безпека – це:

- а) такий стан відносин між державами та народами, який не допускає порушення миру та створення реальної загрози розвитку людства;
- б) діяльність держав і міжнародних інститутів щодо підтримання безпечного стану;
- в) універсальна система механізмів і гарантій, що не допускають застосування сили в міжнародних стосунках, захоплення чужих територій, втручання у внутрішні справи інших держав;
- г) усі відповіді вірні.

Тест 23. Уперше визначення національної безпеки в категоріях національних інтересів належить:

- а) Л. Пальмерстону;
- б) У. Ліпману;
- в) Г. Моргентау;
- г) філософам Стародавньої Греції.

Тест 24. Загрози та небезпеки для національної безпеки необхідно розглядати як:

- а) загрози національній безпеці України, що мають загальносистемний характер і зумовлені об'єктивними особливостями розвитку сучасної цивілізації;
- б) загрози, зумовлені специфічними проблемами сучасної України, що є незалежною державою;
- в) відповіді А та Б вірні;
- г) проблеми, пов'язані із процесами глобалізації різних сфер суспільного життя.

Тест 25. Загрозами політичної безпеки України треба вважати:

- а) реальні впливи, які ускладнюють або унеможливають здійснення національних політичних інтересів;
- б) ті, що створюють небезпеку для суверенітету нації і свободи особистості, незалежності, соборності, стабільності та прогресивного розвитку Української держави як рівноправного суб'єкта міжнародних відносин;

в) порушення з боку органів державної влади та органів місцевого самоврядування Конституції і законів України, прав і свобод людини та громадянина;

г) усі відповіді вірні.

Тест 26. Концепція національної безпеки держави визначає:

а) основні напрями реалізації загальнодержавної зовнішньої і внутрішньої політики, здійснення організаційних заходів відповідно до них;

б) забезпечення територіальної цілісності й недоторканності держави від внутрішніх і зовнішніх загроз;

в) створення гарантій захисту від зовнішнього втручання у внутрішні державні процеси;

г) побудову системи запобігання потенційним загрозам наявному становищу держави у світовому співтоваристві.

Тест 27. Метою забезпечення безпеки є:

а) усунення загроз життєдіяльності громадян;

б) усунення воєнної загрози;

в) викорінення, нейтралізація, усунення джерел загроз безпеці та можливих наслідків їхньої дії на тому чи іншому рівні;

г) усунення небезпек порушення державного кордону.

Тест 28. Закон України «Про національну безпеку» серед пріоритетів національних інтересів визначає:

а) гарантування конституційних прав і свобод людини й громадянина;

б) розвиток громадянського суспільства, його демократичних інститутів;

в) захист державного суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності державних кордонів, недопущення втручання у внутрішні справи України;

г) усі відповіді вірні.

Тест 29. Основною метою розробки й прийняття концепції національної безпеки держави є:

а) правове закріплення політичних прагнень у нормативному документі, яким окреслюються пріоритетні напрями із запобігання зовнішнім і внутрішнім

- загрозам, визначається комплекс заходів і засобів щодо їхньої реалізації;
- б) забезпечення захисту прав і свобод громадян;
- в) забезпечення захисту державних інтересів;
- г) не містить правильної відповіді.

Тест 30. У державі безпека проявляється у вигляді функції або повноважень, як-от:

- а) дотримання вимог законодавчих актів;
- б) здійснення спеціальних дій і заходів щодо захисту членів суспільства, їхньої власності, природних і соціальних об'єктів від різних небезпек;
- в) уникнення будь-яких загроз і небезпек;
- г) дотримання принципу законності.

Матриця відповідей до пакета тестових завдань розділу 2

Тест	1	2	5	4	5	6	7	8	9	10
Відповідь	Г	В	А	В	Г	В	Г	А	В	Г
Тест	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
Відповідь	Б	Г	А	Г	В	В	Г	А	Б	В
Тест	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30
Відповідь	А	Г	Б	В	Г	А	В	Г	А	Б

2.5. Завдання поточно-модульного контролю

Оцінювання знань студентів із дисципліни «Концептуальні та організаційно-правові засади забезпечення безпеки України» здійснюється на основі результатів поточного модульного контролю (ПМК). Такий підхід до навчального процесу обумовлено вимогами кредитно-модульної системи (КМС). Кредитно-модульна система – це модель організації навчального процесу, яка ґрунтується на поєднанні двох складових: модульної технології навчання та кредитів (залікових одиниць) – і охоплює зміст, форми та засоби навчального процесу, форми контролю якості знань та вмінь і навчальної діяльності студента в процесі як аудиторної, так і самостійної роботи.

Метою впровадження КМС є інтенсифікація навчального процесу та підвищення якості підготовки фахівців із питань організаційно-правових засад забезпечення безпеки України шляхом стимулювання систематичної та якісної як аудиторної, так і самостійної роботи студентів протягом семестру; виключення безплідних за своєю кінцевою суттю «штурмів» під час екзаменаційних сесій, зниження при цьому пікових психологічних та емоційних перевантажень студентів; підвищення мотивації студентів до набуття знань та вмінь із дисципліни «Концептуальні та організаційно-правові засади забезпечення безпеки України», а також відповідальності за результати її опанування; забезпечення мобільного зворотного зв'язку викладачів зі студентами протягом семестру; прищеплення студентам почуття навчальної дисциплінованості.

Загальним об'єктом оцінювання знань студентів при ПМК є відповідні частини навчальної програми з дисципліни «Концептуальні та організаційно-правові засади забезпечення безпеки України», засвоєння якої, зрозуміло, перевіряється під час ПМК. Завданням ПМК з дисципліни «Концептуальні та організаційно-правові засади забезпечення безпеки України» є перевірка розуміння та засвоєння навчального матеріалу відповідного змістовного модулю, здатності осмислити зміст теми чи розділу навчальної програми, умінь застосовувати отримані знання під час вирішення професійних завдань.

В основу поточного модульного контролю знань студентів із дисципліни «Концептуальні та організаційно-правові засади забезпечення безпеки України» покладено низку об'єктів. До їхнього складу включають, по-перше, успішність на практичних заняттях; по-друге, виконання модульних контрольних завдань.

Критеріями оцінювання ПМК з дисципліни «Концептуальні та організаційно-правові засади забезпечення безпеки України» є: а) успішність на практичних заняттях (відвідування відповідних форм навчального процесу; б) рівень знань за результатами практичних занять; в) самостійне опрацювання тем загалом чи окремих питань; г) оцінка за виконання

модульних контрольних завдань.

Виконання модульних контрольних завдань із дисципліни «Концептуальні та організаційно-правові засади забезпечення безпеки України» проводиться у формі тестування та домашньої контрольної роботи. Перелік тестів, питань та завдань, порядок і час їхнього складання, критерії оцінювання визначаються відповідно до вимог робочої навчальної програми.

З урахуванням загальної кількості годин, відведених на дисципліну «Концептуальні та організаційно-правові засади забезпечення безпеки України» згідно з навчальним планом, передбачено проведення 2-х модульних (контрольних) робіт, котрі охоплюють певні змістовні теми, визначені робочою програмою. Змістом 1-ї модульної (контрольної) роботи охоплені такі теми: 1) поняття, історичний та рольовий аспект понятійної категорії «безпека», 2) види безпеки та їхня характеристика, 3) основні напрями діяльності держави у сфері забезпечення безпеки та оборони України, 4) організаційно-правове регулювання забезпечення безпеки України. Друга модульна (контрольна) робота передбачає розкриття таких тем: 1) поняття та сутність державної безпеки, 2) сутність та значення національної безпеки України, 3) дестабілізуючі чинники національної безпеки України, 4) система національної безпеки України, 5) Служба безпеки України та її ключові сегменти. Модульні (контрольні) роботи охоплюють 25 варіантів кожного окремо взятого блоку перевірки знань студентів.

2.5.1. Зразок варіантів модульних (контрольних) завдань

(перший блок)

Варіант 1

1. Об'єкт та предмет дисципліни.
2. Які чинники зумовлюють формування нової парадигми забезпечення безпеки? Визначте власну позицію.
3. Тестові завдання.

1. *Безпека – це такі умови, коли:*

- а) дія зовнішніх факторів і внутрішніх чинників не призводить до процесів, що вважаються негативними;
- б) дія зовнішніх факторів не призводить до процесів, що вважаються негативними;
- в) дія внутрішніх факторів не призводить до процесів, що вважаються негативними;
- г) вимоги до наявних на цьому етапі потреб, знань та уявлень не суперечать розумінню особою безпеки.

2. *Небезпека – це:*

- а) негативна властивість живої та неживої матерії, що здатна спричинити шкоду самій матерії: людям, природному середовищу, матеріальним цінностям;
- б) умова чи ситуація, яка існує в навколишньому середовищі й здатна призвести до небажаного вивільнення енергії, що може спричинити фізичну шкоду, поранення чи травмування;
- в) відповіді А та Б вірні;
- г) умова чи ситуація, яка існує у внутрішньому середовищі й здатна призвести до небажаного вивільнення енергії, що може спричинити фізичну шкоду, поранення чи травмування.

3. *Ризик – це:*

- а) кількісна оцінка небезпеки;
- б) частота або ймовірність виникнення однієї події під час настання іншої, пов'язаної з небезпекою;
- в) імовірність виникнення однієї події під час настання іншої, пов'язаної з небезпекою; безрозмірна величина, що лежить у межах від 0 до 1;
- г) усі відповіді вірні.

4. *Безпека – це:*

- а) стан захищеності особи та суспільства від ризику зазнати шкоди;
- б) стан діяльності, за якого з визначеною ймовірністю виключено прояв

небезпек або ж відсутня надзвичайна небезпека;

в) ступінь свободи від ризику або ж відсутність неприпустимого ризику, пов'язаного з можливістю завдати будь-якої шкоди життю та здоров'ю людини;

г) усі відповіді вірні.

5. У Законі України «Про національну безпеку України» серед фундаментальних національних інтересів України названо:

а) інтеграцію України в європейський політичний, економічний, безпековий, правовий простір; набуття членства в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору;

б) розвиток рівноправних взаємовигідних відносин з іншими державами;

в) відповіді А та Б вірні;

г) набуття членства в НАТО.

6. У якому документі визначено пріоритети державної політики у сферах національної безпеки та оборони України:

а) у Стратегії національної безпеки України;

б) у підзаконних актах про національну безпеку України;

в) у постановах Кабінету Міністрів України про національну безпеку;

г) у Законі України «Про службу безпеки України»?

7. Основними стратегіями, що визначають пріоритети державної політики у сферах національної безпеки та оборони України є:

а) стратегії національної безпеки України;

б) стратегії воєнної безпеки України;

в) стратегії кібербезпеки України;

г) усі відповіді вірні.

8. Сектор безпеки та оборони України має такі взаємопов'язані складові:

а) сили безпеки та сили оборони;

б) сили оборони та оборонно-промислового комплексу;

в) сили безпеки; сили оборони; оборонно-промисловий комплекс; громадяни й громадські об'єднання, які добровільно беруть участь у забезпеченні

національної безпеки;

г) громадяни та громадські об'єднання, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки.

9. *ЄС та Парламентська асамблея Ради Європи поділяють сектор безпеки на такі складові:*

а) оборону, поліцію, розвідувальні органи та керівництво кордонами.

б) оборонну та військову безпеку;

в) розвідувальну та кібербезпеку;

г) суверенність держави та керівництво кордонами.

10. *Сектор безпеки України – це:*

а) єдність правотворчої, правозастосовної, правоохоронної та зовнішньодержавних засобів;

б) сукупність державних органів та організацій, які покликані гарантувати безпеку особи, суспільства та держави;

в) державні органи безпеки;

г) Служба безпеки України.

Варіант 2

1. Структура, завдання та методологія безпекознавства.

2. Назвіть основні напрями ресурсного забезпечення національної безпеки.

Обґрунтуйте.

3. Тестові завдання.

1. *Хто вважається засновником теорії безпеки:*

а) Гуго Гроція;

б) Томас Гоббс;

в) Епікур;

г) Жан Поль Марат?

2. *До основних взаємопов'язаних ознак безпеки належить:*

а) несуперечливість системи об'єктивних законів функціонування суспільства;

- б) стабільність та збалансованість системи суспільних відносин, що забезпечують єдність та взаємообумовленість системи інтересів у суспільстві;
- в) стійкість відновлення мотивів позитивної продуктивної взаємодії в суспільстві;
- г) усі відповіді вірні.

3. Трансформація парадигми безпеки відбувалася за такими основними напрямками:

- а) гуманітарні та етичні питання, які раніше відігравали досить обмежену роль у світовій дискусії про безпеку, зараз займають у ній центральне місце;
- б) в останні роки зростає визнання нерозривного зв'язку між безпекою держави та добробутом її громадян;
- в) сучасна еволюція поняття безпеки виражається в посиленні акценту на міжнародному співробітництві;
- г) усі відповіді вірні.

4. Сучасна еволюція поняття безпеки виражається в:

- а) посиленні діяльності органів державної влади щодо забезпечення національної безпеки;
- б) посиленні акценту на міжнародному співробітництві, на відміну від більш традиційної опори на суперництво та конфлікти;
- в) підвищенні уваги до соціальної безпеки;
- г) підвищенні ролі безпеки життєдіяльності.

5. У Законі України «Про національну безпеку України» вказано, що Служба безпеки України забезпечує державну безпеку за напрямками, як-от:

- а) протидія розвідувально-підривній діяльності стосовно України;
- б) боротьба з тероризмом; контррозвідувальний захист державного суверенітету, конституційного ладу й територіальної цілісності;
- в) оборона науково-технічного потенціалу; кібербезпека; економічна та інформаційна безпека держави, об'єктів критичної інфраструктури; охорона державної таємниці;

г) усі відповіді вірні.

6. Стратегія національної безпеки – це:

- а) документ, що регулює принципи національної безпеки України;
- б) основоположний документ, у якому викладаються стратегічні цілі України щодо становлення її як європейського лідера;
- в) документ, що визначає принципи забезпечення безпеки України;
- г) документ, що визначає функції держави щодо забезпечення безпеки України.

7. Стратегія національної безпеки України, згідно із законодавством, визначає:

- а) загальні принципи, пріоритетні цілі, завдання і механізми захисту життєво важливих інтересів особи, суспільства й держави від зовнішніх і внутрішніх загроз;
- б) цілі захисту інтересів держави від зовнішніх і внутрішніх загроз;
- в) завдання захисту інтересів держави від зовнішніх загроз;
- г) завдання захисту інтересів держави від внутрішніх загроз.

8. Метою реалізації Стратегії національної безпеки України є:

- а) захист прав і законних інтересів усіх територіальних громад, суспільних верств, етнічних груп;
- б) реалізація незалежного, вільного, суверенного й демократичного розвитку єдиної України;
- в) формування сприятливих умов для забезпечення інтересів громадян, суспільства й держави, дальшого поступу України як демократичної держави зі сталою ринковою економікою, що зростає;
- г) усі відповіді вірні.

9. Основними функціями держави стосовно забезпечення безпеки є:

- а) правотворча;
- б) правозастосовна;
- в) правоохоронна та зовнішньодержавна;
- г) усі відповіді вірні.

10. Для запобігання зовнішнім загрозам у процесі організації функціонування апарату державних органів усередині держави пріоритетом у діяльності держави має бути:

- а) підвищення рівня соціального захисту населення, ефективна діяльність правоохоронних органів;
- б) робота у сфері розвитку освіти й науки;
- в) економічне забезпечення, політична рівновага;
- г) усі відповіді вірні.

Варіант 3

1. Природа й суть поняття «безпека».
2. Назвіть основні умови реалізації Стратегії безпеки. Обґрунтуйте.
3. Тестові завдання.

1. У Законі України «Про національну безпеку України» надано визначення таких видів безпеки, як:

- а) воєнна та оборонна;
- б) державна та національна;
- в) воєнна, громадська, державна, національна;
- г) громадська та державна.

2. Вирішення проблеми безпеки:

- а) є основою перетворення багатофакторних явищ природної, матеріальної, соціальної сфери в життєдіяльність суспільства;
- б) є основою державної політи у сфері безпеки;
- в) відображається в нормативно-законодавчих актах України;
- г) є основою подальшого розвитку міжнародних відносин.

3. Механізми реалізації Стратегії ґрунтуються на принципах:

- а) верховенства права;
- б) неухильного дотримання законодавства;
- в) прозорості основних напрямів видатків на національну безпеку й оборону;
- г) усі відповіді вірні.

4. Ресурсне забезпечення національної безпеки передбачає:

- а) поетапне доведення бюджетного фінансування сектору безпеки й оборони до оптимального рівня;
- б) оптимізацію видатків місцевих бюджетів;
- в) удосконалення матеріально-технічного забезпечення національної безпеки;
- г) удосконалення інформаційного забезпечення національної безпеки.

5. До основних напрямків діяльності держави в забезпеченні безпеки й оборони України належать:

- а) зміцнення обороноздатності держави, профілактика загроз безпеці та обороні держави;
- б) удосконалення законодавства, зокрема узгодження правових норм, усунення колізій та різного тлумачення нормативно-правових актів;
- в) взаємодія з іноземними державами з обміну досвідом, економічною та політичною співпрацею;
- г) усі відповіді вірні.

6. Політична безпека – це:

- а) захищеність політичної сфери суспільства від усіх зовнішніх і внутрішніх загроз;
- б) основна складова національної безпеки;
- в) відсутність деформації політики суспільства;
- г) немає правильної відповіді.

7. Безпека будь-якого соціального об'єкта – це:

- а) рівень розвитку потенціалу життєдіяльності;
- б) забезпечення єдності інтересів суспільства;
- в) забезпечення безпеки для технічних і технологічних об'єктів;
- г) усі відповіді вірні.

8. Соціально-культурна безпека – це:

- а) безпека духовно-ідеологічних, етичних, культурних умов життєдіяльності людей;
- б) безпека культурних цінностей людства;

- в) відображення захищеності у своїй сукупності духовно-ідеологічних, етичних, культурних умов життєдіяльності людей, того духовного середовища, без якого не може бути ні людини, ні людського співтовариства;
- г) безпека етичних та культурних умов життя людини.

9. *Залежно від типу загрози виділяють такі види безпеки:*

- а) безпеку організацій, підприємств, фірм;
- б) міжнародну, національну, регіональну, безпеку організацій, безпеку особи;
- в) державну та національну;
- г) державну та регіональну.

10. *Екологічна безпека – це:*

- а) такий стан та умови навколишнього природного середовища, за якого забезпечується екологічна рівновага;
- б) такий стан та умови навколишнього середовища, за якого гарантується захист навколишнього середовища;
- в) такий стан та умови навколишнього природного середовища, за якого гарантується захист атмосфери, гідросфери, літосфери, космосфери, видового складу тваринного й рослинного світу, природних ресурсів, збереження здоров'я і життєдіяльності людей;
- г) усі відповіді вірні.

Варіант 4

1. Об'єкти та суб'єкти безпеки.
2. Зазначте напрями розвитку демократичного цивільного контролю над сектором безпеки й оборони. Викладіть власну позицію.
3. Тестові завдання.

1. *Види безпеки – це:*

- а) групування видів безпеки за ознаками державотворчих процесів;
- б) виділення та групування безпеки за основними видами небезпек та загроз, визначення форми безпеки;
- в) групування видів безпеки за воєнними загрозами;

г) групування видів безпеки за ознаками життєвої безпеки.

2. В основу класифікації видів безпеки покладено:

- а) суб'єкта, на інтереси якого спрямовані загрози (структурна ознака);
- б) сферу суспільного життя, напрямки людської діяльності (функціональна ознака);
- в) суб'єкта та сферу суспільного життя;
- г) усі відповіді вірні

3. Безпека людини – це:

- а) поняття, що відображає саму суть людського життя, її ментальні, соціальні й духовні надбання;
- б) такий стан людини, коли дія зовнішніх та внутрішніх факторів не призводить до смерті, погіршення функціонування та розвитку організму, свідомості, психіки й людини загалом;
- в) невід'ємна складова характеристики стратегічного напрямку розвитку людства;
- г) усі відповіді вірні.

4. Безпека життєдіяльності – це:

- а) галузь знання та науково-практична діяльність, спрямована на формування безпеки й попередження небезпеки шляхом вивчення загальних закономірностей виникнення небезпек;
- б) безпека існування людини в навколишньому середовищі;
- в) уникнення загроз для життя особи;
- г) державне регулювання охорони життя людини.

5. Основні чинники, що обумовлюють актуальність вивчення сутності поняття «безпека»:

- а) складність та суперечливість сучасних процесів трансформацій геополітичного та геоекономічного простору;
- б) актуалізація необхідності розв'язання глобальних проблем безпеки;
- в) кардинальні суспільно-політичні та соціально-економічні зміни, які останнім часом спостерігаються в багатьох країнах, які здійснюють

визначальний вплив на міжнародну та національну безпеку;

г) усі відповіді вірні.

6. Під час дослідження сутності безпеки акцентують увагу на:

- а) концептуальному, практичному аспектах; потребах у життєдіяльності особи, суспільства, держави;
- б) онтологічних і гносеологічних основах безпеки;
- в) філософії і культурі безпеки;
- г) ціннісному та міжнародному аспектах.

7. Заходи, які необхідно виконати для забезпечення захищеності об'єкта, вимагають:

- а) використання значних ресурсів (матеріальних, фінансових тощо);
- б) наявності обґрунтованих управлінських рішень;
- в) стратегії розвитку об'єкта;
- г) міцної захищеності об'єкта.

8. Безпеку можна розуміти як:

- а) єдність безпеки та небезпеки;
- б) наявність ситуації життєдіяльності об'єктів природи;
- в) опосередковану відсутність небезпеки, визначеність існування того чи іншого об'єкта;
- г) уявлення людини про ту або іншу небезпеку.

9. Під державною безпекою розуміють:

- а) заходи політичного та економічного характеру, спрямовані на забезпечення безпеки держави;
- б) сукупний результат заходів політичного, економічного та воєнного характеру, спрямованих на забезпечення суверенітету; реалізовані можливості щодо збереження політичного режиму; політичну стабільність тощо;
- в) забезпечення стабільного економічного розвитку;
- г) забезпечення суверенітету держави.

10. Безпечними впливами на об'єкт можуть уважатися ті, що:

- а) не викликають істотної зміни його природного функціонування і розвитку;
- б) відображають внутрішні та зовнішні умови існування об'єкта;
- в) відображають зміни структури об'єкта;
- г) припиняють гальмування природного розвитку об'єкта.

Варіант 5

1. Сутність і класифікаційні особливості поняття «небезпека».
2. Чому розробка стратегій забезпечення безпеки є складною проблемою? Викладіть власну позицію.
3. Тестові завдання.

1. *Внутрішня небезпека для об'єкта – це:*

- а) можливість якого-небудь елемента внутрішньої структури об'єкта (або сукупності таких елементів) за певних умов спричинити шкоду (збиток) об'єкту зсередини;
- б) прояв зв'язків між взаємодіючими елементами системи;
- в) порушення стійкості зв'язків;
- г) коли один з елементів може завдати збитку (шкоди) іншому.

2. *Найбільша небезпека притаманна подіям, які:*

- а) порушують нормальне функціонування об'єкта;
- б) пов'язані з ризикованою, а тому й непередбачуваною поведінкою суб'єкта небезпеки;
- в) пов'язані з потенційною загрозою;
- г) несуть великий рівень небезпеки.

3. *Передумови зародження знань про безпеку можна простежити у:*

- а) філософських науках;
- б) міфології;
- в) міфології, релігії, філософії, в історії розвитку науки загалом;
- г) історії розвитку науки.

4. *У практичному відношенні щодо безпеки об'єкта можуть виникати такі ситуації, як-от:*

- а) відсутність небезпеки для об'єкта, що є наслідком його захищеності від небезпечної дії (явища, процесу тощо);
- б) відсутність небезпеки, коли вона дійсно відсутня як така, а об'єкт при цьому не захищений;
- в) наявність небезпеки, тобто вона є, але об'єкт не захищений;
- г) усі відповіді вірні.

5. Коли говорять про сприйняття суб'єктом небезпеки, мають на увазі:

- а) спрямованість на заперечення існування об'єкта;
- б) форму небезпеки – усвідомлене суб'єктом заперечення його існування;
- в) суб'єктивність форми небезпеки;
- г) заперечення небезпеки.

6. За яким об'єктивним змістом небезпеку можна трактувати як:

- а) можливість заперечення існування об'єкта;
- б) небезпеку втрати незалежності;
- в) заперечення природної визначеності буття, а можливість заперечення міститься в самому предметі;
- г) можливість заперечення кількісно-якісних характеристик об'єкта?

7. Небезпека виступає:

- а) суб'єктною формою оцінки дії, події, явища, процесу;
- б) формою ідентифікації суб'єкта;
- в) запереченням природного існування суб'єкта;
- г) немає правильної відповіді.

8. Оцінка міри (ступеня) небезпеки залежить від:

- а) цінності того, що заперечується;
- б) однієї і тієї ж дії, явища, процесу;
- в) здатності дії (впливу) на той або інший об'єкт;
- г) величини шкоди чи збитку.

9. Виділяють небезпеку:

- а) в економічній, політичній, соціальній, гуманітарній сферах життєдіяльності;

- б) загальнодержавного та регіонального значення;
- в) довготривалого чи короткотривалого характеру;
- г) усі відповіді вірні.

10. *Зовнішня небезпеки для об'єкта – це:*

- а) можливість якого-небудь чинника (процесу, події тощо) або їхньої сукупності вплинути на формування національної соціальної політики;
- б) можливість якого-небудь чинника (процесу, події тощо) або їхньої сукупності за певних умов здійснити негативний вплив (дію) на об'єкт;
- в) можливість якого-небудь чинника (процесу, події тощо) або їхньої сукупності завдати йому шкоди (збиток);
- г) усі відповіді вірні.

Варіант 6

1. Сутність понять «загроза», «небезпека».
2. Взаємодія яких структурних елементів середовища визначає розвиток соціальної системи? Обґрунтуйте.
3. Тестові завдання.

1. *Безпека – це певний стан системи, за якого:*

- а) вона забезпечує можливість надійного захисту всіх її елементів (підсистем) від будь-яких деструктивних внутрішніх і зовнішніх дій;
- б) передусім забезпечується свобода вибору шляху подальшого буття, самовдосконалення і розвитку суспільства, або ж для їхнього захисту є адекватні засоби;
- в) вона зберігає свою цілісність, стійкість (стабільність), здатність до ефективного функціонування і прогресивного розвитку;
- г) не містить правильної відповіді.

2. *Гносеологічний аспект безпеки пов'язаний:*

- а) безпосередньо з особливостями її пізнання;
- б) з генезисом розвитку безпеки;
- в) із трансформуванням знання в практичний досвід;

г) із чуттєвим досвідом особи.

3. Аксіологічний аспект безпеки полягає в тому, що:

- а) створює оптимальні умови для підтримки гармонійного стану буття і стійкого розвитку суспільства;
- б) дає людині свободу вибору, розкриває її ціннісну значущість;
- в) вона знаходиться поміж загальнолюдських цінностей, таких як добро, істина, краса, бо є суттєво ваговою для багатьох поколінь людей;
- г) пов'язана з появою людини на землі, а її забезпечення – головна передумова прогресивного розвитку;

4. Досягнутий рівень безпеки залежить від:

- а) можливостей, які є в розпорядженні суспільства;
- б) ефективності практичних заходів щодо реалізації вказаних можливостей під час прогнозування;
- в) виявлення, нейтралізації чи зниження інтегрального рівня загроз безпеці;
- г) усі відповіді вірні.

5. Онтологічно-гносеологічна картина механізму забезпечення національної безпеки зводиться до:

- а) взаємодоповнення суб'єктивного та гносеологічного підходів при вивченні об'єктів і процесів реального світу (соціального й природного);
- б) об'єктивних властивостей та якості матерії, які існують незалежно від людської свідомості;
- в) загальноприйнятих істин (законів), що встановлені людьми на певному етапі розвитку науки, і сформованих на цій основі їхніх суб'єктивних оцінок;
- г) усі відповіді вірні.

6. Безпека визначається і безпосередньо пов'язується із:

- а) засобами, способами, механізмами, які держава використовує для забезпечення безпеки;
- б) суб'єктивними по своїй природі оцінками характеру й масштабів загроз цінностям суспільства, які характерні для конкретного історичного моменту його розвитку;

- в) розв'язанням проблеми забезпечення безпеки;
- г) забезпеченням певного рівня задоволення життєво важливих потреб людини.

7. Факторами, які здійснюють вплив на безпечний розвиток соціальної системи, є:

- а) стійка тенденція зростання ролі екологічних факторів у житті людства;
- б) рівень співробітництва в системі міжнародних відносин;
- в) усебічне врахування культурно-історичних особливостей суспільства;
- г) усі відповіді вірні.

8. Небезпека в соціальному сенсі – це:

- а) негативні чинники впливу на соціальний об'єкт;
- б) об'єктивно наявна можливість негативної дії тих чи інших чинників (зовнішніх і внутрішніх) на соціальний організм;
- в) збиток чи шкода, що суттєво змінюють властивості об'єкта;
- г) збиток чи шкода, що погіршують стан об'єкта, надають його розвитку небажаної динаміки.

9. Джерелом небезпеки для соціальної системи можуть бути:

- а) об'єкти, явища, процеси тощо, які здатні завдати їй шкоду (збиток);
- б) об'єкти, явища, процеси тощо, які здатні ослабити або зруйнувати її структуру;
- в) об'єкти, явища, процеси тощо, які здатні заперечити саму можливість її нормального існування та розвитку;
- г) усі відповіді вірні.

10. У якому документі визначено пріоритети державної політики у сферах національної безпеки та оборони України:

- а) у Стратегії національної безпеки України;
- б) у підзаконних актах про національну безпеку України;
- в) у постановах Кабінету Міністрів України про національну безпеку;
- г) у Законі України «Про службу безпеки України».

Варіант 7

1. Діагностика небезпек та загроз.
2. Опишіть рівні порядку, які визначають стабільність соціальної системи. Доведіть власну думку.

3. Тестові завдання.

1. *Інформаційна безпека – це:*

- а) стан захищеності систем обробки й зберігання даних, за якого забезпечено конфіденційність, доступність і цілісність інформації;
- б) комплекс заходів, спрямованих на забезпечення захищеності інформації від несанкціонованого доступу, використання, оприлюднення, руйнування, унесення змін, ознайомлення, перевірки, запису чи знищення;
- в) ступінь захищеності та стійкість основних сфер життєдіяльності стосовно небезпечних інформаційних впливів як до впровадження, так і до вилучення інформації;
- г) забезпечення конфіденційності та цілісності інформації.

2. *Під державною безпекою розуміють:*

- а) заходи політичного та економічного характеру, спрямовані на забезпечення безпеки держави;
- б) сукупний результат заходів політичного, економічного та воєнного характеру, спрямованих на забезпечення суверенітету; реалізовані можливості щодо збереження політичного режиму; політичну стабільність тощо;
- в) забезпечення стабільного економічного розвитку;
- г) забезпечення суверенітету держави.

3. *Безпечними впливами на об'єкт можуть уважатися ті, що:*

- а) не викликають істотної зміни його природного функціонування і розвитку;
- б) відображають внутрішні та зовнішні умови існування об'єкта;
- в) відображають зміни структури об'єкта;
- г) припиняють гальмування природного розвитку об'єкта.

4. *Безпека – це певний стан системи, за якого:*

- а) вона забезпечує можливість надійного захисту всіх її елементів (підсистем) від будь-яких деструктивних внутрішніх і зовнішніх дій;
- б) передусім забезпечується свобода вибору шляху подальшого буття, самовдосконалення і розвитку суспільства, або ж для їхнього захисту є адекватні засоби;
- в) вона зберігає свою цілісність, стійкість (стабільність), здатність до ефективного функціонування і прогресивного розвитку;
- г) не містить правильної відповіді.

5. Гносеологічний аспект безпеки пов'язаний:

- а) безпосередньо з особливостями її пізнання;
- б) з генезисом розвитку безпеки;
- в) із трансформуванням знання в практичний досвід;
- г) із чуттєвим досвідом особи.

6. Небезпека – це:

- а) негативна властивість живої та неживої матерії, що здатна спричинити шкоду самій матерії: людям, природному середовищу, матеріальним цінностям;
- б) умова чи ситуація, яка існує в навколишньому середовищі й здатна призвести до небажаного вивільнення енергії, що може спричинити фізичну шкоду, поранення чи травмування;
- в) відповіді А та Б вірні;
- г) умова чи ситуація, яка існує у внутрішньому середовищі й здатна призвести до небажаного вивільнення енергії, що може спричинити фізичну шкоду, поранення чи травмування.

7. Ризик – це:

- а) кількісна оцінка небезпеки;
- б) частота або ймовірність виникнення однієї події під час настання іншої, пов'язаної з небезпекою;
- в) імовірність виникнення однієї події під час настання іншої, пов'язаної з небезпекою; безрозмірна величина, що лежить у межах від 0 до 1;

г) усі відповіді вірні.

8. *Безпека – це:*

- а) стан захищеності особи та суспільства від ризику зазнати шкоди;
- б) стан діяльності, за якого з визначеною ймовірністю виключено прояв небезпек або ж відсутня надзвичайна небезпека;
- в) ступінь свободи від ризику або ж відсутність неприпустимого ризику, пов'язаного з можливістю завдати будь-якої шкоди життю та здоров'ю людини;
- г) усі відповіді вірні.

9. *Хто вважається засновником теорії безпеки:*

- а) Гуго Гроцій;
- б) Томас Гоббс;
- в) Епікур;
- г) Жан Поль Марат?

10. *Залежно від типу загрози виділяють такі види безпеки:*

- а) безпеку організацій, підприємств, фірм;
- б) міжнародну, національну, регіональну, безпеку організацій, безпеку особи;
- в) державну та національну;
- г) державну та регіональну.

Варіант 8

1. Основні принципи забезпечення безпеки.
2. Чому механізм забезпечення національної безпеки має розглядатися в онтологічному та гносеологічному аспектах? Обґрунтуйте.
3. Тестові завдання.

1. *Інформаційна безпека – це:*

- а) стан захищеності систем обробки й зберігання даних, за якого забезпечено конфіденційність, доступність і цілісність інформації;
- б) комплекс заходів, спрямованих на забезпечення захищеності інформації від несанкціонованого доступу, використання, оприлюднення, руйнування,

- унесення змін, ознайомлення, перевірки, запису чи знищення;
- в) ступінь захищеності й стійкість основних сфер життєдіяльності стосовно небезпечних інформаційних впливів як до впровадження, так і до вилучення інформації;
- г) забезпечення конфіденційності та цілісності інформації.

2. Політична безпека – це:

- а) захищеність політичної сфери суспільства від усіх зовнішніх і внутрішніх загроз;
- б) основна складова національної безпеки;
- в) відсутність деформації політики суспільства;
- г) не містить правильної відповіді.

3. Безпека будь-якого соціального об'єкта – це:

- а) рівень розвитку потенціалу життєдіяльності;
- б) забезпечення єдності інтересів суспільства;
- в) забезпечення безпеки технічним і технологічним об'єктам;
- г) усі відповіді вірні.

4. У Законі України «Про національну безпеку України» серед фундаментальних національних інтересів України названо:

- а) інтеграцію України в європейський політичний, економічний, безпековий, правовий простір; набуття членства в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору;
- б) розвиток рівноправних взаємовигідних відносин з іншими державами;
- в) відповіді А та Б вірні;
- г) набуття членства в НАТО.

5. У якому документі визначено пріоритети державної політики у сферах національної безпеки та оборони України:

- а) у Стратегії національної безпеки України;
- б) у підзаконних актах про національну безпеку України;
- в) у постановках Кабінету Міністрів України про національну безпеку;
- г) у Законі України "Про службу безпеки України"?

6. Основними стратегіями, що визначають пріоритети державної політики у сферах національної безпеки та оборони України, є:

- а) стратегії національної безпеки України;*
- б) стратегії воєнної безпеки України;*
- в) стратегії кібербезпеки України;*
- г) усі відповіді вірні.*

7. Сектор безпеки та оборони України містить такі взаємопов'язані складові:

- а) сили безпеки та сили оборони;*
- б) сили оборони та оборонно-промисловий комплекс;*
- в) сили безпеки; сили оборони; оборонно-промисловий комплекс; громадяни й громадські об'єднання, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки;*
- г) громадяни та громадські об'єднання, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки.*

8. Основні чинники, що обумовлюють актуальність вивчення сутності поняття «безпека»:

- а) складність та суперечливість сучасних процесів трансформацій геополітичного та геоекономічного простору;*
- б) актуалізація необхідності розв'язання глобальних проблем безпеки;*
- в) кардинальні суспільно-політичні та соціально-економічні зміни, які останнім часом спостерігаються в багатьох країнах, що здійснюють визначальний вплив на міжнародну та національну безпеку;*
- г) усі відповіді вірні.*

9. Під час дослідження сутності безпеки акцентують увагу на:

- а) концептуальному, практичному аспектах; потребах у життєдіяльності особи, суспільства, держави;*
- б) онтологічних і гносеологічних основах безпеки;*
- в) філософії і культурі безпеки;*
- г) ціннісному та міжнародному аспектах.*

10. Коли говорять про сприйняття суб'єктом небезпеки, мають на увазі:

- а) спрямованість на заперечення існування об'єкта;
- б) форму небезпеки – усвідомлене суб'єктом заперечення його існування;
- в) суб'єктивність форми небезпеки;
- г) будь-яке заперечення небезпеки.

Варіант 9

1. Суть системи безпеки, основні принципи побудови.
2. Які антагоністичні по своїй сутності цінності Ви знаєте? Доведіть власну думку.
3. Тестові завдання.

1. Оцінка міри (ступеня) небезпеки залежить від:

- а) цінності того, що заперечується;
- б) однієї і тієї ж дії, явища, процесу;
- в) здатності дії (впливу) на той або інший об'єкт;
- г) величини шкоди чи збитку.

2. Небезпека в соціальному сенсі – це:

- а) негативні чинники впливу на соціальний об'єкт;
- б) об'єктивно наявна можливість негативної дії тих чи інших чинників (зовнішніх і внутрішніх) на соціальний організм;
- в) збиток чи шкода, що суттєво змінюють властивості об'єкта;
- г) збиток чи шкода, що погіршують стан об'єкта, надають його розвитку небажаної динаміки.

3. Джерелом небезпеки для соціальної системи можуть бути:

- а) об'єкти, явища, процеси тощо, які здатні завдати їй шкоду (збиток);
- б) об'єкти, явища, процеси тощо, які здатні ослабити або зруйнувати її структуру;
- в) об'єкти, явища, процеси тощо, які здатні заперечити саму можливість її нормального існування та розвитку;
- г) усі відповіді вірні.

4. Виділяють небезпеку:

- а) в економічній, політичній, соціальній, гуманітарній сферах життєдіяльності;
- б) загальнодержавного та регіонального значення;
- в) довготривалого чи короткотривалого характеру;
- г) усі відповіді вірні.

5. Зовнішня небезпека для об'єкта – це:

- а) можливість якого-небудь чинника (процесу, події тощо) або їхньої сукупності вплинути на формування національної соціальної політики;
- б) можливість якого-небудь чинника (процесу, події тощо) або їхньої сукупності за певних умов здійснити негативний вплив (дію) на об'єкт;
- в) можливість якого-небудь чинника (процесу, події тощо) або їхньої сукупності завдати йому шкоду (збиток);
- г) усі відповіді вірні.

6. Внутрішня небезпека для об'єкта – це:

- а) можливість якого-небудь елемента внутрішньої структури об'єкта (або сукупності таких елементів) за певних умов спричинити шкоду (збиток) об'єкту зсередини;
- б) прояв зв'язків між взаємодіючими елементами системи;
- в) порушення стійкості зв'язків;
- г) коли один з елементів може завдати збитку (шкоди) іншому.

7. Безпека – це такі умови, за яких:

- а) дія зовнішніх факторів і внутрішніх чинників не призводить до процесів, що вважаються негативними;
- б) дія зовнішніх факторів не призводить до процесів, що вважаються негативними;
- в) дія внутрішніх факторів не призводить до процесів, що вважаються негативними;
- г) вимоги до наявних на певному етапі потреб, знань та уявлень не суперечать розумінню особою безпеки.

8. *Небезпека – це:*

- а) негативна властивість живої та неживої матерії, що здатна спричиняти шкоду самій матерії: людям, природному середовищу, матеріальним цінностям;
- б) умова чи ситуація, яка існує в навколишньому середовищі й здатна призвести до небажаного вивільнення енергії, що може спричинити фізичну шкоду, поранення чи травмування;
- в) відповіді А та Б вірні;
- г) умова чи ситуація, яка існує у внутрішньому середовищі й здатна призвести до небажаного вивільнення енергії, що може спричинити фізичну шкоду, поранення чи травмування.

9. *Ризик – це:*

- а) кількісна оцінка небезпеки;
- б) частота або ймовірність виникнення однієї події під час настання іншої, пов'язаної з небезпекою;
- в) імовірність виникнення однієї події під час настання іншої, пов'язаної з небезпекою; безрозмірна величина, що лежить у межах від 0 до 1;
- г) усі відповіді вірні.

10. *Соціокультурна безпека – це:*

- а) безпека духовно-ідеологічних, етичних, культурних умов життєдіяльності людей;
- б) безпека культурних цінностей людства;
- в) відображення захищеності у своїй сукупності духовно-ідеологічних, етичних, культурних умов життєдіяльності людей, того духовного середовища, без якого не може бути ні людини, ні людського співтовариства;
- г) безпека етичних та культурних умов життя людини.

Варіант 10

1. Соціальна система: суть, поняття.
2. Чому категорії "цінність за радянських часів не приділялась увага?"

Викладіть власну позицію.

3. Тестові завдання.

1. *Безпека життєдіяльності – це:*

- а) галузь знання та науково-практична діяльність, спрямована на формування безпеки й попередження небезпеки шляхом вивчення загальних закономірностей виникнення небезпек;
- б) безпека існування людини в навколишньому середовищі;
- в) уникнення загроз для життя особи;
- г) державне регулювання охорони життя людини.

2. *ЄС та Парламентська асамблея Ради Європи поділяють сектор безпеки на такі складові:*

- а) оборону, поліцію, розвідувальні органи та керівництво кордонами;
- б) оборонну та військову безпеку;
- в) розвідувальну та кібербезпеку;
- г) суверенність держави та керівництво кордонами.

3. *Сектор безпеки України – це:*

- а) єдність правотворчої, правозастосовної, правоохоронної та зовнішньодержавних засобів;
- б) сукупність державних органів та організацій, які покликані гарантувати безпеку особи, суспільства та держави;
- в) державні органи безпеки;
- г) Служба безпеки України.

4. *До основних функцій держави стосовно забезпечення безпеки належать:*

- а) правотворча;
- б) правозастосовна;
- в) правоохоронна та зовнішньодержавна;
- г) усі відповіді вірні.

5. *Для запобігання зовнішніх загроз під час організації функціонування апарату державних органів усередині держави пріоритетом у діяльності*

держави має бути:

- а) підвищення рівня соціального захисту населення, ефективна діяльність правоохоронних органів;
- б) робота у сфері розвитку освіти й науки;
- в) економічне забезпечення, політична рівновага;
- г) усі відповіді вірні.

6. Основними стратегіями, що визначають пріоритети державної політики у сферах національної безпеки та оборони України, є:

- а) стратегії національної безпеки України;
- б) стратегії воєнної безпеки України;
- в) стратегії кібербезпеки України;
- г) усі відповіді вірні.

7. Сектор безпеки та оборони України містить такі взаємопов'язані складові:

- а) сили безпеки та сили оборони;
- б) сили оборони та оборонно-промисловий комплекс;
- в) сили безпеки; сили оборони; оборонно-промисловий комплекс; громадяни й громадські об'єднання, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки;
- г) громадяни та громадські об'єднання, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки.

8. Основні чинники, що обумовлюють актуальність вивчення сутності поняття «безпека»:

- а) складність та суперечливість сучасних процесів трансформацій геополітичного та геоекономічного простору;
- б) актуалізація необхідності розв'язання глобальних проблем безпеки;
- в) кардинальні суспільно-політичні та соціально-економічні зміни, які останнім часом спостерігаються в багатьох країнах, які здійснюють визначальний вплив на міжнародну та національну безпеку;
- г) усі відповіді вірні.

9. Під час дослідження сутності безпеки акцентують увагу на:

- а) концептуальному, практичному аспектах; потребах у життєдіяльності особи, суспільства, держави;
- б) онтологічних і гносеологічних основах безпеки;
- в) філософії і культурі безпеки;
- г) ціннісному та міжнародному аспектах.

10. Коли говорять про сприйняття суб'єктом небезпеки, мають на увазі:

- а) спрямованість на заперечення існування об'єкта;
- б) форму небезпеки – усвідомлене суб'єктом заперечення його існування;
- в) суб'єктивність форми небезпеки;
- г) будь-яке заперечення небезпеки.

Варіант 11

1. Види й типи соціальних систем.
2. Які характеристики основних груп визначень поняття «безпека» Ви вважаєте найбільш змістовними? Доведіть.
3. Тестові завдання.

1. За об'єктивним змістом небезпеку можна трактувати як:

- а) можливість заперечення існування об'єкта;
- б) небезпеку втрати незалежності;
- в) заперечення природної визначеності буття, а можливість заперечення міститься в самому предметі;
- г) можливість заперечення кількісно-якісних характеристик об'єкта.

2. *Небезпека є:*

- а) суб'єктною формою оцінки дії, події, явища, процесу;
- б) формою ідентифікації суб'єкта;
- в) запереченням природного існування суб'єкта;
- г) немає правильної відповіді.

3. *Оцінка міри (ступеня) небезпеки залежить від:*

- а) цінності того, що заперечується;

- б) однієї і тієї ж дії, явища, процесу;
- в) здатності дії (впливу) на той або інший об'єкт;
- г) величини шкоди чи збитку.

4. Небезпека в соціальному сенсі – це:

- а) негативні чинники впливу на соціальний об'єкт;
- б) об'єктивно наявна можливість негативної дії тих чи інших чинників (зовнішніх і внутрішніх) на соціальний організм;
- в) збиток чи шкода, що суттєво змінюють властивості об'єкта;
- г) збиток чи шкода, що погіршують стан об'єкта, надають його розвитку небажаної динаміки.

5. Аксіологічний аспект безпеки полягає в тому, що:

- а) створює оптимальні умови для підтримки гармонійного стану буття і стійкого розвитку суспільства;
- б) дає людині свободу вибору, розкриває її ціннісну значущість;
- в) вона знаходиться поміж загальнолюдських цінностей, таких як добро, істина, краса, бо є суттєво ваговою для багатьох поколінь людей;
- г) вона пов'язана з появою людини на землі, а її забезпечення – головна передумова прогресивного розвитку.

6. Першим філософом, що безпосередньо звернувся до проблем безпеки, був:

- а) Томас Гоббс;
- б) Френсіс Бекон;
- в) Джон Локк;
- г) Ж.-Ж.Руссо.

7. Влада є феномен:

- а) що виявляється як дія стихії, яка поневолила людину, а владні відносини можна виявити тоді, коли мають місце факти опору владі;
- б) що займається створенням гарантій безпеки, починаючи від воєнної безпеки, захисту охорони навколишнього середовища й закінчуючи безпекою на виробництві та страхуванням життя;

- в) що прагне контролювати життя як таке;
- г) тому що сфера гарантій індивідуальної безпеки максимально розширюється.

8. *Синергетичний характер безпеки полягає в тому, що:*

- а) національна й міжнародна безпека передбачає об'єднання та взаємодію як цілісної системи всіх інститутів політичної, економічної, соціальної та гуманітарної сфер життєдіяльності людини, суспільства, держави, а в деяких випадках і міжнародних інституцій;
- б) створює системний ефект стійкого суспільного розвитку;
- в) відображає певні теоретичні уявлення про взаємовідносини індивіда, суспільства та держави, акумулює в собі наслідки;
- г) відображає накопичений історичний досвід, уподобання і культуру кожної людини (індивіда), суспільства, держави, земної цивілізації загалом.

9. *Трансформація парадигми безпеки відбувалася за такими основними напрямками, як-от:*

- а) гуманітарні та етичні питання, що раніше відігравали досить обмежену роль у світовій дискусії про безпеку, зараз займають у ній центральне місце;
- б) в останні роки зростає визнання нерозривного зв'язку між безпекою держави та добробутом її громадян;
- в) сучасна еволюція поняття безпеки виражається в посиленні акценту на міжнародному співробітництві;
- г) усі відповіді вірні.

10. *Сучасна еволюція поняття безпеки виражається в:*

- а) посиленні діяльності органів державної влади щодо забезпечення національної безпеки;
- б) посиленні акценту на міжнародному співробітництві, на відміну від більш традиційної опори на суперництво та конфлікти;
- в) підвищенні уваги до соціальної безпеки;
- г) підвищенні ролі безпеки життєдіяльності.

Варіант 12

1. Людина як основний елемент соціальної системи.
2. Чому безпека є комплексною характеристикою соціальної системи і в яких ракурсах вона розглядається? Викладіть власне бачення.

3. Тестові завдання.

1. У Законі України «Про національну безпеку України» надано визначення таких видів безпеки, як:

- а) воєнна та оборонна;
- б) державна та національна;
- в) воєнна, громадська, державна, національна;
- г) громадська та державна.

2. Вирішення проблеми безпеки:

- а) є основою перетворення багатофакторних явищ природної, матеріальної соціальної сфери в життєдіяльність суспільства;
- б) є основою державної політи у сфері безпеки;
- в) відображається в нормативно-законодавчих актах України;
- г) є основою подальшого розвитку міжнародних відносин.

3. Види безпеки – це:

- а) групування видів безпеки за ознаками державотворчих процесів;
- б) виділення та групування безпеки за основними видами небезпек та загроз, визначення форми безпеки;
- в) групування видів безпеки за воєнними загрозами;
- г) групування видів безпеки за ознаками життєвої безпеки.

4. В основу класифікації видів безпеки покладено:

- а) суб'єкта, на інтереси якого спрямовані загрози (структурна ознака);
- б) сферу суспільного життя, напрямки людської діяльності (функціональна ознака);
- в) суб'єкта та сферу суспільного життя;
- г) усі відповіді вірні.

5. Безпека людини – це:

- а) поняття, що відображає саму суть людського життя, її ментальні, соціальні й духовні надбання;
- б) такий стан людини, коли дія зовнішніх та внутрішніх факторів не призводить до смерті, погіршення функціонування та розвитку організму, свідомості, психіки та людини загалом;
- в) невід’ємна складова характеристики стратегічного напрямку людства;
- г) усі відповіді вірні.

6. До основних напрямків діяльності держави в забезпеченні безпеки й оборони України належать:

- а) зміцнення обороноздатності держави, профілактика загроз безпеці та обороні держави;
- б) удосконалення законодавства, зокрема узгодження правових норм, усунення колізій та двоякого тлумачення нормативно-правових актів;
- в) взаємодія з іноземними державами з обміну досвідом, економічною та політичною співпрацею;
- г) усі відповіді вірні.

7. У Законі України «Про національну безпеку України» вказано, що Служба безпеки України забезпечує державну безпеку за такими напрямками, як:

- а) протидія розвідувально-підривній діяльності стосовно України;
- б) боротьба з тероризмом; контррозвідувальний захист державного суверенітету, конституційного ладу й територіальної цілісності;
- в) оборона науково-технічного потенціалу; кібербезпека; економічна та інформаційна безпека держави, об’єктів критичної інфраструктури; охорона державної таємниці;
- г) усі відповіді вірні.

8. Стратегія національної безпеки – це:

- а) документ, що регулює принципи національної безпеки України;
- б) основоположний документ, у якому викладаються стратегічні цілі України щодо становлення її як європейського лідера;

- в) документ, що визначає принципи забезпечення безпеки України;
- г) документ, що визначає функції держави щодо забезпечення безпеки України.

9. *За об'єктивним змістом небезпеку можна трактувати як:*

- а) можливість заперечення існування об'єкта;
- б) небезпеку втрати незалежності;
- в) заперечення природної визначеності буття, а можливість заперечення міститься в самому предметі;
- г) можливість заперечення кількісно-якісних характеристик об'єкта.

10. *Небезпека є:*

- а) суб'єктною формою оцінки дії, події, явища, процесу;
- б) формою ідентифікації суб'єкта;
- в) запереченням природного існування суб'єкта;
- г) немає правильної відповіді.

Варіант 13

1. Людина як основний суб'єкт безпеки соціальних систем.
2. Визначте осмислення уявлень про безпеку людини й суспільства у філософському аспекті. Обґрунтуйте.
3. Тестові завдання.

1. *Джерелом небезпеки для соціальної системи можуть бути:*

- а) об'єкти, явища, процеси тощо, які здатні завдати їй шкоду (збиток);
- б) об'єкти, явища, процеси тощо, які здатні ослабити або зруйнувати її структуру;
- в) об'єкти, явища, процеси тощо, які здатні заперечити саму можливість нормального її існування та розвитку;
- г) усі відповіді вірні.

2. *Виділяють небезпеку:*

- а) в економічній, політичній, соціальній, гуманітарній сферах життєдіяльності;

- б) загальнодержавного та регіонального значення;
- в) довготривалого чи короткотривалого характеру;
- г) усі відповіді вірні.

3. *Зовнішня небезпека для об'єкта – це:*

- а) можливість якого-небудь чинника (процесу, події тощо) або їхньої сукупності вплинути на формування національної соціальної політики;
- б) можливість якого-небудь чинника (процесу, події тощо) або їхньої сукупності за певних умов здійснити негативний вплив (дію) на нього;
- в) можливість якого-небудь чинника (процесу, події тощо) або їхньої сукупності завдати йому шкоду (збиток);
- г) усі відповіді вірні.

4. *Під державною безпекою розуміють:*

- а) заходи політичного та економічного характеру, спрямовані на забезпечення безпеки держави;
- б) сукупний результат заходів політичного, економічного та воєнного характеру, спрямованих на забезпечення суверенітету; реалізовані можливості щодо збереження політичного режиму; політичну стабільність тощо;
- в) забезпечення стабільного економічного розвитку;
- г) забезпечення суверенітету держави.

5. *Безпечними впливами на об'єкт можуть уважатися ті, що:*

- а) не викликають істотної зміни його природного функціонування і розвитку;
- б) відображають внутрішні та зовнішні умови його існування;
- в) відображають зміни його структури;
- г) припиняють гальмування його природного розвитку.

6. *Безпека – це певний стан системи, за якого:*

- а) вона забезпечує можливість надійного захисту всіх її елементів (підсистем) від будь-яких деструктивних внутрішніх і зовнішніх дій;
- б) передусім забезпечується свобода вибору шляху подальшого буття, самовдосконалення і розвитку суспільства, або ж для їхнього захисту є

адекватні засоби;

в) вона зберігає свою цілісність, стійкість (стабільність), здатність до ефективного функціонування і прогресивного розвитку;

г) не містить правильної відповіді.

7. Гносеологічний аспект безпеки пов'язаний:

а) безпосередньо з особливостями її пізнання;

б) з генезисом розвитку безпеки;

в) із трансформуванням знання в практичний досвід;

г) із чуттєвим досвідом особи.

8. Безпеку можна розглядати як:

а) певний стан системи, досягнутий унаслідок запобігання шкоді її розвитку (життєдіяльності);

б) якість міжнародних відносин, яка ставиться в залежність від того чи іншого рівня міждержавних правовідносин;

в) інтегральну характеристику соціальної системи, яка залежить від багатьох чинників і характеризує той чи інший її стан (аж до людської цивілізації включно);

г) усі відповіді вірні.

9. Безпечний і сталий розвиток соціальної системи можна розглядати як:

а) особливу форму буття, що може бути охарактеризоване такими філософськими категоріями, як «якість», «кількість» та «структура»;

б) цілісність, нероздільну визначеність предметів і явищ;

в) розподіл і взаємодію в просторі елементів системи та програму їхнього розвитку;

г) відсутність страху про заповдіання цінностям шкоди;

10. Безпека – це такі умови, за яких:

а) дія зовнішніх факторів і внутрішніх чинників не призводить до процесів, що вважаються негативними;

б) дія зовнішніх факторів не призводить до процесів, що вважаються негативними;

- в) дія внутрішніх факторів не призводить до процесів, що вважаються негативними;
- г) вимоги до наявних на певному етапі потреб, знань та уявлень не суперечать розумінню особою безпеки.

Варіант 14

1. Основні фактори впливу на формування інтересів людини.
2. Чому безпека й небезпека є взаємопов'язані характеристики життєдіяльності об'єктів реального світу? Обґрунтуйте.
3. Тестові завдання.

1. *Безпека – це такі умови, за яких:*

- а) дія зовнішніх факторів і внутрішніх чинників не призводить до процесів, що вважаються негативними;
- б) дія зовнішніх факторів не призводить до процесів, що вважаються негативними;
- в) дія внутрішніх факторів не призводить до процесів, що вважаються негативними;
- г) вимоги до наявних на певному етапі потреб, знань та уявлень не суперечать розумінню особою безпеки.

2. *Сучасна еволюція поняття безпеки виражається в:*

- а) посиленні діяльності органів державної влади щодо забезпечення національної безпеки;
- б) посиленні акценту на міжнародному співробітництві, на відміну від більш традиційної опори на суперництво та конфлікти;
- в) підвищенні уваги до соціальної безпеки;
- г) підвищенні ролі безпеки життєдіяльності.

3. *У Законі України «Про національну безпеку України» надано визначення таких видів безпеки, як:*

- а) воєнна та оборонна;
- б) державна та національна;

- в) воєнна, громадська, державна, національна;
- г) громадська та державна.

4. Вирішення проблеми безпеки:

- а) є основою перетворення багатофакторних явищ природної, матеріальної, соціальної сфери в життєдіяльність суспільства;
- б) є основою державної політи у сфері безпеки;
- в) відображається в нормативно-законодавчих актах України;
- г) є основою подальшого розвитку міжнародних відносин.

5. Безпека людини – це:

- а) поняття, що відображає саму суть людського життя, її ментальні, соціальні й духовні надбання;
- б) такий стан людини, коли дія зовнішніх та внутрішніх факторів не призводить до смерті, погіршення функціонування і розвитку організму, свідомості, психіки та людини загалом;
- в) невід’ємна складова характеристики стратегічного напрямку людства;
- г) усі відповіді вірні.

6. Безпека життєдіяльності – це:

- а) галузь знання та науково-практична діяльність, спрямована на формування безпеки й попередження небезпеки шляхом вивчення загальних закономірностей виникнення небезпек;
- б) безпека існування людини в навколишньому середовищі;
- в) уникнення загроз для життя особи;
- г) державне регулювання охорони життя людини.

7. Соціокультурна безпека – це:

- а) безпека духовно-ідеологічних, етичних, культурних умов життєдіяльності людей;
- б) безпека культурних цінностей людства;
- в) відображення захищеності у своїй сукупності духовно-ідеологічних, етичних, культурних умов життєдіяльності людей, того духовного середовища, без якого не може бути ні людини, ні людського співтовариства;

г) безпека етичних та культурних умов життя людини.

8. *Політична безпека – це:*

- а) захищеність політичної сфери суспільства від усіх зовнішніх і внутрішніх загроз;
- б) основна складова національної безпеки;
- в) відсутність деформації політики суспільства;
- г) не містить правильної відповіді.

9. *Безпека будь-якого соціального об'єкта – це:*

- а) рівень розвитку потенціалу життєдіяльності;
- б) забезпечення єдності інтересів суспільства;
- в) забезпечення безпеки технічним і технологічним об'єктам;
- г) усі відповіді вірні.

10. *Безпеку можна розглядати як:*

- а) певний стан системи, досягнутий унаслідок запобігання шкоді її розвитку (життєдіяльності);
- б) якість міжнародних відносин, яка ставиться в залежність від того чи іншого рівня міждержавних правовідносин;
- в) інтегральну характеристику соціальної системи, яка залежить від багатьох чинників і характеризує той чи інший її стан (аж до людської цивілізації включно);
- г) усі відповіді вірні.

Варіант 15

1. Організація як вид соціальної системи.
2. На чому акцентують увагу під час дослідження безпеки? Обґрунтуйте.
3. Тестові завдання.

1. *ЄС та Парламентська асамблея Ради Європи поділяють сектор безпеки на такі складові, як:*

- а) оборона, поліція, розвідувальні органи та керівництво кордонами;
- б) оборонна та військова безпека;

- в) розвідувальна та кібербезпека;
- г) суверенність держави та керівництво кордонами.

2. Сектор безпеки України – це:

- а) єдність правотворчої, правозастосовної, правоохоронної та зовнішньодержавних засобів;
- б) сукупність державних органів та організацій, які покликані гарантувати безпеку особи, суспільства та держави;
- в) державні органи безпеки;
- г) Служба безпеки України.

3. До основних функцій держави забезпечення безпеки належать:

- а) правотворча;
- б) правозастосовна;
- в) правоохоронна та зовнішньодержавна;
- г) усі відповіді вірні.

4. У Законі України «Про національну безпеку України» серед фундаментальних національних інтересів України названо:

- а) інтеграцію України в європейський політичний, економічний, безпековий, правовий простір; набуття членства в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору;
- б) розвиток рівноправних взаємовигідних відносин з іншими державами;
- в) відповіді А та Б вірні;
- г) набуття членства в НАТО.

5. У якому документі визначено пріоритети державної політики у сферах національної безпеки та оборони України:

- а) у Стратегії національної безпеки України;
- б) у підзаконних актах про національну безпеку України;
- в) у постановах Кабінету Міністрів України про національну безпеку;
- г) у Законі України «Про службу безпеки України».

6. У Законі України «Про національну безпеку України» вказано, що Служба безпеки України забезпечує державну безпеку за такими напрямками,

як:

- а) протидія розвідувально-підривній діяльності стосовно України;
- б) боротьба з тероризмом; контррозвідувальний захист державного суверенітету, конституційного ладу й територіальної цілісності;
- в) оборона науково-технічного потенціалу; кібербезпека; економічна та інформаційна безпека держави, об'єктів критичної інфраструктури; охорона державної таємниці;
- г) усі відповіді вірні.

7. Стратегія національної безпеки – це:

- а) документ, що регулює принципи національної безпеки України;
- б) основоположний документ, у якому викладаються стратегічні цілі України щодо становлення її як європейського лідера;
- в) документ, що визначає принципи забезпечення безпеки України;
- г) документ, що визначає функції держави щодо забезпечення безпеки України.

8. Основні чинники, що обумовлюють актуальність вивчення сутності поняття «безпека»:

- а) складність та суперечливість сучасних процесів трансформацій геополітичного та геоекономічного простору;
- б) актуалізація необхідності розв'язання глобальних проблем безпеки;
- в) кардинальні суспільно-політичні та соціально-економічні зміни, які останнім часом спостерігаються в багатьох країнах, які здійснюють визначальний вплив на міжнародну та національну безпеку;
- г) усі відповіді вірні.

9. Під час дослідження сутності безпеки акцентують увагу на:

- а) концептуальному й практичному аспектах, потребах у життєдіяльності особи, суспільства, держави;
- б) онтологічних і гносеологічних основах безпеки;
- в) філософії і культурі безпеки;
- г) ціннісному та міжнародному аспектах.

10. *Оцінка міри (ступеня) небезпеки залежить від:*

- а) цінності того, що заперечується;
- б) однієї і тієї ж дії, явища, процесу;
- в) здатності дії (впливу) на той або інший об'єкт;
- г) величини шкоди чи збитку.

Варіант 16

1. Методи забезпечення безпеки соціальної системи.
2. Чому оцінка людиною безпеки об'єкта завжди є суб'єктивною? Доведіть.
3. Тестові завдання.

1. *За об'єктивним змістом небезпеку можна трактувати як:*

- а) можливість заперечення існування об'єкта;
- б) небезпеку втрати незалежності;
- в) заперечення природної визначеності буття, а можливість заперечення міститься в самому предметі;
- г) можливість заперечення кількісно-якісних характеристик об'єкта.

2. *Небезпека є:*

- а) суб'єктною формою оцінки дії, події, явища, процесу;
- б) формою ідентифікації суб'єкта;
- в) запереченням природного існування суб'єкта;
- г) не містить правильної відповіді.

3. *Оцінка міри (ступеня) небезпеки залежить від:*

- а) цінності того, що заперечується;
- б) однієї і тієї ж дії, явища, процесу;
- в) здатності дії (впливу) на той або інший об'єкт;
- г) величини шкоди чи збитку.

4. *Небезпека в соціальному сенсі – це:*

- а) негативні чинники впливу на соціальний об'єкт;
- б) об'єктивно наявна можливість негативної дії тих чи інших чинників (зовнішніх і внутрішніх) на соціальний організм;

- в) збиток чи шкода, що суттєво змінюють властивості об'єкта;
- г) збиток чи шкода, що погіршують стан об'єкта, надають його розвитку небажаної динаміки.

5. Заходи, які необхідно виконати для забезпечення захищеності об'єкта вимагають:

- а) використання значних ресурсів (матеріальних, фінансових тощо);
- б) наявності обґрунтованих управлінських рішень;
- в) стратегії розвитку об'єкта;
- г) міцної захищеності об'єкта.

6. Безпеку можна розуміти як:

- а) єдність безпеки та небезпеки;
- б) наявність ситуації життєдіяльності об'єктів природи;
- в) опосередковану відсутність небезпеки, визначеність існування того чи іншого об'єкта;
- г) уявлення людини про ту або іншу небезпеку.

7. Під державною безпекою розуміють:

- а) заходи політичного та економічного характеру, спрямовані на забезпечення безпеки держави;
- б) сукупний результат заходів політичного, економічного та воєнного характеру, спрямованих на забезпечення суверенітету; реалізовані можливості щодо збереження політичного режиму; політичну стабільність тощо;
- в) забезпечення стабільного економічного розвитку;
- г) забезпечення суверенітету держави.

8. Безпеку можна розглядати як:

- а) певний стан системи, досягнутий унаслідок запобігання шкоді її розвитку (життєдіяльності);
- б) якість міжнародних відносин, яка ставиться в залежність від того чи іншого рівня міждержавних правовідносин;
- в) інтегральну характеристику соціальної системи, яка залежить від багатьох

чинників і характеризує той чи інший її стан (аж до людської цивілізації включно);

г) усі відповіді вірні.

9. Безпечний і сталий розвиток соціальної системи можна розглядати як:

а) особливу форму буття, що може бути охарактеризоване такими філософськими категоріями, як «якість», «кількість» та «структура»;

б) цілісність, нероздільну визначеність предметів і явищ;

в) розподіл і взаємодію в просторі елементів системи та програму їхнього розвитку;

г) відсутність страху про заподіяння цінностям шкоди;

10. Досягнутий рівень безпеки залежить від:

а) можливостей, які є в розпорядженні суспільства;

б) ефективності практичних заходів щодо реалізації вказаних можливостей під час прогнозування;

в) виявлення, нейтралізації чи зниження інтегрального рівня загроз безпеці;

г) усі відповіді вірні.

Варіант 17

1. Механізм управління безпекою соціальних систем.

2. Як проводиться діагностика небезпек та загроз? Обґрунтуйте.

3. Тестові завдання.

1. Коли говорять про сприйняття суб'єктом небезпеки, мають на увазі:

а) спрямованість на заперечення існування об'єкта;

б) форму небезпеки – усвідомлене суб'єктом заперечення його існування;

в) суб'єктивність форми небезпеки;

г) будь-яке заперечення небезпеки.

2. Види безпеки – це:

а) групування видів безпеки за ознаками державотворчих процесів;

б) виділення та групування безпеки за основними видами небезпек та загроз, визначення форми безпеки;

- в) групування видів безпеки за воєнними загрозами;
- г) групування видів безпеки за ознаками життєвої безпеки.

3. В основу класифікації видів безпеки покладено:

- а) суб'єкта, на інтереси якого спрямовані загрози (структурна ознака);
- б) сферу суспільного життя, напрямки людської діяльності (функціональна ознака);
- в) суб'єкта та сферу суспільного життя;
- г) усі відповіді вірні.

4. Безпека людини – це:

- а) поняття, що відображає саму суть людського життя, її ментальні, соціальні й духовні надбання;
- б) такий стан людини, коли дія зовнішніх та внутрішніх факторів не призводить до смерті, погіршення функціонування та розвитку організму, свідомості, психіки та людини загалом;
- в) невід'ємна складова характеристики стратегічного напрямку людства;
- г) усі відповіді вірні.

5. Безпека життєдіяльності – це:

- а) галузь знання та науково-практична діяльність, спрямована на формування безпеки й попередження небезпеки шляхом вивчення загальних закономірностей виникнення небезпек;
- б) безпека існування людини в навколишньому середовищі;
- в) уникнення загроз для життя особи;
- г) державне регулювання охорони життя людини.

6. Сектор безпеки України – це:

- а) єдність правотворчої, правозастосовної, правоохоронної та зовнішньодержавних засобів;
- б) сукупність державних органів та організацій, які покликані гарантувати безпеку особи, суспільства та держави;
- в) державні органи безпеки;
- г) Служба безпеки України.

7. До основних функцій держави стосовно забезпечення безпеки належать:

- а) правотворча;
- б) правозастосовна;
- в) правоохоронна та зовнішньодержавна;
- г) усі відповіді вірні.

8. У якому документі визначено пріоритети державної політики у сферах національної безпеки та оборони України:

- а) у Стратегії національної безпеки України;
- б) у підзаконних актах про національну безпеку України;
- в) у постановах Кабінету Міністрів України про національну безпеку;
- г) у Законі України «Про службу безпеки України»?

9. Основними стратегіями, що визначають пріоритети державної політики у сферах національної безпеки та оборони України, є:

- а) стратегії національної безпеки України;
- б) стратегії воєнної безпеки України;
- в) стратегії кібербезпеки України;
- г) усі відповіді вірні.

10. Сектор безпеки та оборони України містить такі взаємопов'язані складові:

- а) сили безпеки та сили оборони;
- б) сили оборони та оборонно-промисловий комплекс;
- в) сили безпеки; сили оборони; оборонно-промисловий комплекс; громадяни й громадські об'єднання, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки;
- г) громадяни та громадські об'єднання, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки.

Варіант 18

1. Становлення первинних знань про небезпеку.
2. Які особливості методології безпекознавства Вам відомі? Обґрунтуйте.

3. Тестові завдання.

1. *Онтологічно-гносеологічна картина механізму забезпечення національної безпеки зводиться до:*

- а) взаємодоповнення суб'єктивного та гносеологічного підходів під час вивчення об'єктів і процесів реального світу (соціального й природного);
- б) об'єктивних властивостей та якості матерії, які існують незалежно від людської свідомості;
- в) загальноприйнятих істин (законів), що встановлені людьми на певному етапі розвитку науки, і сформованих на цій основі їхніх суб'єктивних оцінок;
- г) усі відповіді вірні.

2. *Безпека визначається і безпосередньо пов'язується із:*

- а) засобами, способами, механізмами, які держава використовує для забезпечення безпеки;
- б) суб'єктивними по своїй природі оцінками характеру й масштабів загроз цінностям суспільства, які характерні для конкретного історичного моменту його розвитку;
- в) розв'язанням проблеми забезпечення безпеки;
- г) забезпеченням певного рівня задоволення життєво важливих потреб людини.

3. *Факторами, які здійснюють вплив на безпечний розвиток соціальної системи, є:*

- а) стійка тенденція зростання ролі екологічних факторів у житті людства;
- б) рівень співробітництва в системі міжнародних відносин;
- в) усебічне врахування культурно-історичних особливостей суспільства;
- г) усі відповіді вірні.

4. *Першим філософом, що безпосередньо звернувся до проблем безпеки, був:*

- а) Томас Гоббс;
- б) Френсіс Бекон;
- в) Джон Локк;

г) Ж.-Ж.Руссо.

5. Влада є феномен:

- а) що виявляється як дія стихії, яка поневолила людину, а владні відносини можна виявити тоді, коли мають місце факти опору владі;
- б) що займається створенням гарантій безпеки, починаючи від воєнної безпеки, захисту охорони навколишнього середовища й закінчуючи безпекою на виробництві та страхуванням життя;
- в) що прагне контролювати життя як таке;
- г) тому що сфера гарантій індивідуальної безпеки максимально розширюється.

6. Синергетичний характер безпеки полягає в тому, що:

- а) національна й міжнародна безпека передбачає об'єднання та взаємодію як цілісної системи всіх інститутів політичної, економічної, соціальної та гуманітарної сфер життєдіяльності людини, суспільства, держави, а в деяких випадках і міжнародних інституцій;
- б) створює системний ефект стійкого суспільного розвитку;
- в) відображає певні теоретичні уявлення про взаємовідносини індивіда, суспільства та держави, акумулює в собі наслідки;
- г) відображає накопичений історичний досвід, уподобання і культуру кожної людини (індивіда), суспільства, держави, земної цивілізації загалом.

7. Стратегія національної безпеки України, згідно із законодавством, визначає:

- а) загальні принципи, пріоритетні цілі, завдання і механізми захисту життєво важливих інтересів особи, суспільства й держави від зовнішніх і внутрішніх загроз;
- б) цілі захисту інтересів держави від зовнішніх і внутрішніх загроз;
- в) завдання захисту інтересів держави від зовнішніх загроз;
- г) завдання захисту інтересів держави від внутрішніх загроз.

8. Метою реалізації Стратегії національної безпеки України є:

- а) захист прав і законних інтересів усіх територіальних громад, суспільних

верств, етнічних груп;

б) реалізація незалежного, вільного, суверенного й демократичного розвитку єдиної України;

в) формування сприятливих умов для забезпечення інтересів громадян, суспільства й держави, дальшого поступу України як демократичної держави зі сталою ринковою економікою, що зростає;

г) усі відповіді вірні.

9. Механізми реалізації Стратегії ґрунтуються на принципах:

а) верховенства права;

б) неухильного дотримання законодавства;

в) прозорості основних напрямів видатків на національну безпеку й оборону;

г) усі відповіді вірні.

10. Ресурсне забезпечення національної безпеки передбачає:

а) поетапне доведення бюджетного фінансування сектору безпеки й оборони до оптимального рівня;

б) оптимізацію видатків місцевих бюджетів;

в) удосконалення матеріально-технічного забезпечення національної безпеки;

г) удосконалення інформаційного забезпечення національної безпеки.

Варіант 19

1. Можливі ситуації існування об'єкта в контексті його безпеки.

2. Чим відрізняється об'єкт від предмета безпекознавства? Викладіть власну позицію.

3. Тестові завдання.

1. Основними стратегіями, що визначають пріоритети державної політики у сферах національної безпеки та оборони України, є

а) стратегії національної безпеки України;

б) стратегії воєнної безпеки України;

в) стратегії кібербезпеки України;

г) усі відповіді вірні.

2. Сектор безпеки та оборони України містить такі взаємопов'язані складові:

- а) сили безпеки та сили оборони;
- б) сили оборони та оборонно-промисловий комплекс;
- в) сили безпеки; сили оборони; оборонно-промисловий комплекс; громадяни й громадські об'єднання, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки;
- г) громадяни та громадські об'єднання, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки.

3. Джерелом небезпеки для соціальної системи можуть бути:

- а) об'єкти, явища, процеси тощо, які здатні завдати їй шкоду (збиток);
- б) об'єкти, явища, процеси тощо, які здатні ослабити або зруйнувати її структуру;
- в) об'єкти, явища, процеси тощо, які здатні заперечити саму можливість її нормального існування та розвитку;
- г) усі відповіді вірні.

4. Виділяють небезпеку:

- а) в економічній, політичній, соціальній, гуманітарній сферах життєдіяльності;
- б) загальнодержавного та регіонально значення;
- в) довготривалого чи короткотривалого характеру;
- г) усі відповіді вірні.

5. Зовнішня небезпеки для об'єкта – це:

- а) можливість якого-небудь чинника (процесу, події тощо) або їхньої сукупності вплинути на формування національної соціальної політики;
- б) можливість якого-небудь чинника (процесу, події тощо) або їхньої сукупності за певних умов здійснити негативний вплив (дію) на нього;
- в) можливість якого-небудь чинника (процесу, події тощо) або їхньої сукупності завдати йому шкоду (збиток);
- г) усі відповіді вірні.

6. Внутрішня небезпека для об'єкта – це:

- а) можливість якого-небудь елемента внутрішньої структури об'єкта (або сукупності таких елементів) за певних умов спричинити шкоду (збиток) об'єкту зсередини;
- б) прояв зв'язків між взаємодіючими елементами системи;
- в) порушення стійкості зв'язків;
- г) коли один з елементів може завдати збитку (шкоди) іншому.

7. Безпечними впливами на об'єкт можуть уважатися ті, що:

- а) не викликають істотної зміни його природного функціонування і розвитку;
- б) відображають внутрішні та зовнішні умови існування об'єкта;
- в) відображають зміни структури об'єкта;
- г) припиняють гальмування природного розвитку об'єкта.

8. Безпека – це певний стан системи, за якого:

- а) вона забезпечує можливість надійного захисту всіх її елементів (підсистем) від будь-яких деструктивних внутрішніх і зовнішніх дій;
- б) передусім забезпечуються свобода вибору шляху подальшого буття, самовдосконалення і розвитку суспільства, або ж для їхнього захисту є адекватні засоби;
- в) вона зберігає свою цілісність, стійкість (стабільність), здатність до ефективного функціонування і прогресивного розвитку;
- г) не містить правильної відповіді.

9. Гносеологічний аспект безпеки пов'язаний:

- а) безпосередньо з особливостями її пізнання;
- б) з генезисом розвитку безпеки;
- в) із трансформуванням знання в практичний досвід;
- г) із чуттєвим досвідом особи.

10. Види безпеки – це:

- а) групування видів безпеки за ознаками державотворчих процесів;
- б) виділення та групування безпеки за основними видами небезпек та загроз, визначення форми безпеки;

- в) групування видів безпеки за воєнними загрозами;
- г) групування видів безпеки за ознаками життєвої безпеки.

Варіант 20

1. Фактори, які здійснюють вплив на забезпечення та розвиток суспільства.
2. Яка різниця між дефініціями «загроза» та «небезпека»? Доведіть.
3. Тестові завдання.

1. *Аксіологічний аспект безпеки полягає в тому, що:*

- а) створює оптимальні умови для підтримки гармонійного стану буття і стійкого розвитку суспільства;
- б) дає людині свободу вибору, розкриває її ціннісну значущість;
- в) вона знаходиться поміж загальнолюдських цінностей, таких як добро, істина, краса, бо є суттєво вагомою для багатьох поколінь людей;
- г) вона пов'язана з появою людини на землі, а її забезпечення – головна передумова її прогресивного розвитку.

2. *Безпека визначається і безпосередньо пов'язується із:*

- а) засобами, способами, механізмами, які держава використовує для забезпечення безпеки;
- б) суб'єктивними по своїй природі оцінками характеру й масштабів загроз цінностям суспільства, які характерні для конкретного історичного моменту його розвитку;
- в) розв'язанням проблеми забезпечення безпеки;
- г) забезпеченням певного рівня задоволення життєво важливих потреб людини.

3. *Факторами, які здійснюють вплив на безпечний розвиток соціальної системи, є:*

- а) стійка тенденція зростання ролі екологічних факторів у житті людства;
- б) рівень співробітництва в системі міжнародних відносин;
- в) усебічне врахування культурно-історичних особливостей суспільства;
- г) усі відповіді вірні.

4. *Найбільша небезпека притаманна подіям, які:*

- а) порушують нормальне функціонування об'єкта;
- б) пов'язані з ризикованою, а тому й непередбачуваною поведінкою суб'єкта небезпеки;
- в) пов'язані з потенційною загрозою;
- г) несуть великий рівень небезпеки.

5. *Передумови зародження знань про безпеку можна простежити:*

- а) у філософських науках;
- б) у міфології;
- в) у міфології, релігії, філософії, в історії розвитку науки загалом;
- г) в історії розвитку науки.

6. *У практичному відношенні щодо безпеки об'єкта можуть виникнути такі ситуації:*

- а) відсутність небезпеки для об'єкта, яка є наслідком його захищеності від небезпечної дії (явища, процесу тощо);
- б) відсутність небезпеки, коли вона дійсно відсутня як така, а об'єкт при цьому не захищений;
- в) наявність небезпеки, від якої об'єкт не захищений;
- г) усі відповіді вірні.

7. *Метою реалізації Стратегії національної безпеки України є:*

- а) захист прав і законних інтересів усіх територіальних громад, суспільних верств, етнічних груп;
- б) реалізація незалежного, вільного, суверенного й демократичного розвитку єдиної України;
- в) формування сприятливих умов для забезпечення інтересів громадян, суспільства й держави, дальшого поступу України як демократичної держави зі сталою ринковою економікою, що зростає;
- г) усі відповіді вірні.

8. *Механізми реалізації Стратегії ґрунтуються на таких принципах, як:*

- а) верховенство права;

- б) неухильне дотримання законодавства;
- в) прозорість основних напрямів видатків на національну безпеку й оборону;
- г) усі відповіді вірні.

9. *Ресурсне забезпечення національної безпеки передбачає:*

- а) поетапне доведення бюджетного фінансування сектору безпеки й оборони до оптимального рівня;
- б) оптимізацію видатків місцевих бюджетів;
- в) удосконалення матеріально-технічного забезпечення національної безпеки;
- г) удосконалення інформаційного забезпечення національної безпеки.

10. *Основні чинники, що обумовлюють актуальність вивчення сутності поняття «безпека»:*

- а) складність та суперечливість сучасних процесів трансформацій геополітичного та гео економічного простору;
- б) актуалізація необхідності розв'язання глобальних проблем безпеки;
- в) кардинальні суспільно-політичні та соціально-економічні зміни, які останнім часом спостерігаються в багатьох країнах, що здійснюють визначальний вплив на міжнародну та національну безпеку;
- г) усі відповіді вірні.

Варіант 21

1. Складові безпеки об'єкта, які виявляються під час її оцінки.
2. Які фактори впливу на формування інтересів людини Вам відомі? Доведіть.
3. Тестові завдання.

1. *Досліджуючи сутність безпеки, акцентують увагу на:*

- а) концептуальному й практичному аспектах; потребах у життєдіяльності особи, суспільства, держави;
- б) онтологічних і гносеологічних основах безпеки;
- в) філософії і культурі безпеки;
- г) ціннісному та міжнародному аспектах.

2. Коли говорять про сприйняття суб'єктом небезпеки, мають на увазі:

- а) спрямованість на заперечення існування об'єкта;
- б) форму небезпеки – усвідомлене суб'єктом заперечення його існування;
- в) суб'єктивність форми небезпеки;
- г) будь-яке заперечення небезпеки.

3. За об'єктивним змістом небезпеку можна трактувати як:

- а) можливість заперечення існування об'єкта;
- б) небезпеку втрати незалежності;
- в) заперечення природної визначеності буття, а можливість заперечення міститься в самому предметі;
- г) можливість заперечення кількісно-якісних характеристик об'єкта.

4. Небезпека є:

- а) суб'єктною формою оцінки дії, події, явища, процесу;
- б) формою ідентифікації суб'єкта;
- в) запереченням природного існування суб'єкта;
- г) не містить правильної відповіді.

5. Аксиологічний аспект безпеки полягає в тому, що:

- а) створює оптимальні умови для підтримки гармонійного стану буття і стійкого розвитку суспільства;
- б) дає людині свободу вибору, розкриває її ціннісну значущість;
- в) вона знаходиться поміж загальнолюдських цінностей, таких як добро, істина, краса, бо є суттєво вагомою для багатьох поколінь людей;
- г) вона пов'язана з появою людини на землі, а її забезпечення – головна передумова прогресивного розвитку.

6. Першим філософом, що безпосередньо звернувся до проблем безпеки, був:

- а) Томас Гоббс;
- б) Френсіс Бекон;
- в) Джон Локк;
- г) Ж.-Ж.Руссо.

7. В основу класифікації видів безпеки покладено:

- а) суб'єкта, на інтереси якого спрямовані загрози (структурна ознака);
- б) сферу суспільного життя, напрямки людської діяльності (функціональна ознака);
- в) суб'єкта та сферу суспільного життя;
- г) усі відповіді вірні.

8. ЄС та Парламентська асамблея Ради Європи поділяють сектор безпеки на такі складові, як:

- а) оборона, поліція, розвідувальні органи та керівництво кордонами;
- б) оборонна та військова безпека;
- в) розвідувальна та кібербезпека;
- г) суверенність держави та керівництво кордонами.

9. Основні чинники, що обумовлюють актуальність вивчення сутності поняття «безпека»:

- а) складність та суперечливість сучасних процесів трансформацій геополітичного та геоекономічного простору;
- б) актуалізація необхідності розв'язання глобальних проблем безпеки;
- в) кардинальні суспільно-політичні та соціально-економічні зміни, які останнім часом спостерігаються в багатьох країнах, що здійснюють визначальний вплив на міжнародну та національну безпеку;
- г) усі відповіді вірні.

10. Досліджуючи сутність безпеки, акцентують увагу на:

- а) концептуальному й практичному аспектах; потребах у життєдіяльності особи, суспільства, держави;
- б) онтологічних і гносеологічних основах безпеки;
- в) філософії і культурі безпеки;
- г) ціннісному та міжнародному аспектах.

Варіант 22

1. Можливості синергетики в процесі дослідження феномену безпеки.

2. Чому небезпека за змістом має об'єктивно-суб'єктивний характер?

Викладіть власну позицію.

3. Тестові завдання.

1. *Оцінка міри (ступеня) небезпеки залежить від:*

- а) цінності того, що заперечується;
- б) однієї і тієї ж дії, явища, процесу;
- в) здатності дії (впливу) на той або інший об'єкт;
- г) величини шкоди чи збитку.

2. *Небезпека в соціальному сенсі – це:*

- а) негативні чинники впливу на соціальний об'єкт;
- б) об'єктивно наявна можливість негативної дії тих чи інших чинників (зовнішніх і внутрішніх) на соціальний організм;
- в) збиток чи шкода, що суттєво змінюють властивості об'єкта;
- г) збиток чи шкода, що погіршують стан об'єкта, надають його розвитку небажаної динаміки.

3. *Джерелом небезпеки для соціальної системи можуть бути:*

- а) об'єкти, явища, процеси тощо, які здатні завдати їй шкоду (збиток);
- б) об'єкти, явища, процеси тощо, які здатні ослабити або зруйнувати її структуру;
- в) об'єкти, явища, процеси тощо, які здатні заперечити саму можливість її нормального існування та розвитку;
- г) усі відповіді вірні.

4. *Влада є феномен:*

- а) що виявляється як дія стихії, яка поневолила людину, а владні відносини можна виявити тоді, коли мають місце факти опору владі;
- б) що займається створенням гарантій безпеки, починаючи від воєнної безпеки, захисту охорони навколишнього середовища й закінчуючи безпекою на виробництві та страхуванням життя;
- в) що прагне контролювати життя як таке;
- г) тому що сфера гарантій індивідуальної безпеки максимально

розширюється.

5. Синергетичний характер безпеки полягає в тому, що:

- а) національна й міжнародна безпека передбачає об'єднання та взаємодію як цілісної системи всіх інститутів політичної, економічної, соціальної та гуманітарної сфер життєдіяльності людини, суспільства, держави, а в деяких випадках і міжнародних інституцій;
- б) створює системний ефект стійкого суспільного розвитку;
- в) відображає певні теоретичні уявлення про взаємовідносини індивіда, суспільства та держави, акумулює в собі наслідки;
- г) відображає накопичений історичний досвід, уподобання і культуру кожної людини (індивіда), суспільства, держави, земної цивілізації загалом.

6. Безпеку можна розглядати як:

- а) певний стан системи, досягнутий унаслідок запобігання шкоді її розвитку (життєдіяльності);
- б) якість міжнародних відносин, яка ставиться в залежність від того чи іншого рівня міждержавних правовідносин;
- в) інтегральну характеристику соціальної системи, яка залежить від багатьох чинників і характеризує той чи інший її стан (аж до людської цивілізації включно);
- г) усі відповіді вірні.

7. Ризик – це:

- а) кількісна оцінка небезпеки;
- б) частота або ймовірність виникнення однієї події під час настання іншої, пов'язаної з небезпекою;
- в) імовірність виникнення однієї події під час настання іншої, пов'язаної з небезпекою; безрозмірна величина, що лежить у межах від 0 до 1;
- г) усі відповіді вірні.

8. Безпека – це:

- а) стан захищеності особи та суспільства від ризику зазнати шкоди;
- б) стан діяльності, за якого з визначеною ймовірністю виключено прояв

небезпек або ж відсутня надзвичайна небезпека;

в) ступінь свободи від ризику або ж відсутність неприпустимого ризику, пов'язаного з можливістю завдати будь-якої шкоди життю та здоров'ю людини;

г) усі відповіді вірні.

9. *Хто вважається засновником теорії безпеки:*

а) Гуго Гроцій;

б) Томас Гоббс;

в) Епікур;

г) Жан Поль Марат?

10. *До основних взаємопов'язаних ознак безпеки належать:*

а) несуперечливість системи об'єктивних законів функціонування суспільства;

б) стабільність та збалансованість системи суспільних відносин, що забезпечують єдність та взаємообумовленість системи інтересів у суспільстві;

в) стійкість відновлення мотивів позитивної продуктивної взаємодії в суспільстві;

г) усі відповіді вірні.

Варіант 23

1. Місце та роль цінностей у процесі дослідження безпеки соціальних систем.

2. Чому осмислення феномену безпеки має ґрунтуватися на принципах історизму, синергізму, аксіологічності та цілісності? Доведіть.

3. Тестові завдання.

1. *Виділяють небезпеку:*

а) в економічній, політичній, соціальній, гуманітарній сферах життєдіяльності;

б) загальнодержавного та регіонального значення;

в) довготривалого чи короткотривалого характеру;

г) усі відповіді вірні.

2. Зовнішня небезпека для об'єкта – це:

а) можливість якого-небудь чинника (процесу, події тощо) або їхньої сукупності вплинути на формування національної соціальної політики;

б) можливість якого-небудь чинника (процесу, події тощо) або їхньої сукупності за певних умов здійснити негативний вплив (дію) на нього;

в) можливість якого-небудь чинника (процесу, події тощо) або їхньої сукупності завдати йому шкоду (збиток);

г) усі відповіді вірні.

3. Внутрішня небезпека для об'єкта – це:

а) можливість якого-небудь елемента внутрішньої структури об'єкта (або сукупності таких елементів) за певних умов спричинити шкоду (збиток) об'єкту зсередини;

б) прояв зв'язків між взаємодіючими елементами системи;

в) порушення стійкості зв'язків;

г) коли один з елементів може завдати збитку (шкоди) іншому.

4. Безпечний і сталий розвиток соціальної системи можна розглядати як:

а) особливу форму буття, що може бути охарактеризоване такими філософськими категоріями, як «якість», «кількість» та «структура»;

б) цілісність, нероздільну визначеність предметів і явищ;

в) розподіл і взаємодію в просторі елементів системи та програму їхнього розвитку;

г) відсутність страху про заподіяння цінностям шкоди;

5. Досягнутий рівень безпеки залежить від:

а) можливостей, які є в розпорядженні суспільства;

б) ефективності практичних заходів щодо реалізації вказаних можливостей під час прогнозування;

в) виявлення, нейтралізації чи зниження інтегрального рівня загроз безпеці;

г) усі відповіді вірні.

6. Онтологічно-гносеологічна картина механізму забезпечення

національної безпеки зводиться до:

- а) взаємодоповнення суб'єктивного та гносеологічного підходів під час вивчення об'єктів і процесів реального світу (соціального й природного);
- б) об'єктивних властивостей та якості матерії, які існують незалежно від людської свідомості;
- в) загальноприйнятих істин (законів), що встановлені людьми на певному етапі розвитку науки, і сформованих на цій основі їхніх суб'єктивних оцінок;
- г) усі відповіді вірні.

7. Сучасна еволюція поняття безпеки виражається в:

- а) посиленні діяльності органів державної влади щодо забезпечення національної безпеки;
- б) посиленні акценту на міжнародному співробітництві, на відміну від більш традиційної опори на суперництво та конфлікти;
- в) підвищенні уваги до соціальної безпеки;
- г) підвищенні ролі безпеки життєдіяльності.

8. У Законі України "Про національну безпеку України" надано визначення таких видів безпеки, як:

- а) воєнна та оборонна;
- б) державна та національна;
- в) воєнна, громадська, державна, національна;
- г) громадська та державна.

9. Вирішення проблеми безпеки:

- а) є основою перетворення багатофакторних явищ природної, матеріальної соціальної сфери в життєдіяльність суспільства;
- б) є основою державної політи у сфері безпеки;
- в) відображається в нормативно-законодавчих актах України;
- г) є основою подальшого розвитку міжнародних відносин.

10. Безпека – це такі умови, за яких:

- а) дія зовнішніх факторів і внутрішніх чинників не призводить до процесів, що вважаються негативними;

- б) дія зовнішніх факторів не призводить до процесів, що вважаються негативними;
- в) дія внутрішніх факторів не призводить до процесів, що вважаються негативними;
- г) вимоги до наявних на певному етапі потреб, знань та уявлень не суперечать розумінню особою безпеки.

Варіант 24

1. Взаємозв'язок національних цінностей та соціальних норм.
2. Які соціальні цінності є пріоритетними в забезпеченні безпеки людини?
Викладіть власну думку.

3. Тестові завдання.

1. *Заходи, які необхідно виконати для забезпечення захищеності об'єкта, вимагають:*

- а) використання значних ресурсів (матеріальних, фінансових тощо);
- б) наявності обґрунтованих управлінських рішень;
- в) стратегії розвитку об'єкта;
- г) міцної захищеності об'єкта.

2. *Безпеку можна розуміти як:*

- а) єдність безпеки та небезпеки;
- б) наявність ситуації життєдіяльності об'єктів природи;
- в) опосередковану відсутність небезпеки, визначеність існування того чи іншого об'єкта;
- г) уявлення людини про ту або іншу небезпеку.

3. *Під державною безпекою розуміють:*

- а) заходи політичного та економічного характеру, спрямовані на забезпечення безпеки держави;
- б) сукупний результат заходів політичного, економічного та воєнного характеру, спрямованих на забезпечення суверенітету; реалізовані можливості щодо збереження політичного режиму; політичну стабільність

тощо;

в) забезпечення стабільного економічного розвитку;

г) забезпечення суверенітету держави.

4. Безпека – це такі умови, за яких:

а) дія зовнішніх факторів і внутрішніх чинників не призводить до процесів, що вважаються негативними;

б) дія зовнішніх факторів не призводить до процесів, що вважаються негативними;

в) дія внутрішніх факторів не призводить до процесів, що вважаються негативними;

г) вимоги до наявних на певному етапі потреб, знань та уявлень не суперечать розумінню особою безпеки.

5. Небезпека – це:

а) негативна властивість живої та неживої матерії, що здатна спричинити шкоду самій матерії: людям, природному середовищу, матеріальним цінностям;

б) умова чи ситуація, яка існує в навколишньому середовищі й здатна призвести до небажаного вивільнення енергії, що може спричинити фізичну шкоду, поранення чи травмування;

в) відповіді А та Б вірні;

г) умова чи ситуація, яка існує у внутрішньому середовищі й здатна призвести до небажаного вивільнення енергії, що може спричинити фізичну шкоду, поранення чи травмування.

6. Ризик – це:

а) кількісна оцінка небезпеки;

б) частота або ймовірність виникнення однієї події під час настання іншої, пов'язаної з небезпекою;

в) імовірність виникнення однієї події під час настання іншої, пов'язаної з небезпекою; безрозмірна величина, що лежить у межах від 0 до 1;

г) усі відповіді вірні.

7. *Безпека – це:*

- а) стан захищеності особи та суспільства від ризику зазнати шкоди;
- б) стан діяльності, за якого з визначеною ймовірністю виключено прояв небезпек або ж відсутня надзвичайна небезпека;
- в) ступінь свободи від ризику або ж відсутність неприпустимого ризику, пов'язаного з можливістю завдати будь-якої шкоди життю та здоров'ю людини;
- г) усі відповіді вірні.

8. *Хто вважається засновником теорії безпеки:*

- а) Гуго Гроцій;
- б) Томас Гоббс;
- в) Епікур;
- г) Жан Поль Марат?

9. *До основних взаємопов'язаних ознак безпеки належать:*

- а) несуперечливість системи об'єктивних законів функціонування суспільства;
- б) стабільність та збалансованість системи суспільних відносин, що забезпечують єдність та взаємообумовленість системи інтересів у суспільстві;
- в) стійкість відновлення мотивів позитивної продуктивної взаємодії в суспільстві;
- г) усі відповіді вірні.

10. *Ризик – це:*

- а) кількісна оцінка небезпеки;
- б) частота або ймовірність виникнення однієї події під час настання іншої, пов'язаної з небезпекою;
- в) імовірність виникнення однієї події під час настання іншої, пов'язаної з небезпекою; безрозмірна величина, що лежить у межах від 0 до 1;
- г) усі відповіді вірні.

Варіант 25

1. Загальні риси соціальних механізмів та їхня взаємодія під час забезпечення безпеки суспільства й держави.

2. Які природні цінності є важливими в забезпеченні безпеки людини? Обґрунтуйте.

3. Тестові завдання.

1. Безпечними впливами на об'єкт можуть уважатися ті, що:

- а) не викликають істотної зміни його природного функціонування і розвитку;
- б) відображають внутрішні та зовнішні умови існування об'єкта;
- в) відображають зміни структури об'єкта;
- г) припиняють гальмування природного розвитку об'єкта.

2. Безпека – це певний стан системи, за якого:

- а) вона забезпечує можливість надійного захисту всіх її елементів (підсистем) від будь-яких деструктивних внутрішніх і зовнішніх дій;
- б) передусім забезпечується свобода вибору шляху подальшого буття, самовдосконалення і розвитку суспільства, або ж для їхнього захисту є адекватні засоби;
- в) вона зберігає свою цілісність, стійкість (стабільність), здатність до ефективного функціонування і прогресивного розвитку;
- г) не містить правильної відповіді.

3. Гносеологічний аспект безпеки пов'язаний:

- а) безпосередньо з особливостями її пізнання;
- б) з генезисом розвитку безпеки;
- в) із трансформуванням знання в практичний досвід;
- г) із чуттєвим досвідом особи.

4. Трансформація парадигми безпеки відбувалася за такими основними напрямками, як-от:

- а) гуманітарні та етичні питання, які раніше відігравали досить обмежену роль у світовій дискусії про безпеку, зараз займають у ній центральне місце;
- б) в останні роки зростає визнання нерозривного зв'язку між безпекою

держави та добробутом її громадян;

в) сучасна еволюція поняття безпеки виражається в посиленні акценту на міжнародному співробітництві;

г) усі відповіді вірні.

5. Сучасна еволюція поняття безпеки виражається в:

а) діяльності органів державної влади щодо забезпечення національної безпеки;

б) посиленні акценту на міжнародному співробітництві, на відміну від більш традиційної опори на суперництво та конфлікти;

в) підвищенні уваги до соціальної безпеки;

г) підвищенні ролі безпеки життєдіяльності.

6. У Законі України «Про національну безпеку України» надано визначення таких видів безпеки, як:

а) воєнна та оборонна;

б) державна та національна;

в) воєнна, громадська, державна, національна;

г) громадська та державна.

7. Вирішення проблеми безпеки:

а) є основою перетворення багатофакторних явищ природної, матеріальної, соціальної сфери в життєдіяльність суспільства;

б) є основою державної політи у сфері безпеки;

в) відображається в нормативно-законодавчих актах України;

г) є основою подальшого розвитку міжнародних відносин.

8. Безпека – це:

а) стан захищеності особи та суспільства від ризику зазнати шкоди;

б) стан діяльності, за якого з визначеною ймовірністю виключено прояв небезпек або ж відсутня надзвичайна небезпека;

в) ступінь свободи від ризику або ж відсутність неприпустимого ризику, пов'язаного з можливістю завдати будь-якої шкоди життю та здоров'ю людини;

г) усі відповіді вірні.

9. *Хто вважається засновником теорії безпеки:*

- а) Гуго Гроцій;
- б) Томас Гоббс;
- в) Епікур;
- г) Жан Поль Марат?

10. *До основних взаємопов'язаних ознак безпеки належать:*

- а) несуперечливість системи об'єктивних законів функціонування суспільства;
- б) стабільність та збалансованість системи суспільних відносин, що забезпечують єдність та взаємообумовленість системи інтересів у суспільстві;
- в) стійкість відновлення мотивів позитивної продуктивної взаємодії в суспільстві;
- г) усі відповіді вірні.

2.5.2. Зразок варіантів модульних (контрольних) завдань

(другий блок)

Варіант 1

1. Національні інтереси як основа національної безпеки.
2. У чому полягають методологічні труднощі під час узагальнення результатів дослідження складових національної безпеки? Визначте власну позицію.
3. Складіть 10 тестових завдань та побудуйте матрицю відповідей, ураховуючи проблему енергетичної безпеки держави.

Варіант 2

1. Національна безпека: суть та основні аспекти.
2. Чому національна безпека є змінною величиною? Обґрунтуйте.
3. Складіть 10 тестових завдань та побудуйте матрицю відповідей,

ураховуючи проблему соціальної безпеки держави.

Варіант 3

1. Об'єкти національної безпеки. Суб'єкти забезпечення національної безпеки та їхні повноваження.
2. Як оцінюється роль націоналізму в сучасному світі? Обґрунтуйте.
3. Складіть 10 тестових завдань та побудуйте матрицю відповідей, ураховуючи проблему зовнішньоекономічної безпеки держави.

Варіант 4

1. Загрози національним інтересам і національній безпеці України в різних сферах.
2. За якими ознаками класифікують національні інтереси? Обґрунтуйте взаємозв'язок між ними.
3. Складіть 10 тестових завдань та побудуйте матрицю відповідей, ураховуючи проблему продовольчої безпеки держави.

Варіант 5

1. Основні напрями державної політики з питань національної безпеки в різних сферах.
2. Чому є доцільним виділення функціональних сфер національної безпеки? Викладіть власну позицію.
3. Складіть 10 тестових завдань та побудуйте матрицю відповідей, ураховуючи проблему інформаційної безпеки держави.

Варіант 6

1. Система законодавчого регулювання національної безпеки.
2. Які складові національної безпеки доцільно розглядати в Україні? Обґрунтуйте.
3. Складіть 10 тестових завдань та побудуйте матрицю відповідей,

ураховуючи проблему формування важливих національних інтересів України.

Варіант 7

1. Проблеми правового регулювання національної безпеки.
2. Чому доцільно розглядати оборонну сферу як складову національної безпеки? Доведіть власну думку.
3. Складіть 10 тестових завдань та побудуйте матрицю відповідей, ураховуючи проблему визначення видів національної безпеки країни.

Варіант 8

1. Концептуальні основи формування правового поля забезпечення національної безпеки України.
2. Які чинники обумовлюють динамічність системи національної безпеки? Обґрунтуйте.
3. Складіть 10 тестових завдань та побудуйте матрицю відповідей, ураховуючи проблему доцільності виділення функціональних сфер національної безпеки.

Варіант 9

1. Суть та значення економічної безпеки України.
2. Дослідження яких підсистем системи національної безпеки є актуальним? Доведіть власну думку.
3. Складіть 10 тестових завдань та побудуйте матрицю відповідей, ураховуючи проблему визначення напрямків державної політики у сфері інформаційної безпеки.

Варіант 10

1. Фактори впливу на економічну безпеку держави.
2. Суть підходу щодо з'ясування рівня загроз національній безпеці і з якою метою він визначається? Викладіть власну позицію.
3. Складіть 10 тестових завдань та побудуйте матрицю відповідей,

ураховуючи проблему встановлення загроз енергетичній безпеці України.

Варіант 11

1. Основні складові економічної безпеки держави.
2. Які завдання політичного та стратегічного прогнозування державної політики національної безпеки? Доведіть.
3. Складіть 10 тестових завдань та побудуйте матрицю відповідей, ураховуючи проблему правового забезпечення соціальної безпеки держави.

Варіант 12

1. Основні напрямки державної політики у сфері економічної безпеки.
2. Які чинники здійснюють визначальний вплив на політику національної безпеки? Викладіть власне бачення.
3. Складіть 10 тестових завдань та побудуйте матрицю відповідей, ураховуючи проблему формування правового поля забезпечення національної безпеки України.

Варіант 13

1. Демографічна безпека держави: суть та значення.
2. Якими є основні завдання політики національної безпеки? Обґрунтуйте.
3. Складіть 10 тестових завдань та побудуйте матрицю відповідей, ураховуючи проблему вибору об'єктів національної безпеки.

Варіант 14

1. Основні загрози енергетичній безпеці України.
2. Якими є основні завдання політики національної безпеки? Обґрунтуйте.
3. Складіть 10 тестових завдань та побудуйте матрицю відповідей, ураховуючи проблему встановлення повноважень суб'єктів забезпечення національної безпеки.

Варіант 15

1. Суть та значення енергетичної безпеки держави.
2. Якими є основні завдання політики національної безпеки? Обґрунтуйте.
3. Складіть 10 тестових завдань та побудуйте матрицю відповідей, урахувуючи проблему демографічної безпеки держави.

Варіант 16

1. Суть та значення соціальної безпеки держави.
2. Які основні завдання суб'єктів розробки та впровадження державної політики національної безпеки України? Обґрунтуйте.
3. Складіть 10 тестових завдань та побудуйте матрицю відповідей, урахувуючи проблему правового регулювання національної безпеки.

Варіант 17

1. Основні напрями державної політики у сфері соціальної безпеки.
2. Від яких чинників залежить ефективність діяльності інститутів громадянського суспільства у сфері національної безпеки? Доведіть.
3. Складіть 10 тестових завдань та побудуйте матрицю відповідей, урахувуючи проблему розробки напрямків державної політики у сфері економічної безпеки.

Варіант 18

1. Оцінка рівня соціальної безпеки України.
2. На яких принципах ґрунтується організація контролю за формуванням політики національної безпеки в інших країнах? Обґрунтуйте.
3. Складіть 10 тестових завдань та побудуйте матрицю відповідей, урахувуючи проблему формування державної політики з питань національної безпеки в різних сферах.

Варіант 19

1. Правове забезпечення соціальної безпеки держави.
2. Які завдання інститутів громадянського суспільства щодо контролю за формування та реалізацією політики національної безпеки? Викладіть власну позицію.
3. Складіть 10 тестових завдань та побудуйте матрицю відповідей, ураховуючи проблему визначення змістовності та значення економічної безпеки України.

Варіант 20

1. Суть та значення зовнішньоекономічної безпеки держави.
2. Що стало поштовхом до пошуку як універсальних, так і специфічних механізмів забезпечення безпеки в різних сферах життєдіяльності суспільства й держави? Доведіть.
3. Складіть 10 тестових завдань та побудуйте матрицю відповідей, ураховуючи фактори впливу на економічну безпеку держави.

Варіант 21

1. Державне управління зовнішньоекономічною безпекою держави.
2. Чому категорія «національна безпека» є засадничою в становленні та функціонуванні будь-якої держави? Доведіть.
3. Складіть 10 тестових завдань та побудуйте матрицю відповідей, ураховуючи проблему формування складових економічної безпеки держави.

Варіант 22

1. Роль зовнішньоекономічної політики держави в системі забезпечення соціальної безпеки.
2. За якими рівнями слід розглядати загрози та небезпеки для національної безпеки? Викладіть власну позицію.
3. Складіть 10 тестових завдань та побудуйте матрицю відповідей,

ураховуючи проблему формування правового поля забезпечення національної економічної безпеки України.

Варіант 23

1. Суть та значення продовольчої безпеки держави.
2. Що розуміють під управлінням системою забезпечення національної безпеки? Доведіть.
3. Складіть 10 тестових завдань та побудуйте матрицю відповідей, ураховуючи проблему системи правового регулювання національної безпеки.

Варіант 24

1. Державна політика забезпечення продовольчої безпеки держави.
2. Які чинники сприяють утвердженню ефективної сучасної системи національної безпеки? Викладіть власну думку.
3. Складіть 10 тестових завдань та побудуйте матрицю відповідей, ураховуючи проблему загроз національним інтересам і національній безпеці України в різних сферах.

Варіант 25

1. Національні інтереси держави в інформаційній сфері.
2. Що розуміють під зміцненням національної безпеки? Обґрунтуйте.
3. Складіть 10 тестових завдань та побудуйте матрицю відповідей, ураховуючи проблему національних інтересів як основу національної безпеки.

БЛОК ОСНОВНИХ ТЕРМІНІВ І ПОНЯТЬ ІЗ ДИСЦИПЛІНИ «КОНЦЕПТУАЛЬНІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ»

А

АГРЕСІЯ – збройний напад із метою захоплення території, ліквідації незалежності держави, зміни її політичного ладу; незаконне застосування сили державою (групою держав) проти іншої держави (інших держав), що суперечить міжнародному праву. Не може бути виправдана будь-якими міркуваннями політичного, економічного чи іншого характеру.

АКЦІЯ ГУМАНІТАРНА – дії миротворчих сил і міжнародних організацій, які спрямовані на забезпечення виживання цивільного населення, що постраждало від воєнних дій, та передбачають, зокрема, доставку в зону конфлікту продовольства, медикаментів, предметів першої необхідності; розгортання пунктів харчування, інших установ, що забезпечують виживання постраждалого населення.

АНАЛІЗ СИСТЕМНИЙ – наукова дисципліна, яка розробляє загальні принципи дослідження складних об'єктів з урахуванням їхнього системного характеру. Може мати два аспекти: генетичний та функціональний. Це означає вивчення об'єкта в розвитку або вивчення його функціонування. Є ефективним засобом розв'язання складних проблем, коли будь-який об'єкт розглядається як система взаємопов'язаних елементів та їхніх властивостей.

АНАЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ – методологічний засіб та діяльність представників урядових або неурядових структур, що має за мету розв'язання будь-якої проблеми й передбачає дослідження причинно-наслідкових зв'язків, що її породжують. Основними завданнями є пізнання суті, причин, тенденцій розвитку подій тощо, розгляд та оцінка ситуацій, прогноз їхнього розвитку, напрацювання на основі аналізу та обробки різноманітної інформації висновків, рекомендацій, пропозицій, коментарів тощо. Формами вказаної діяльності у сфері забезпечення національної

безпеки є: моніторинг (передбачає, зокрема, оцінку загроз національним інтересам); аналіз діяльності суб'єктів національної безпеки; дослідження актуальних проблем (інформаційні розробки, аналітичні дослідження тощо).

АНАЛІТИЧНІ ДОКУМЕНТИ – матеріали, які містять результати аналітичних досліджень і розробок із проблемних питань. Форма викладу визначається глибиною аналізу, рівнем його структурованості та характером проблеми, що розглядається, специфікою відомчих вимог. Розрізняють: аналітичний огляд (найбільш повна систематизація та узагальнення чинників, які мають бути враховані в процесі підготовки та прийняття управлінських рішень); аналітичну записку (структурований виклад конкретного питання з його оцінкою); аналітичну доповідь (структурований виклад події або явища із прогнозом їхнього розвитку та пропозиціями стосовно заходів, які мають бути здійснені); службову записку, до якої додається аналітичний звіт, у якому, зокрема, має бути систематизований виклад узагальнень щодо чинників, які здійснюють вплив на проблему, яка розглядається, прогноз їхнього розвитку, оцінка ризиків, пов'язаних із прийняттям управлінських рішень, оцінка даних, які визначають суть пропозицій.

Б

БЕЗПЕКА ВОЄННА – захищеність життєво важливих інтересів людини й громадянина, суспільства й держави від чинників, які породжують небезпеку воєнного характеру для реалізації вказаних інтересів і за якої імовірність війни зводиться до мінімуму. Її прийнятний рівень може бути гарантований за умов, коли відсутні спонукальні мотиви до застосування військової сили або коли нема необхідності у відновленні балансу сил.

БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ – захищеність конституційного ладу, суверенітету, територіальної цілісності від зовнішніх та внутрішніх загроз.

БЕЗПЕКА НАЦІОНАЛЬНА – захищеність життєво важливих інтересів людини й громадянина, суспільства й держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення,

запобігання і нейтралізація загроз національним інтересам у різних сферах їхньої життєдіяльності. У функції поняття вживається стосовно широкого кола об'єктів і процесів для надання оцінки їхньому захисту від негативних впливів природного та соціального характеру. Указана безпека має три взаємозалежні рівні: безпеку людини (громадянина), безпеку суспільства та безпеку держави, пріоритетність яких визначається дією багатьох факторів. Бажаний рівень (гарантований тощо) часто розглядається як мета або необхідна умова існування людини, суспільної групи, суспільства чи держави.

БЕЗПЕКА ОСОБИ (ІНДИВІДА) – захищеність життєво важливих інтересів людини й громадянина, за якої забезпечуються їхній усебічний прогресивний розвиток та самореалізація. Є величиною змінною, а її рівень, зокрема, залежить від політичного режиму, стану економіки, спроможності СЗНБ щодо прогнозування, виявлення, запобігання та нейтралізації загроз розвитку та самореалізації людини (індивіда).

БЕЗПЕКА СУСПІЛЬСТВА – захищеність життєво важливих інтересів соціальних груп і суспільства загалом, за якої забезпечуються їхній усебічний прогресивний розвиток. Є величиною змінною, а її рівень, зокрема, залежить від політичного режиму, стану економіки, розвитку культурного потенціалу країни, функціональної спроможності СЗНБ щодо прогнозування, виявлення, запобігання та нейтралізації загроз розвитку суспільства в політичній, економічній, соціальній та гуманітарній сферах.

БОРОТЬБА З ТЕРОРИЗМОМ – діяльність щодо запобігання, виявлення, припинення, мінімізації наслідків терористичної діяльності. Ведеться для захисту громадян, суспільства та держави від тероризму, припинення терористичної діяльності.

В

ВИКЛИК НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ – подія, процес, інші чинники, які можуть бути оцінені як небезпека та додаткові можливості щодо

реалізації національних інтересів; часто проявляється як початкова фаза ескалації напруженості між суб'єктами міжнародних відносин, зокрема, коли є протидія однієї держави іншій щодо досягнення її національних цілей.

ВИТРИВАЛІСТЬ ЕКОНОМІКИ – здатність економіки зберігати та швидко відновлювати свій потенціал під час військового конфлікту.

ВІЙНА ІНФОРМАЦІЙНА – конфлікт, у якому стратегічним ресурсом виступають інформація та пов'язані з нею інформаційні системи, а головною метою є досягнення інформаційної переваги завдяки негативним впливам на вказаний ресурс супротивника. Розрізняють: інформаційно-психологічні війни; боротьбу за командно-контрольні функції в підготовці та веденні військових операцій; протиборство розвідок (контррозвідок); інформаційно-психологічні операції; узгоджені хакерські атаки на інформаційні системи; інформаційно-економічні війни; кібернетичні війни у віртуальному просторі.

ВІЙНА ПСИХОЛОГІЧНА – компонент інформаційної війни, у якому критично важливим стратегічним ресурсом є думки, настрої, почуття і, зрештою, "програмування" поведінки супротивника (від вищого керівництва до пересічного громадянина включно).

ВІЙНА СВІТОВА – військове зіткнення між найбільшими державами (коаліціями), що охоплює територію кількох театрів воєнних дій та здійснює вирішальний вплив на міжнародну стабільність і безпеку людства.

Г

ГЕНОЦИД – найтяжчий міжнародний злочин проти людства, що полягає в діях, які здійснюються з наміром знищити повністю або частково яку-небудь національну, етнічну, расову чи релігійну групу як таку, наприклад шляхом: убивства членів такої групи чи заповдіяння їм тяжких тілесних пошкоджень або розумових відхилень; свідомого створення для групи таких умов, які розраховані на повне або часткове її фізичне знищення; примусової передачі дітей з однієї спільноти до іншої тощо.

ГЕОСТРАТЕГІЯ – розробка інструментів та механізмів стратегічного управління для реалізації геополітичних та гео економічних інтересів акторів міжнародних на глобальному, регіональному й локальному рівнях у геополітичній структурі світу. Г. визначає (уточнює) вектори вказаних інтересів держав, оцінює їхнє географічне положення в контексті його стратегічної важливості та загроз, які із цим можуть бути пов’язані.

Д

ДЕЛІМІТАЦІЯ КОРДОНУ – договірне визначення лінії кордону між державами з точним описом його проходження і нанесенням на карту відповідно до укладеного договору з іншою державою. Є складовою договорів (угод) про встановлення чи зміну державних кордонів.

ДЕМІЛІТАРИЗАЦІЯ ТЕРИТОРІЇ – погоджені державами заходи, які забороняють використовувати певну територію у військових цілях у мирний час, а також передбачають заборону зберігати на ній наявні чи зводити нові військові укріплення і спорудження, утримувати збройні сили. Буває повною або частковою. Для часткової характерно поширення заборони на деякі види оборонної діяльності або встановлення певного рівня озброєння.

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНОЮ БЕЗПЕКОЮ – специфічний вид та невід’ємна складова державного управління, що охоплює різні сфери життєдіяльності суспільства й держави та є цілеспрямованою діяльністю суб’єктів забезпечення національної безпеки, які в межах чинного законодавства та використовуючи наявні можливості здійснюють розробку й реалізацію владних, регулюючих, координуючих та контролюючих впливів на об’єкти національної безпеки. Головною метою Д.у.н.б. є прогнозування, виявлення, запобігання та нейтралізація загроз розвитку людини, суспільства й держави. Суб’єктами Д.у.н.б. є посадові особи, органи державного управління, інші інститути, діяльність яких прямо чи опосередковано пов’язана із забезпеченням національної безпеки.

ДОГОВІР ПРО НЕРОЗПОВСЮДЖЕННЯ ЯДЕРНОЇ ЗБРОЇ – підписаний 1 липня 1968 р. СРСР, США, Великою Британією та іншими державами в Москві, Вашингтоні й Лондоні. Учасниками договору є понад 170 712 держав, а його ціль – зупинити розповсюдження ядерної зброї шляхом здійснення міжнародного контролю за виконанням зобов'язань, узятих на себе державами. У 1995 році дія договору подовжена безумовно та безстроково. Україна приєдналася до нього в 1994 році.

ДОКТРИНА ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНА – офіційно проголошена система принципів, поглядів на цілі, задачі, характер зовнішньої політики держави та засоби й способи її реалізації.

Е

ЕКОЦИД – масове знищення рослинного чи тваринного світу, отруєння атмосфери чи водних ресурсів, здійснення інших дій (у тому числі під час війни), здатних викликати екологічну катастрофу. Уперше застосовано США у ХХ ст. в Індокитаї (використання гербіцидів, створення штучних дір в озоновому шарі). Один із найтяжчих злочинів проти людства.

З

ЗАГРОЗА МИРУ – ситуація, що вже склалась або подальший розвиток якої може призвести до порушення миру чи акту агресії. Переліку таких ситуацій у міжнародному праві не існує, і, чи є вони такими, визначає Рада Безпеки ООН. Вона ж на власний розсуд надає рекомендації або приймає рішення стосовно заходів (у тому числі військових), які потрібно вжити для підтримки або відновлення миру та безпеки.

ЗАГРОЗА НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ – подія, процес, інші чинники, які створюють небезпеку національним інтересам та формують потенціал (можливість) заподіяння збитку (шкоди) національним цінностям. Можуть бути класифіковані за: характером (соціальні, техногенні, природні); розмахом та масштабами наслідків (глобальні, регіональні, загальнодержавні,

локальні); джерелами (іноземні держави, юридичні чи фізичні особи, політичні, економічні, соціальні, природні тощо); сферами прояву (політичні, воєнні, економічні, соціальні тощо); спрямованістю (внутрішні, зовнішні); терміном дії (постійні, короткострокові, середньострокові, довгострокові). Розрізняють також загрози: об'єктивні (не залежать від людей); суб'єктивні (результат діяльності людей); уявні (наслідок неправильної оцінки інформації); потенційні, які можуть бути реалізовані за певних обставин, та реальні, які вже реалізуються чи можуть бути такими в будь-який момент часу. Оцінка загроз може містити вагому частку суб'єктивізму, навіть обумовлену політичними вподобаннями та рівнем фахової підготовки тих, хто приймає в цьому участь.

ЗБРОЙНІ СИЛИ ООН – міжнародні збройні сили, які створюються за рішенням Ради Безпеки ООН із військових контингентів країн-членів ООН, що виділені ними відповідно до Статуту ООН із метою підтримки міжнародного миру й безпеки.

ЗБРОЙНІ СИЛИ УКРАЇНИ – військове формування, на яке, відповідно до Конституції України, покладаються оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності й недоторканності. Мають таку структуру: Генеральний штаб Збройних сил України; види Збройних сил України (Сухопутні війська, Повітряні сили, Військово-морські сили); об'єднання, з'єднання, військові частини, військові навчальні заклади, установи та організації, що не належать до видів ЗСУ.

I

ІНТЕРЕСИ НАЦІОНАЛЬНІ – сукупність збалансованих інтересів людини (громадянина), суспільства, держави в різних сферах їхньої життєдіяльності, реалізація яких гарантує збереження національних цінностей, державний суверенітет, територіальну цілісність та прогресивний суспільно-політичний і соціально-економічний розвиток; вихідний пункт політики національної безпеки та основа формування національних цілей. І.н.

мають складну структуру й можуть бути класифіковані за різними ознаками, наприклад за: характером (коаліційні, національні); масштабом (загальнодержавні, регіональні, локальні); ступенем важливості (життєво важливі, важливі); строками дії (постійні, довгострокові, середньострокові, короткострокові); видами політики (зовнішні, внутрішні); сферами прояву (політичні, економічні, соціальні тощо). Найвищу ступінь важливості мають І.н., пов'язані зі збереженням національних цінностей, утрата яких загрожує фізичному та духовному існуванню народу, призводить до руйнації державного утворення (зокрема територіальної цілісності).

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНІ ЦЕНТРИ – структури, які цілеспрямовано займаються інформаційною та аналітичною роботою. Можуть бути: інформаційними (пошук, збір, обробка та облік інформації); власне І.а.ц. (збір, аналітична обробка інформації, підготовка результатів аналізу для споживача); центрами інформації та банками даних (облік та зберігання тематичних масивів інформації, зокрема електронних бібліотек); інформаційними агентствами, пресцентрами та центрами зв'язків із громадськістю. І.а.ц. напрацьовують нові підходи, готують контингент експертів, а тому є важливим інструментом прийняття управлінських рішень із питань безпеки.

К

КОМПЛЕКСНА ОЦІНКА РІВНЯ ЗАГРОЗ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ – системна характеристика умов існування суспільства та держави, яка визначається в контексті комплексної кількісної та якісної оцінки процесів, подій та інших чинників, що ідентифікуються як небезпека розвитку індивіда, соціальної групи, суспільства, держави. По своїй суті є комбінацією інтегральних критеріїв, які слугують для оцінки рівня безпеки в різних сферах та базуються на розумінні взаємозв'язків між складовими національної безпеки й факторами, що здійснюють вплив на можливості та загрози реалізації національних інтересів.

КОНТЕНТ-АНАЛІЗ – якісно-кількісний метод вивчення документів, який часто передбачає переведення в кількісні показники інформаційного масиву текстової (чи будь-якої іншої) інформації. Характеризується об'єктивністю висновків і строгістю процедури, яка, між іншим, передбачає виявлення ключових понять дослідження, відповідно до яких аналізується зміст і залежить характер отриманих даних.

КОНФРОНТАЦІЯ МІЖНАРОДНА – одна з початкових фаз міжнародного конфлікту, коли має місце зіткнення інтересів держав. В основі К.м. можуть бути територіальні, економічні та інші суперечності. Її виникнення зумовлене суперечностями, що виникають між державами та чинниками, що визначають зовнішньополітичний курс держав.

КОНЦЕПЦІЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ – одне з основних положень теорії політичного реалізму, відповідно до якого завжди є деяка сукупність загальносуспільних інтересів, що формуються національною державою, і яка надає їй діям у міжнародній сфері ознак індивідуальної суб'єктності. Проблема реалізації цих інтересів зводиться до проблеми забезпечення національної безпеки, розв'язання якої, наприклад у вказаній теорії, розглядається в контексті балансу сил, набуття чи втрати матеріальних атрибутів (території, озброєнь, сфер впливу тощо).

КОНЦЕПЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ – сукупність офіційних поглядів держави (у формі нормативного документа) щодо мети, принципів, підходів, методів, організаційно-правових та інших механізмів реалізації політики національної безпеки; система науково обґрунтованих поглядів на сутність національної безпеки, принципи, підходи, методи та механізми її забезпечення, які визначають ідею (задум) політичного керівництва стосовно реалізації національних інтересів і є основою побудови моделі системи національної безпеки. Багато країн розробляють К.н.б. або документи, аналогічні за своїм змістом із нею, що є підставою для розробки інших документів із питань національної безпеки, зокрема Стратегії національної безпеки.

КОНЦЕПЦІЯ СИЛ БАЛАНСУ – характеризує стан відносин між державами, за якого жодна з них не може створити в короткий час або використовувати наявний потенціал для реальної загрози незалежності іншій державі. Уживається і в інших значеннях, зокрема, у процесі оцінювання розподілу будь-яких сил (економічних, військових тощо) між державами.

КРИТЕРІЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНОЮ БЕЗПЕКОЮ – показники (параметри, індикатори, стандарти), що дозволяють оцінити результати управлінської діяльності щодо реалізації національних інтересів. Можуть бути локальними, інтегральними та комплексними. Локальними є критерії, за допомогою яких оцінюється діяльність окремого суб'єкта національної безпеки щодо реалізації національного інтересу в тій чи іншій сфері життєдіяльності, а інтегральні – оцінюють діяльність усіх суб'єктів, які причетні до його реалізації. Комплексні критерії є комбінацією інтегральних критеріїв і слугують для оцінки рівня безпеки або рівня (ступеня) реалізації сукупності національних інтересів у політичній, економічній, соціальній чи гуманітарній сфері. Інтегральні та комплексні критерії базуються на врахуванні взаємозв'язків між складовими національної безпеки та між факторами, які здійснюють вплив на можливості й загрози реалізації національних інтересів.

М

МИРОТВОРЧІСТЬ – військово-політична й економічна діяльність цивільного та військового персоналу від держав, міжнародних організацій, здійснювана відповідно до мандата міжнародної або регіональної організації та спрямована на запобігання, вирішення або постконфліктне врегулювання між- або внутрішньодержавних конфліктів. М. підрозділяють на превентивну дипломатію, операції з підтримки миру й операції примусу до миру. Проводиться на основі мандата Генеральної Асамблеї і Ради Безпеки ООН.

Н

НЕОКОЛООНІАЛІЗМ – система нерівноправних економічних та політичних відносин між державами, що виникла в умовах розпаду колоніальної системи й має за мету збереження залежності колишніх колоній від розвинених держав. Передбачає за допомогою економічних, фінансових та інших чинників здійснення контролю над країнами, що розвиваються.

О

ОБ'ЄКТИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ – головні предмети, на які спрямовані зусилля суб'єктів забезпечення національної безпеки. О.н.б. є: людина й громадянин, їхні конституційні права та свободи; суспільство, його духовні, морально-етичні, культурні, історичні, інтелектуальні та матеріальні цінності, інформаційне й навколишнє природне середовище та природні ресурси; держава, її конституційний лад, суверенітет, територіальна цілісність і недоторканність.

ОБОРОНА КРАЇНИ – система політичних, економічних, воєнних, правових та інших заходів щодо підготовки країни до відбиття можливої військової агресії, запобігання і припинення збройних конфліктів, яка, зокрема, забезпечується підтримкою спроможних для оборони збройних сил та мобілізаційних ресурсів держави.

ОЦІНКА ВОЄННО-ПОЛІТИЧНОЇ ОБСТАНОВКИ – оцінка чинників, які призводять до небезпеки розв'язання війни проти тієї чи іншої держави з боку іншої держави; ступеня (міри) окресленої небезпеки. Оцінку варто починати з виявлення основних тенденцій розвитку геополітичних і геоекономічних процесів та воєнної політики зазначених держав.

П

ПАСПОРТ ЗАГРОЗ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ – документ, який передбачає оцінку подій, процесів, інших чинників, що створюють небезпеку реалізації національних інтересів; характеристику їхнього можливого

розвитку (масштаб, тенденції, наслідки), а також визначення завдань суб'єктів національної безпеки стосовно реагування на загрози (моніторинг, превентивні дії, локалізація тощо). Його розробка є ключовою передумовою вдосконалення системи управління національною безпекою.

ПІДГОТОВКА МОБІЛІЗАЦІЙНА – комплекс заходів, які проводяться в мирний час із метою завчасної підготовки економіки країни, органів державної влади, органів місцевого самоврядування, збройних сил, інших військових формувань, територій, створюваних у воєнний час спеціальних формувань і органів для виконання завдань захисту від збройного нападу й задоволення потреб держави та населення в означений період.

ПІДХІД СИСТЕМНИЙ – напрям наукового пізнання, в основу якого покладено принцип дослідження об'єктів як систем, що знайшов широке застосування в різних сферах життєдіяльності суспільства та держави. Орієнтує дослідження на розкриття цілісності об'єкта, на наявність різноманітних типів зв'язків у ньому й зведення їх у єдину теоретичну картину.

ПОЛІТИКА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ – діяльність органів державної влади, громадських та інших організацій, спрямована на реалізацію національних інтересів, збереження цілісності суспільства та досягнення на цій основі суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку за умови дотримання взаємоприйнятого балансу інтересів особи (громадянина), суспільства й держави. Вона, зокрема, передбачає окреслення підходів, принципів та механізмів забезпечення національної безпеки, виявлення загроз щодо реалізації національних інтересів, визначення національних пріоритетів щодо створення системи забезпечення національної безпеки та її ресурсного забезпечення.

ПОТЕНЦІАЛ ДЕРЖАВИ ВОЄННИЙ – матеріальні, інформаційні, політичні та інші можливості держави, що можуть бути використані у воєнних цілях. Характеризує можливість держави щодо створення та

вдосконалення збройних сил, оснащення їх сучасним озброєнням.

ПОТЕНЦІАЛ ДЕРЖАВИ ЕКОНОМІЧНИЙ – сукупність можливостей держави щодо виробництва матеріальних благ і надання послуг, які, між іншим, визначаються наявністю та якістю трудових ресурсів, структурою сировинної бази, ступенем розвитку промисловості, сільського господарства, транспорту й зв'язку, рівнем розвитку науки й техніки.

ПРИНЦИПИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЛІТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ – фундаментальні положення, що відображають закономірності та науково обґрунтовані напрями реалізації державної політики захисту національних інтересів. Поміж них виокремлюють: спрямованість органів державної влади на захист прав та свобод людини; пріоритет ненасильницьких заходів урегулювання внутрішньодержавних та міжнародних конфліктів; узгодження інтересів особи, суспільства та держави.

ПРОПАГАНДА ВІЙНИ – злочин міжнародного характеру, який передбачає кримінальне покарання і полягає в поширенні особою через публічні виступи або ЗМІ закликів до нападу на інші країни з використанням збройних сил.

Р

РЕЗЕРВИ ДЕРЖАВНІ – спеціально створювані запаси матеріальних цінностей (палива, машин, зерна тощо), призначених для виконання загальнодержавних завдань, а саме забезпечення мобілізаційних потреб і першочергових робіт під час ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, надання державної підтримки з метою стабілізації економіки. Резерви є частиною державних запасів, які використовують в останню чергу.

РИЗИК ДЛЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ – розрахункова кількісна оцінка ймовірного розміру шкоди (збитку) національній безпеці в разі настання небажаної події, як-от війни, політичної, економічної чи іншої кризи; кількісна оцінка небезпеки для національного інтересу, що є наслідком указаної події. Є ситуативною характеристикою діяльності суб'єктів національної безпеки щодо

реалізації національних інтересів. Розрізняють великий, прийнятний, недопустимий та інші ризики. При цьому найменші за ступенем заподіяння шкоди національним інтересам обумовлені викликами національній безпеці, а значні – загрозами життєво важливим національним інтересам.

С

СЕКТОР БЕЗПЕКИ – підсистема системи забезпечення національної безпеки – взаємопов’язана сукупність збройних сил, правоохоронних органів та спеціальних служб, інших сил і засобів, діяльність яких охоплена єдиною системою стратегічного планування та скоординована вищим політичним керівництвом і уповноваженими на те керівниками органів державної влади, наділеними, згідно із чинним законодавством, правом віддавати накази щодо застосування сили або загрозувати її застосуванням для вирішення завдань захисту національних інтересів. Особливістю управління вказаними силами й засобами є наявність політичного, адміністративного та оперативного (військового) управління.

СИСТЕМА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ – складова системи національної безпеки – сукупність взаємопов’язаних та взаємообумовлених механізмів і суб’єктів забезпечення національної безпеки, які на основі чинного законодавства трансформують політику національної безпеки в цілеспрямовану діяльність (заходи політичного, воєнного та іншого характеру) щодо реалізації національних інтересів. Серед завдань системи: розробка керівних документів щодо забезпечення національної безпеки; створення та підтримка в готовності до застосування сил і засобів сектору безпеки (складової вказаної системи); локалізація, деескалація та врегулювання конфліктів, а також ліквідація їхніх наслідків; моніторинг факторів, які здійснюють вплив на національну безпеку.

СИСТЕМА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ – відкрита, динамічна соціальна система, метою якої є створення належних умов для підтримки бажаного рівня захищеності національних інтересів і забезпечення цілісності

суспільного організму та його розвитку, а також нейтралізація небезпеки послаблення здатності держави відстоювати вказані інтереси. Складовими системи є: сукупність суб'єктів та об'єктів національної безпеки; масив чинного законодавства, який визначає офіційні погляди стосовно підходів, принципів та механізмів захисту національних інтересів.

СИТУАЦІЙНИЙ ЦЕНТР – спеціальний організаційно-технічний комплекс, оснащений цільовим апаратно-програмним забезпеченням та інформаційно-комунікаційним обладнанням для проведення службових нарад керівників держави та підготовлених експертів із метою розробки та прийняття ключових державно-управлінських рішень "у режимі реального часу" (важливий інструмент стратегічного управління у сфері національної безпеки).

СТАБІЛЬНИЙ СТАН ДЕРЖАВИ – етап розвитку держави, за якого, у разі різкої зміни дестабілізуючих факторів її життєдіяльності, забезпечуються суверенітет, територіальна цілісність, економічний і політичний розвиток, стійке функціонування державних структур тощо. Суттєво залежить від ефективності системи забезпечення національної безпеки.

СТАБІЛЬНІСТЬ ПОЛІТИЧНА – стан системи зв'язків між різними політичними суб'єктами, для якого характерні визначена цілісність політичної системи та її здатність ефективно реалізовувати покладені на неї функції. Розрізняють внутрішньополітичну, регіональну й міжнародну П.с.

СТАН ВОЄННИЙ – правовий режим, що вводиться в державі або в окремих її місцевостях за встановленою процедурою та за рішенням керівництва держави за виняткових обставин (наприклад у разі збройної агресії чи загрози нападу). Його особливістю є розширення повноважень військового командування та покладання на громадян додаткових обов'язків і обмежень (щодо пересування, участі у страйках тощо). Період перебування держави в такому стані часто називають воєнним часом.

СТРАТЕГІЧНЕ ПЛАНУВАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ – функція державного управління національною безпекою, яка передбачає визначення мети, цілей, завдань та

заходів щодо реалізації політики національної безпеки, спрямованої на реалізацію національних інтересів.

СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ – процес прийняття і здійснення управлінських рішень суб'єктами стратегічного рівня державного управління національною безпекою. Його центральною ланкою є вибір шляхів, засобів та способів реалізації національних інтересів, який базується на результатах аналізу та порівнянні економічного, воєнного та інших складових потенціалу держави із прогностичними характеристиками розвитку середовища її існування. Передбачає наявність у керівництва держави стратегічного мислення.

СТРАТЕГІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ – сукупність офіційних поглядів держави, викладених, як правило, у формі нормативного документа, що ґрунтуються на результатах комплексного аналізу умов життєдіяльності суспільства й держави на певному історичному відрізку часу в контексті можливостей та загроз реалізації національних інтересів; система поглядів на сукупність національних цілей, принципи, підходи, методи та механізми їхнього досягнення, які в поєднанні становлять основу вдосконалення моделі системи забезпечення національної безпеки. Принциповим у процесі її розробки є прогноз змін в ієрархії національних цілей та загроз щодо їхнього досягнення. Затверджена стратегія є організаційно-правовим інструментом повсякденної діяльності суб'єктів державного управління національною безпекою, спрямованої на досягнення національних цілей. Національні цілі, досягнення яких передбачено Стратегією, повинні мати пріоритетне фінансування з державного бюджету.

Ф

ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНОЮ БЕЗПЕКОЮ – цілеспрямовані, організаційні, координаційні та регулятивні впливи суб'єктів державного управління національною безпекою, які спрямовані на втілення в життя національних інтересів. Охоплюють усі сфери

життєдіяльності суспільства та держави. Їхньою головною метою є створення належних умов розвитку особи, прогресу суспільства й держави, а також нейтралізація загрози послаблення спроможності держави реалізувати національні інтереси на міжнародній арені. Специфічність окреслених функцій полягає в тому, що прогнозування, виявлення, запобігання та нейтралізація загроз національним інтересам передбачає використання спеціально створюваних сил і засобів (збройних сил, розвідки, правоохоронних органів тощо), а отже їхня реалізація може мати "силовий", примусовий характер.

Ц

ЦІЛІ НАЦІОНАЛЬНІ – основні орієнтири узгодженої діяльності держави, суспільства й громадян, які уявляються досяжними в межах деякого інтервалу часу; кінцевий момент (подія) політичного, економічного чи будь-якого іншого соціально значущого процесу досягнення суспільно вагомих результатів загальнонаціонального масштабу. Формуються в руслі національних інтересів, є їхньою своєрідною декомпозицією, а їхній зміст, спрямованість, терміни та бажана інтенсивність досягнення визначаються динамікою та суперечливістю розвитку середовища існування суспільства та держави. Мають складну структуру та можуть бути класифіковані за різними ознаками.

ЦІННОСТІ НАЦІОНАЛЬНІ – притаманна нації матеріальна, інтелектуальна та духовна власність і досягнення, що складають основу її матеріального й морального існування та розвитку, визначальним чином здійснюють вплив на формування системи національних інтересів та цілей, є їхнім базовим компонентом. Є найбільш стабільний і найменш рухливий елемент системи забезпечення національної безпеки. Національні цінності визначають сутність, цілісність, стійкість, конфігурацію та спрямованість формування і функціонування вказаної системи, а внаслідок екстраполяції національних цінностей на конкретно-історичні умови розвитку нації (суспільства), формуються відповідні національні інтереси.

БЛОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базові науково-навчальні літературні джерела

1.1. Рекомендована література до розділу 1

1. Аналітична доповідь Національного інституту стратегічних досліджень до позачергового Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України у сфері національної безпеки». Київ : НІСД, 2014. 148 с.
2. Алешенков М. С., Родионов Б. Н. Секьюритология : монографія. М. : МГУЛ, 2008. 104 с.
3. Бобров Є. Сучасні підходи до дослідження економічної безпеки. URL : http://irbis-nbuv.gov.ua/gi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?
4. Безпека : Юридична енциклопедія. У 6 т.; ред. кол. Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 1998–2004. С. 672–768.
5. Бандурка О. М. Роль правоохоронних органів у зміцненні фінансової безпеки держави. *Актуальні питання безпеки фінансової системи держави* : зб. наукових праць Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 21 лютого 2014 р.). Харків : ХНУВС, 2014. С. 14–19.
6. Бандурка О. М., Литвинов О. М. Зовнішні корупційні загрози безпеці України. *Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії корупції* : зб. матеріалів IV Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 15 квітня 2016 р.). Харків : ХНУВС, 2016. С. 32–36.
7. Бодрук О. С. Структури воєнної безпеки: національний та міжнародний аспекти. К., 2001. 300 с.
8. Бойченко О. В. Політика інформаційної безпеки в системі інформаційного забезпечення ОВС України. *Форум права*. 2009. № 1. С. 50–55.
9. Бесчастний А.В. Економічна безпека України у контексті світової

економічної кризи. *Економіка і держава*. 2009. № 15. С. 67–69.

10. Барановський О. І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення) : монографія. К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2004. 759 с.

11. Виклики й загрози національній безпеці у контексті геополітичного та гео економічного вибору України : *матеріали круглого столу* (Київ, 3 груд. 2014 р.); Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Київ : НАДУ, 2014. 161 с.

12. Власюк О. С. Національна безпека України: еволюція проблем внутрішньої політики : вибр. наук. пр. Київ : НІСД, 2016. 527 с.

13. Валіхновський Р. Підходи щодо побудови гуманітарної парадигми забезпечення національної безпеки. *Вісник НАДУ*. 2010. № 1. С. 243–253.

14. Відродження Донбасу: оцінка соціально-економічних втрат і пріоритетні напрями державної політики : доповідь. Київ, 2015. URL : http://www.idss.org.ua/arhiv/2015_23_09_Donbass.pdf.

15. Войтович Р. В. Вплив глобалізації на систему державного управління (теоретико-методологічний аналіз) : монографія; за заг. ред. д-ра філос. наук, проф. В. М. Князева. Київ : Вид-во НАДУ, 2007. 680 с.

16. Вонсович О. С. Національна безпека України в умовах сучасних геополітичних змін. *Науковий вісник Дипломатичної академії України*. 2017. Вип. 24 (2). С. 18–24.

17. Глобальна та національна безпека : підручник / В. І. Абрамов та ін.; за заг. ред. Г. П. Ситника. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Громад. орг. «Акад. нац. безпеки». Київ : НАДУ, 2016. 781 с.

18. Глобалізація і безпека розвитку : монографія; кер. авт. кол. і наук. ред. О. Г. Білорус. Київ : КНЕУ, 2001. С. 243–312.

19. Гоббс Т. Левіафан, або Суть, будова і повноваження держави церковної та цивільної. Пер. з англ. Р. Димерець та ін.; наук. ред. Т. Польська. Київ : Дух і Літера, 2000. 600 с.

20. Государственное управление в сфере национальной безопасности : словарь-справочник / сост. : Г. П. Сытник и др.; под общ. ред. Г. П. Сытника. Киев : НАГУ, 2012. 496 с.
21. Гордієнко С. Г. Сутність та зміст поняття «державна безпека». *Стратегічна панорама*. 2003. № 2. С. 114–120.
22. Горбулін В. П., Белов О. Ф., Лисицин Е. М. Актуальні питання організації стратегічного планування державної політики національної безпеки України. *Стратегічна панорама*. 1999. № 3. С. 12–19.
23. Гордуновський О. І. Сучасний стан та напрями посилення інноваційної безпеки України. *Фінансовий простір*. 2014. № 2 (14). С. 23–29.
24. Государственное управление в сфере национальной безопасности : словарь-справочник; под ред. Г. П. Сытника. Киев : НАГУ при Президенте Украины, 2012. 496 с.
25. Глобальна та національна безпека / авт. кол. В. І. Абрамов, Г. П. Ситник, В. Ф. Смолянчук; за заг. ред. Г. П. Ситника. Київ : НАДУ при Президентіві України, 2016. 784 с.
26. Державна політика в соціогуманітарній сфері : підручник / авт. кол. : В. А. Скуратівський, В. П. Трощинський, П. К. Ситник та ін.; за заг. ред. В. А. Скуратівського, В. П. Трощинського. К. : НАДУ, 2010. 284 с.
27. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад. : Ю. П. Сурмін та ін.; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. К. : НАДУ, 2010. 820 с.
28. Дмитриченко Л. И. Государственное регулирование экономики: методология и теория : монография. Донецк : УкрИТЭК, 2008. 330 с.
29. Заплатинський В. М. Логіко-детермінантні підходи до розуміння поняття «Безпека». *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини / ред. кол. : П. С. Атаманчук (відп. ред.) та ін. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2012. Випуск 5. 336 с. С. 90–98.

30. Кондратьєв Я. Ю., Ліпкан В. А. Концепція національної безпеки України: теоретико-правові аспекти зарубіжного досвіду. К. : Національна академія внутрішніх справ України, 2003. 20 с.
31. Карпенко В. О. Інформаційна політика та безпека. К. : НАГУ при Президенті України, 2012. 230 с.
32. Проблеми управління економічною безпекою суб'єктів господарювання : монографія / О. А. Кириченко та ін.. К. : УЕП «Крок», 2008. 401 с.
33. Курас А. І. Національна безпека України: військово-політичні парадигми. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса*. 2014. Вип. 2. С. 230–240.
34. Корнієвський О. Національна безпека. Політична енциклопедія; редкол. : Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. Київ : Парламентське видавництво, 2011. С. 489–490. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. № 2 (37). 2018.
35. Куценко В. І., Удовиченко В. П. Соціальна безпека в контексті сталого розвитку. Чернігів : Видавець Лозовий В. М., 2011. 656 с.
36. Ліпкан В. А., Ліпкан О. С., Яковенко О. О. Національна і міжнародна безпека у визначеннях та поняттях. К. : Текст, 2006. 256 с.
37. Ліпкан В. А. Теорія національної безпеки : підручник. К. : КНТ, 2009. 631 с.
38. Ліпкан В. А. Теоретико-методологічні засади управління у сфері національної безпеки України. К. : Текст, 2005. 350 с.
39. Мандрагеля В. А., Мовчан П. П. Національна безпека України в контексті політики Східного партнерства ЄС. *Науково-інформаційний вісник Академії національної безпеки*. 2015. № 3–4. С. 72–82.
40. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / Під загальною редакцією М. О. Потебенька, В. Г. Гончаренка. Київ, 2001. 984 с.
41. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу

України. 2-ге вид., перероблене та доповнене; відп. редактор С. С. Яценко. Київ, 2003. 968 с.

42. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України; за редакцією М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. Київ, 2004. 1061 с.

43. Нікітін Ю. В. Національна безпека України в сучасних умовах: ризики і фактори впливу. *Юридична наука*. 2015. № 2. С. 141–147.

44. Нерсесянц В. С. Теория права и государства. М. : Издательская группа НОРМА-ИНФА-М, 2001. 272 с.

45. Про основи національної безпеки України : Закон України від 19.06.2003 № 964–IV. URL : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T030964.html.

46. Попова С. М. Роль Міністерства доходів і зборів України у забезпеченні соціальних стандартів населення. *Актуальні питання безпеки фінансової системи держави* : зб. наукових праць Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 21 лютого 2014 р.). Харків : ХНУВС, 2014. С. 234–237.

47. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України : Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29 жовтня 2013 року № 1277. URL : http://uazakon.com/documents/date_6s/pg_gewqwi/index.htm.

48. Приятельчук А. О., Іщенко О. М. Соціальна безпека в контексті управління розвитком суспільних відносин. *Альманах. Філософські проблеми гуманітарних наук*. К. : Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2010. № 19. С. 135–140.

49. Розбудова безпеки і оборони. *Збірка матеріалів щодо Плану партнерських дій із створення інститутів оборони і безпеки (PAP-DIB)*; за ред. Філіпа Х. Флурі, Вітлема Ф. ван Ікелена. Женева – Київ, 2006. 383 с.

50. Сиченко О. О. Соціальна безпека в системі національної безпеки держави. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»*. Сер. : Державне управління. 2012. Т. 186. Вип. 174. С. 34–38.

51. Степаненко А., Герасимов М. Оцінка економічної безпеки України та її регіонів. *Регіональна економіка*. 2002. № 2. С. 39–54.
52. Смолянук В. Ф. Національна безпека України: термінологічний баласт чи державотворча необхідність? *Суспільно-політичні процеси*. 2017. Вип. 2–3. С. 68–87.
53. Сурмін Ю. П. Система. Енциклопедія державного управління: у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України; наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. Київ : НАДУ, 2011. Т. 2: Методологія державного управління; наук.-ред. колегія : Ю. П. Сурмін (співголова), П. І. Надолішній (співголова) та ін. 2011. С. 561–565.
54. Скуратівський В. А., Палій О. М., Лібанова Е. М. Соціальна політика : навч. посіб. К. : Вид-во УАДУ, 2003. 365 с.
55. Ткач С. М. Управління ризиками інвестиційної діяльності в регіоні: теоретичні основи та прикладні аспекти : монографія. Львів : ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України», 2015. 234 с.
56. Томарєва В. В. Параметри та шляхи забезпечення інвестиційної безпеки національної економіки на регіональному рівні. *Держава та регіони*. Серія «Економіка та підприємництво». 2011. № 3. С. 253–257.
57. Богданович В. Ю., Семенченко А. І., Єгоров Ю. В., Бортник О. О. Теоретико-методологічні засади забезпечення національної безпеки держави у її визначальних сферах : монографія. К. : Видавництво Кий, 2007. 370 с.
58. Тупчієнко Л. Національна безпека. Політологічний енциклопедичний словник; за ред. Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенка. Київ : Генеза, 2004. С. 386–387.

1.2. Рекомендована література до розділу 2

1. Андрущенко С. В. Україна в сучасному геополітичному середовищі : монографія. К. : Логос, 2005. 286 с.
2. Балацько Л. С. Національна безпека України: загрози та виклики.

«ДИПКОРПУС» суспільно-політичний часопис. 21.04.2009. URL : <http://dipcorpus-info.at.ua/news/2009-04-21-1>.

3. Безпека національна. Філософський енциклопедичний словник. В. І. Шинкарук (голова редколегії). Київ : Абрис, 2002. 742 с.

4. Бодрук О. С. Структури воєнної безпеки: національний та міжнародний аспекти. К., 2001. 300 с.

5. Владленова І. Концептуальне оформлення поняття «ідеологія»: філософські підходи. *Вісник НЮоУ ім. Ярослава Мудрого*. 2014. № 2. С. 50–57.

6. Стратегія національної безпеки України на 2010–2015 рр. Д. Василенко та ін. *Центр дослідження міжнародних відносин*. 16.11.2009. URL : <http://cs.cirs.kiev.ua/en/component/content/article/98--2010-2015-.html?start=4>.

7. Варанчук М. П. Ентологічна безпека в системі національної безпеки України на етапі сучасного державотворення. К. : Правова єдність, 2009. 288 с.

8. Гончаренко О., Джангужин Р., Лисицин Е. Громадянський контроль і система національної безпеки. *Національна безпека України*. 2003. № 1. С. 39–46.

9. Горбулін В. П., Качинський А. Б. Засади національної безпеки України. К. : Інтертехнологія, 2009. 272 с.

10. Горбулін В. П., Качинський А. Б. Системно-концептуальні засади стратегії національної безпеки України : монографія. К. : «НВЦ Євроатлантикінформ», 2007. 592 с.

11. Гордієнко С. Г. Сутність та зміст поняття «державна безпека». *Стратегічна панорама*. 2013. № 12. С. 23.

12. Доклад Генерального секретаря ООН «При большей свободе: к развитию, безопасности и правам человека для всех». URL : <http://www.hri.ru/docs/?content=doc&id=306>.

13. Енциклопедія державного управління : у 8 т. Т. 1: Теорія державного управління; наук.-ред. колегія : В. М. Князєв (співголова),

І. В. Розпутенко (співголова) та ін. К., 2011. 748 с.

14. Дзюбань О. П. Національна безпека в умовах соціальних трансформацій: методологія дослідження та забезпечення : монографія. Х. : Константа, 2006. 440 с.

15. Кремень В. Г., Бінько І. Ф., Головащенко С. І. Політична безпека України: концептуальні засади та система забезпечення : монографія. К. : МАУП, 2008. 92 с.

16. Кривонос Р. А., Моргентау Ганс. Політична енциклопедія. Редкол. : Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. К. : Парламентське видавництво, 2011. С. 467.

17. Корж І. Ф. Державна безпека: методологічні підходи до системи складових поняття. *Правова інформатика*. 2012. № 4 (36). С. 72–78.

18. Кузьменко А. Проблеми відповідності стратегії та системи забезпечення безпеки України національним потребам. *Юридичний журнал*. 2006. № 10. С. 79–87.

19. Кондратьєв Я. Ю., Ліпкан В. А. Концепція національної безпеки України: теоретико-правові аспекти зарубіжного досвіду. К. : Національна академія внутрішніх справ України, 2003. 20 с.

20. Корнієвський О. Національна безпека. Політична енциклопедія. К. : Парламентське видавництво, 2011. С. 489.

21. Качинський А. Сучасні проблеми екологічної безпеки України. Київ : Б.М. 2004. 48 с.

22. Ліпкан В. А. Теорія національної безпеки : підручник. К. : КНТ, 2009. 631 с.

23. Ліпкан В. А. Національна безпека та національні інтереси України : навч. посіб. К. : КНТ. 2006. 68 с.

24. Ліпкан В. А. Національна безпека України : навч. посіб. К. : Кондор, 2008. 552 с.

25. Лісовий В. Ідеологія. Філософський енциклопедичний словник. В. І. Шинкарук (голова редколегії). Київ : Абрис, 2002. 742 с.

26. Липпман У. Общественное мнение / Пер. с англ. Т. В. Барчунова, под ред. К. А. Левинсон, К. В. Петренко. М. : Институт Фонда «Общественное мнение», 2004. 384 с.
27. Липпман У. Общественность о безопасности государства / Пер. с англ. Т. В. Барчунова, под ред. К. А. Левинсон, К. В. Петренко. М. : Институт Фонда «Общественное мнение», 2009. 412 с.
28. Мельник М. І. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України; за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 9-те вид. К. : Юридична думка, 2012. 1316 с.
29. Монтескье Ш. Избранные произведения. М., 1995. С. 258–317.
30. Настюк В. Я. Адміністративно-правові режими у сфері національної безпеки та протидії тероризму : монографія. К. : НКЦ «Ін-т операт. діяльн. та держ. безпеки», 2008. 245 с.
31. Нижник Н. Р., Ситник Г. П., Білоус В. Т. Національна безпека України (методологічні аспекти, стан і тенденції розвитку). Ірпінь : Акад. ДПС України, 2000. 304 с.
32. Нормативно-правова база у галузі безпеки і оборони України; заг. ред. : А. Гриценко, А. Єрмолаєв, Ф. Флурі. К. : Центр дослідж. армії, коверсії та роззброєння, 2012. 800 с.
33. Радченко О. В. Геостратегічна Україна. *Публічне урядування* : збірник. 2016. № 3 (4). С. 119–141.
34. Радченко О. В. Європейські цінності та Україна: фантом чи фатум? *Проблеми державного будівництва в Україні*. 2016. № 24. Т. 1. С. 31–35.
35. Ситник Г. П., Олуйко В. М., Вавринчук М. П. Національна безпека України: теорія і практика : монографія; за заг. ред. Г. П. Ситник. Хм.; К. : Вид-во «Кондор», 2007. 616 с.
36. Ситник Г. П. Державне управління національної безпеки (теорія і практика). К. : НАДУ, 2004. 408 с.
37. Нижник Н. Р., Ситник Г. П., Білоус В. Т. Національна безпека

України (методологічні аспекти, стан і тенденції розвитку) : навчальний посібник. Ірпінь : Академія ДПС України, 2000. 304 с.

38. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. 4-те вид., переробл. і доповн.; відповід. ред. С. С. Яценко. К. : А. С. К., 2005. 848 с.

39. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / Під загальною редакцією М. О. Потєбенька, В. Г. Гончаренка. Ч. 2. К. : «Форум», 2001. С. 16.

40. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. 3-тє вид., перероблене та доповнене; за редакцією М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. К. : «Атака», 2004. С. 229.

41. Общая теория государства и права : академический курс. В 3 т.; отв. ред. М. Н. Марченко. Т. 1. М. : Издательство НОРМА, 2007. 568 с.

42. Путилин Б. Г. «Национальная и международная безопасность». URL : <http://www.xserver.ru/user/nazmb>.

43. Пилипчук В. Г. Правові основи діяльності державних органів та військових формувань у сфері національної безпеки України. Х. : Право, 2008. 150 с.

44. Пилипчук В. Г., Дзьобань О. П., Настюк В. Я. Система і компетенція державних органів зі спеціальним статусом у сфері національної безпеки України : монографія. Х. : Право, 2009. 200 с.

45. Пономаренко Г. О. Управління у сфері забезпечення внутрішньої безпеки держави: адміністративно-правові засади : монографія. Х. : Вид. СПД ФО Вапнярчук Н. М., 2007. 448 с.

46. Правові основи військового будівництва та військово-цивільних відносин : зб. законодав. актів з питань нац. безпеки і оборони. К. : Парлам. вид-во, 2005. 827 с.

47. Політологічний енциклопедичний словник : навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів. К. : Генеза, 1997. 395 с.

48. Політична енциклопедія / Редкол. : Ю. Левенець (голова),

Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. К. : Парламентське видавництво, 2011. 808 с.

49. Пилипчук В. Г. Формування теоретико-правових основ забезпечення державної безпеки України : монографія. К. : НКЦ СБ України, 2008. 256 с.

50. Перепелиця Г. М. Чи знайдеться місце позаблоковій Україні в новій системі європейської безпеки? *Щорічник «Зовнішня політика України 2010: стратегічні оцінки, прогнози та пріоритети»*, § 2 (Розділ II), К. : Стилос, 2011. С. 99–126.

51. Розумний М. М. Екстремізм і радикалізм у смисловому полі української політики : Українська політична нація: генеза, стан, перспективи. За ред. В. С. Крисаченка. К. : НІСД, 2003. 560 с.

52. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / Ю. В. Александров та ін. Київ : А. С. К. 2002. 936 с.

53. Стратегія і тактика національної безпеки: зарубіжний досвід, проблеми та перспективи України; за заг. ред. В. П. Горбуліна. К. : Нац. центр з питань євроатлант. інтеграції, 2006. 304 с.

54. Серебряников В. В. Социальная безопасность и её место и значение в общей системе безопасности. URL : <http://www.serebryannikov.ru/literature.html>.

55. Ситник Г. П., Олуйко В. М., Вавринчук М. П. Національна безпека України: теорія і практика : монографія; за заг. ред. Г. П. Ситника. Хм.; К. : Вид-во “Кондор”, 2007. 616 с.

56. Ситник Г. П. Державне управління національної безпеки (теорія і практика). К. : НАДУ, 2004. 408 с.

57. Кокін С. А., Окіпнюк В. Т. Служба безпеки України / *Енциклопедія Історії України*. У 10 т. Редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін.; Інститут історії України НАН України. К. : Наукова думка, 2012. Т. 9.

58. Служба безпеки України : *Юридична енциклопедія*. У 6-ти т. Ред. кол. Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2003. Т. 5 : С. 736 с.

59. Про Концепцію розвитку сектору безпеки і оборони України : Указ Президента України № 92/2016 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України» від 4 березня 2016 року. URL : <http://w1.c1.rada.gov.ua>.

60. Про Концепцію (основи державної політики) національної безпеки України : Постанова Верховної Ради України від 16 січня 1997 року. ВВРУ. 1997. № 10. Ст. 85. URL : <http://w1.c1.rada.gov.ua>.

61. Фукуяма Ф. Конец истории и последний человек .СПб., 2005. 592 с.

62. Федуняк С. Г. Національна безпека України в контексті сучасних процесів в Європі і на пострадянському просторі. *Національна безпека України. Конференція українських випускників програм наукового стажування у США* (Чернігів, 16–19 вересня 2004 р.). К. : Стилос, 2004. С. 81–90.

63. Фурашев В. М., Джердж С. Ф. Національна безпека України: шляхи забезпечення, роль і місце суспільства. Євроатлантичний курс : монографія. К. : Синопис, 2009. 176 с.

2. Інформаційні ресурси: електронні адреси ресурсів Internet

1. <http://www.president.gov.ua/>
2. <http://www.rada.gov.ua/>
3. <http://www.kmu.gov.ua/>
4. <http://www.constcourt.gov.ua/>
5. <http://www.minjust.gov.ua/>
6. <http://reyestr.court.gov.ua>
7. <http://nbuv.gov.ua>
8. <http://library.dli.donetsk.ua>
9. www.treasury.gov.ua
10. www.stat.gov.ua
11. www.nbu.gov.ua